Deloitte.

kraka

Small Great Nation

Danmark 2050 – fodnote eller fyrtårn?

Maj 2025

Indholdsfortegnelse

Forord **5**

1. Sammenfatning **7**
1.1 Rapportens indhold 7
1.2 Konkurrenceevne og produktivitet 8
1.3 Uddannelse og arbejdsmarked 10
1.4 Demografi og fertilitet 11
1.5 Offentlige finanser under pres? 12
1.6 Klima 14

2. Konkurrenceevne og produktivitet **17**
2.1 Europas produktivitet haler ind på USA's 18
2.2 Danmark er mester i at eksportere 24
2.3 Sårbart vækstpotentiale i danske styrkepositioner 27
2.4 Ledere: Geopolitisk ustabilitet er kommet for at blive 34
2.5 Uden kunstig intelligens bliver velfærdsstaten dyrere 36

3. Uddannelse og arbejdsmarkedet **43**
3.1 Ledere tilbyder øget fleksibilitet og efterspørger digitale kompetencer 44
3.2 Lærernes faglige udgangspunkt vil fortsat falde 46
3.3 Kvinder uddanner sig mere end mænd – alligevel bryder de ikke glasloftet 50
3.4 Indvandring har stor betydning for størrelsen af fremtidens arbejdsstyrke 56

4. Demografi og fertilitet **63**
4.1 Danmark har ikke nødvendigvis set det sidste fald i fertilitetsprognoserne 64
4.2 Arbejdsliv er ikke en forhindring for at få børn 71
4.3 Lavere fertilitet kan skabe rekrutterings-udfordringer for ældreplejen i fremtiden 75

5. Offentlige finanser under pres? **81**
5.1 Opretholdelse af NATO's styrke uden USA kræver markant forøgelse af bl.a. dansk forsvarsbudget 83
5.2 Danskerne ønsker at arbejde mindre i fremtiden 87
5.3 Sunde offentlige finanser kan komme i fare 90

6. Klima **99**
6.1 Danskernes opbakning til klimapolitikken er robust 100
6.2 Danmarks drivhusgasudledninger i 2050 104
6.3 Danskerne: God balance i klimapolitikken – men opbakningen kan smuldre 109

7. Litteratur **115**

Forord

I 1964 sagde daværende statsminister Jens Otto Krag: *"Vi har arvet og vundet et livskraftigt, frit og arbejdsdueligt Danmark. Vi ønsker at give det videre til de kommende generationer livskraftigt, frit og arbejdsdueligt."* Det var en vision, som Krag og følgende regeringer i høj grad lykkedes med. Danmark står i dag med et ekstremt stærkt udgangspunkt. Men hvad skal der til for, at vi kan sige det samme om 25 år – i 2050?

Denne rapport fokuserer på Danmarks største udfordringer frem mod 2050. Udfordringerne inkluderer Danmarks og Europas produktivitet og konkurrencekraft, fremtidens arbejdsstyrke, et faldende børnetal, de offentlige finanser – særligt i relation til øgede forsvarsudgifter – og klimaet. Hvis danske beslutningstagere formår at sætte ind på disse områder, vil det bidrage til, at Danmark står lige så stærkt om 25 år, som Danmark gør i dag.

Ud over disse strukturelle udfordringer står Danmark også over for eksterne risici. Ved rapportens afslutning er det endnu uklart, hvad udfaldet bliver af den eskalerende globale handelskrig. En af rapportens analyser viser, at Danmark er særligt sårbar over for ændringer i efterspørgslen fra USA. Men uanset hvad der sker i USA, giver det mening at tage livtag med de fem udfordringer, som rapporten identificerer. Det vil under alle omstændigheder stille Danmark stærkere i 2050.

Der er ingen nemme løsninger på udfordringerne. Men vi peger alligevel på afgørende steder at sætte ind: Danmark er sårbar over for et tiltagende isolationistisk USA – det kalder på at afsøge mulighederne andre steder i verden. Den høje indvandring af udenlandsk arbejdskraft i de seneste år har bidraget til Danmarks gode udgangspunkt – og det er værd at gøre meget for at bevare den. Udviklingen i grundskolelærernes faglige udgangspunkt er bekymrende – og det er oplagt at forsøge at vende udviklingen ved at gøre det mere attraktivt at blive lærer. Når det kommer til klimaet, har Danmark et stærkt udgangspunkt for – og folkelig opbakning til – at bevare positionen som foregangsland. Disse anbefalinger, samt mange andre, kan findes i rapportens mange analyser, som vi håber, kan bidrage til samtalen om, hvordan Danmark ruster sig til de næste 25 år.

Endelig er det værd at huske på, at Danmark ikke står alene i verden: EU er, set under ét, den næststørste økonomi i verden og har et stort indre marked, en veluddannet befolkning og mange virksomheder i den internationale elite. Og udviklingen over de seneste måneder har givet en ny følelse af, at det haster med at få reformeret de dele af EU-systemet, der i dag er langsommelige eller direkte modvirker vækst. Det giver grund til en smule optimisme for fremtiden.

Stor tak til sekretariatets medarbejdere: Solveig Prag Blicher, Niels Storm Knigge, Andreas Lund Jørgensen, Rasmus Salmon, Hans Holten Andersen, Vithusha Viknes, Christian Steffensen, Christoffer Bjørn Hansen, Villads Skytte Søgaard og Villiam Bo Bresler. Vi vil også rette en særlig tak til professor Rune Lindahl-Jacobsen, Institut for Sundhedstjenesteforskning, Syddansk Universitet, for samarbejdet om fertilitetsfremskrivningen samt til samarbejdet med den faglige organisation Lederne omkring spørgeskemaundersøgelsen blandt ledere i private virksomheder.

Hans Jørgen Whitta-Jacobsen, professor på Københavns Universitet og Senior Fellow i Kraka
Jørgen Søndergaard, Senior Fellow i Kraka
Michael Svarer, professor på Aarhus Universitet og Senior Fellow i Kraka
Peter Mogensen, direktør i Kraka
Ulrik Beck, cheføkonom i Kraka

Small Great Nation

I samarbejdet mellem Kraka og Deloitte om projektet Small Great Nation analyserer vi langsigtede udviklingsperspektiver for det danske samfund. Initiativet er uafhængigt af politiske ideologier og af politiske og økonomiske interesser. Initiativet udnytter både eksisterende forskningsbaseret viden og bidrager med nye selvstændige analyser, der munder ud i fagligt baserede løsningsforslag for at skabe et bedre Danmark.

Tidligere rapporter:

- Muligheder og udfordringer
- Sammenhængskraft
- De højthængende frugter
- Mission Possible? Velfærdsstaten mod 2040
- Innovation – nøglen til bæredygtig vækst
- En klimareform, der sikrer de magiske 70 pct.
- Livet med corona – nye muligheder for klimaet og økonomien
- EU-samarbejdet – en god deal for Danmark?
- Fremtidens arbejdsmarked – en fest for alle?
- Grønne køer, russisk gas og CO2 – myter og realiteter
- Den offentlige sektor - velfærdsstatens juvel?
- De smukke unge mennesker - fra skole, skærm og stress til fremtidens håb
- Fjern barriererne og slip Danmarks talentreserve fri
- Fra hype til håb - hvordan kan AI generere et rigere Danmark?
- Rystet eller rustet? Dansk økonomi i en slowbaliseret virkelighed

Derudover har Small Great Nations Ungepanel – bestående af 42 unge mennesker – udarbejdet rapporten: Ungepanelets vision for 2040.

Find alle rapporter, analyser og debatindlæg fra samarbejdet her: https://sgnation.dk/ eller her http://kraka.dk/small_great_nation.

Small Great Nation handler også om konferencer, webinarer, podcasts, ungepanel og meget andet. Læs mere om de mange aktiviteter her: https://sgnation.dk/.

1. Sammenfatning

Global økonomisk situation er uforudsigelig

Geopolitiske spændinger, daglige nye meldinger om toldsatser og truslen om en global handelskrig skaber en uforudsigelig global økonomisk situation. Vilkårene for samhandel og den dertilhørende økonomiske vækst kan ændre sig fra dag til dag. Dette globale opbrud gør det svært at forudse, hvordan verdensøkonomien vil udvikle sig i de kommende år.

Danmark står stærkt, men udfordringer truer i horisonten

Heldigvis står Danmark i dag med en stærk økonomi og har derfor gode forudsætninger for at navigere gennem den globale tumult. Det stærke udgangspunkt er en konsekvens af tidligere generationers kloge beslutninger. Men i takt med at udfordringerne ændrer sig, er der brug for nye, kloge beslutninger for at kunne bevare det stærke danske fundament. Verden omkring Danmark er blevet mere uforudsigelig, befolkningssammensætningen ændrer sig, uddannelses- og erhvervsbehov udvikler sig, og nye krav kan presse både de offentlige finanser og den grønne omstilling.

Derfor er der brug for at træffe kloge beslutninger i dag

På trods af et stærkt udgangspunkt står Danmark derfor over for en række strukturelle udfordringer og eksterne risici. De valg, som politikerne, virksomhederne og borgerne træffer i dag, vil have afgørende betydning for, hvordan Danmark ser ud i 2050. Denne rapport opstiller forskellige scenarier for de største udfordringer og Danmarks udvikling frem mod 2050 og præsenterer mulige svar på, hvordan vi fastholder et velfungerende og fremtidssikret samfund.

1.1 Rapportens indhold

Fokus på EU-rapport om konkurrenceevne og produktivitet

Høj konkurrenceevne og produktivitetsvækst har været helt afgørende for Danmarks og Europas høje levestandarder – og de udgør grundlaget for, at fremtidens Europa også bliver rigere. Derfor har der også været meget fokus på EU-rapporten fra den tidligere formand for Den Europæiske Centralbank, Mario Draghi, der både beskriver Europas udfordringer med produktivitet og konkurrenceevne såvel som potentielle løsninger.

Europas produktivitet haler ind på USA's

Vi udfordrer præmissen om, at Europa sakker bagud i forhold til USA. Tværtimod viser vi, at Europas produktivitet har halet ind på den amerikanske, når man tager højde for udviklingen i købekraften. USA har godt nok et højt produktivitetsniveau sammenlignet med EU, men forskellen er indsnævret. USA's produktivitetsvækst var også betydeligt højere end Europas i 00'erne, men det har ikke været tilfældet de sidste 15 år. Draghi-rapporten tegner altså samlet set for dystert et billede af Europas produktivitet. Når det kommer til Danmark, er billedet endnu pænere.

Lav vækst i Europas styrkepositioner – men høj i Danmarks

Desværre peger en anden analyse i rapporten på, at det globale vækstpotentiale frem mod 2050 er begrænset i de brancher, hvor Europa i dag har styrkepositioner. Det tyder på, at Europa står over for en stor omstillingsopgave, hvis væksten skal op i gear. Til gengæld ser udsigterne lysere ud for Danmark. Nogle af Danmarks primære styrkepositioner – fx medicinalindustri og maritime tjenester – forventes at opleve stor vækst i efterspørgslen frem mod 2050.

Omstillingsparathed bliver afgørende i en usikker verden

Den globale efterspørgsel afhænger i høj grad af politisk stabilitet og åbne markeder. Med de aktuelle geopolitiske spændinger og den øgede protektionisme kan Danmarks eksponering mod særligt USA blive en udfordring, hvis Danmarks store eksportmarkeder lukker sig om sig selv. Derfor kan danske virksomheders evne til at omstille sig og hurtigt træde ind på nye markeder blive afgørende for at kunne indfri Danmarks stærke potentiale.

Stigende behov for kvalificeret arbejdskraft

Et stærkt, omstillingsparat erhvervsliv kræver den rette arbejdskraft, og når vi spørger ledere i danske virksomheder, indikerer de, at der i fremtiden bliver behov for nye kompetencer. I takt med indtoget af AI øges kravene til bl.a. medarbejdernes digitale kompetencer. Derfor er det helt afgørende for danske virksomheders fremtidige succes, at Danmark også fremadrettet har held med både at tiltrække kvalificeret arbejdskraft udefra og at uddanne store dele af befolkningen på et højt niveau.

Men fundamentet under folkeskolen er ved at erodere

Forudsætningen for at få en højtuddannet befolkning er en velfungerende grundskole. Desværre viser vores undersøgelse, at grundskolelærernes faglige udgangspunkt har været dalende gennem de sidste 20 år, og at den faglige deroute ser ud til at fortsætte frem mod 2050. At få styr på grundskolen og lærernes faglige udgangspunkt bliver dermed en af de vigtigste opgaver, som nutidens politikere skal løse. Der er ingen nemme løsninger, men en genopretning af respekten for lærerfaget er formentlig en nødvendig byggesten.

Den demografiske udvikling dæmper privat beskæftigelse

Virksomhedernes adgang til kvalificeret arbejdskraft kan også fremover blive presset af den demografiske udvikling. Danskerne får færre børn, og en stigende andel af befolkningen kommer over pensionsalderen. I en analyse viser vi, at fertiliteten formentlig bliver endnu lavere, end de officielle fremskrivninger viser, fordi unge i dag får færre børn end for bare få år siden. Færre børn kan på kort sigt aflaste vuggestuer, børnehaver og uddannelsesinstitutioner, men på længere sigt betyder det, at en større andel af hver ungdomsårgang skal arbejde i ældreplejen. Det vil trække hænder ud af det private arbejdsmarked – eller efterlade fx ældreplejen underbemandet – hvis ikke teknologier, som fx kunstig intelligens, kan overtage en del af omsorgsarbejdet.

Forsvarsudgifter mv. kan presse de offentlige finanser

Når flere ældre træder ud af arbejdsmarkedet, mens færre unge træder ind, lægger det også et pres på de offentlige finanser. Og selvom Danmark gennem en lang række svære beslutninger om især pension og efterløn faktisk har løst problemerne med uholdbare offentlige finanser, truer mørke skyer fortsat i horisonten. Hvis NATO-landene i fremtiden skal kunne forsvare sig uden at være voldsomt afhængige af USA, vil det kræve markante forsvarsinvesteringer. Vi viser, at det lige akkurat kan lade sig gøre, at Danmark løfter sin del ved at hæve forsvarsudgifterne til fire pct. af BNP, uden at det kompromitterer den finanspolitiske holdbarhed. Men holdbarheden kan komme under pres, hvis løftet ikke finansieres inden 2040, og politikerne samtidig lemper reglerne for, hvor meget pensionsalderen skal stige, eller hvis den generelle tendens til faldende arbejdstid fortsætter, og efterspørgslen efter offentlig service er uændret.

Opbakningen til klimapolitikken ser ud til at være intakt

I en fremtid, hvor forsvarsinvesteringer lægger stort pres på de offentlige budgetter, kan der blive brug for hårde politiske prioriteringer for, at Danmark også kan levere sit bidrag til at løse klimakrisen. Når vi fremskriver de danske drivhusgasudledninger til 2050, kan vi se, at der skal vedtages yderligere klimapolitik, hvis 2050-klimamålet om nettonegative udledninger skal nås. Heldigvis viser vores undersøgelser også, at de fleste danskere bakker op om en ambitiøs og retfærdig klimapolitik, hvor forureneren betaler for sin forurening – og at opbakningen ser ud til at være robust, selvom den internationale klimaindsats udfordres af geopolitiske spændinger.

Denne rapport: Anbefalinger baseret på datadrevne analyser

I denne rapport kommer vi med udgangspunkt i en række datadrevne analyser med anbefalinger til, hvordan rettidige reformer og prioriteringer kan bidrage til, at Danmark kan bevare sit høje velstandsniveau frem mod 2050 – i en fremtid præget af demografiske forskydninger, nye kompetencekrav og en ustabil international verdensorden. I dette første kapitel opsummerer vi resultater og diskussioner fra rapportens øvrige kapitler.

1.2 Konkurrenceevne og produktivitet

Vi ser på historisk og fremtidig produktivitet

Draghi-rapporten har for alvor rejst debatten om konkurrenceevne og produktivitet i Europa og USA. Et produktivt erhvervsliv er fundamentet for den høje velstand, som store dele af den vestlige verden i dag nyder godt af. I kapitel 2 undersøger vi, hvordan produktiviteten har udviklet sig historisk, og hvordan Danmarks og Europas forudsætninger for høj fremtidig vækst er i en verden med geopolitisk ustabilitet og kunstig intelligens.

Europas produktivitet haler ind på USA's

Draghi-rapporten tegner et for dystert billede

Fortællingen fra Draghi-rapporten om Europas produktivitet er for dyster. Europas købekraftsjusterede produktivitet var rigtig nok lavere end den amerikanske i 2023, og USA har historisk haft en højere national produktivitetsvækst op gennem 00'erne, men i denne analyse viser vi, at der er vigtige modifikationer til historien. Europa og USA har siden 2010 haft stort set samme produktivitetsvækst. Hvis Europa har et vækstproblem, ligger det altså 15 år tilbage i tiden. Tager man derudover også højde for, at USA har oplevet store prisstigninger de sidste 25 år, kommer man frem til, at Europas produktivitet faktisk er halet ind på den amerikanske. Det er to vigtige modifikationer til den gængse fortælling om europæisk produktivitet.

Danmarks produktivitet er på niveau med USA's

Analysen viser også, at flere af de europæiske landes købekraftsjusterede produktivitet er omtrent på niveau med den amerikanske. Det gælder også Danmark. Danmark har de sidste ti år haft en købekraftsjusteret produktivitet på niveau med USA's og er dermed blandt de europæiske lande med højest produktivitet.

Danmark er mester i at eksportere

Konkurrenceevnen påvirker et lands evne til at eksportere

Produktivitet er kun ét begreb i diskussionen om, hvorvidt Europa er ved at tabe kapløbet med USA. Ofte er det dog ikke produktivitet, der egentlig henvises til i diskussionen, men det bredere begreb "konkurrenceevne", som dog ikke er præcist defineret. Man kan definere et lands konkurrenceevne som en opgørelse af, hvorvidt det er muligt for landets virksomheder at konkurrere på eget og det internationale marked. Dvs. om det er muligt for landets virksomheder at sælge sine varer i samme grad i ind- og udlandet, som andre landes virksomheder sælger deres varer i ind- og udland. Det kan aflæses på landets betalingsbalance.

Tegn på god konkurrenceevne i Danmark og euroområdet

Vi undersøger konkurrenceevnen ud fra denne definition i Danmark, euroområdet og USA ved at betragte betalingsbalancen fra 2000 til 2024. Vi viser, at både euroområdet og Danmark har haft et højere betalingsbalanceoverskud end USA i hele perioden, uanset hvilken konjunktursituation landene har været i. Dermed indikerer vores resultater, at hverken Danmark eller eurolandene har et problem med konkurrenceevnen i den snævre forstand, vi har defineret det her.

Sårbart vækstpotentiale i danske styrkepositioner

Udgangspunktet for vækst er gunstigt i Danmark …

Danmark har et stærkt vækstpotentiale frem mod 2050. Vores beregninger viser, at det efterspørgselstræk, som den globale efterspørgsel har i de danske brancher, er større end den langsigtede vækstprognose fra OECD. OECD's prognose er baseret på forventninger til udbudssiden af økonomien – når det beregnede efterspørgselstræk er en smule højere, som i det danske tilfælde, kan det betyde, at væksten bliver nemmere at opnå.

… men også sårbart over for global uro og i særlig grad USA

Det danske vækstpotentiale er også gunstigt placeret, ved at det i højere grad er eksisterende danske styrkepositioner, som trækker væksten. Men vækstpotentialet er sårbart, fordi en relativt stor del af det danske vækstpotentiale skal tilskrives udenlandsk efterspørgsel, hvormed den geopolitiske uro kan skabe et usikkert grundlag. De to stærkeste danske styrkepositioner, medicinalindustrien og skibsfart, er tilmed særligt udsatte i forhold til udviklingen i USA, og samlet set er Danmark mere udsat i forhold til USA end de fleste andre lande.

Ledere: Geopolitisk ustabilitet er kommet for at blive

Mod 2050: Ledere ser geopolitisk uro som største risiko

Meget tyder på, at virksomhederne er fuldt ud klar over risikoen ved de skiftende geopolitiske vinde. Vi har, i samarbejde med den faglige organisation Lederne, spurgt 819 ledere i det private erhvervsliv med indsigt i deres virksomheders strategiske beslutninger, om de største risici for deres virksomhed frem mod 2050. Mange af de adspurgte ledere vurderer, at den nuværende geopolitiske uro er kommet for at blive: Over halvdelen af de adspurgte ledere anser geopolitisk ustabilitet som en af de tre største risici frem mod 2050. En anden topprioritet blandt de adspurgte ledere er mangel på arbejdskraft, som 38 pct. af lederne placerer i top tre. Det understreger behovet i mange virksomheder for at have fokus på at tiltrække og fastholde arbejdskraft i fremtiden.

Øjebliksbillede, som kan ændre sig igen

Analysen tegner et øjebliksbillede af de aktuelle udfordringer, hvor ikke mindst den nye amerikanske udenrigs- og handelspolitik har indtaget hovedscenen. Hvorvidt der er tale om en permanent forandret verdensorden, eller om der for tiden er et midlertidigt stort fokus på området, bliver afgørende for, om andre prioriteter i fremtiden kommer til at fylde mere igen.

Tegn på skepsis over for AI inden for omsorgsområdet

Uden kunstig intelligens bliver velfærdsstaten dyrere

Kunstig intelligens (AI) har potentialet til at blive den primære vækstmotor i økonomien frem mod 2050. Med AI kan arbejdsgange på såvel private som offentlige arbejdspladser effektiviseres, og det vil i fremtiden være muligt at producere det samme med færre ansatte. Der ses dog tegn på, at befolkningen er skeptisk over for implementeringen af AI inden for pædagog- og omsorgsjob. Denne skepsis kan udgøre en fare for, at job inden for disse områder kobles af den teknologiske udvikling.

Skepsis kan gøre fremtidens velfærd dyrere

Hvis skepsis over for AI forhindrer implementeringen, vil det hæmme produktivitetsudviklingen i særligt kommuner og regioner, og der kan opstå en situation, hvor produktiviteten stiger hurtigere i det private end i det offentlige. Dette vil betyde, at danskerne i fremtiden vil opleve, at velstanden vokser hurtigere end kvaliteten af velfærdsydelserne. Det kan indebære, at der opstår supplerende private velfærdstilbud, eller at velfærdsstaten i fremtiden ender med at blive væsentligt dyrere end nødvendigt.

1.3 Uddannelse og arbejdsmarked

Højtuddannet arbejdskraft er alfa og omega

Adgang til højtuddannet arbejdskraft med de rette kompetencer er en forudsætning for, at danske virksomheder også fremadrettet kan være blandt de mest produktive i verden. I kapitel 3 tager vi temperaturen på det danske arbejdsmarked nu og i fremtiden gennem en række analyser af bl.a. uddannelsesbehovet i en verden med kunstig intelligens og af, hvilken rolle indvandring kan spille for fremtidens arbejdsmarked. Vi undersøger også, om de grundlæggende forudsætninger for at få en veluddannet befolkning er til stede i grundskolen, og i hvilken grad uddannelse hjælper med at udligne kønsforskellene i, hvem der får en indkomst i toppen af lønfordelingen.

Hvad har lederne brug for – og hvad efterspørger de?

Ledere tilbyder øget fleksibilitet og efterspørger digitale kompetencer

I samarbejde med den faglige organisation Lederne har vi spurgt 819 ledere i det private erhvervsliv med indsigt i deres virksomheders strategiske beslutninger om, hvad de vil gøre for at tiltrække arbejdskraft frem mod 2050 – og hvilke kompetencer, der i særlig grad er behov for, at medarbejderne opgraderer.

AI-revolutionen sætter digitale kompetencer øverst

Hele 66 pct. af de adspurgte ledere peger på øget fleksibilitet som et af de tre vigtigste redskaber til at fastholde og rekruttere medarbejdere. Udvikling af medarbejdernes digitale kompetencer og teknologiforståelse står også højt på de adspurgte lederes dagsorden, idet 52 pct. af lederne placerer disse kompetencer på deres top tre over, hvilke kompetencer der i fremtiden bliver endnu vigtigere, end de er i dag. Færre ledere peger på et behov for at opgradere analytiske og sproglige kompetencer blandt medarbejderne.

En velfungerende grundskole er altafgørende

Lærernes faglige udgangspunkt vil fortsat falde

En velfungerende grundskole, der giver eleverne de nødvendige kvalifikationer til at videreuddanne sig, er selve fundamentet under den danske uddannelsesstrategi, hvor stadig flere unge forventes at gennemføre en ungdomsuddannelse og sidenhen en kompetencegivende uddannelse. I denne analyse undersøger vi, om forudsætningerne for en velfungerende grundskole er ved at smuldre.

Flere skolelærere kommer med dårlige gymnasiekarakterer

Analysen viser, at stadig flere grundskolelærere kommer ind med relativt dårlige gymnasiekarakterer. I 1994 kom omtrent lige mange nyuddannede lærere fra henholdsvis den øverste og nederste femtedel af karakterfordelingen, men i dag kommer over dobbelt så mange fra den nederste som fra den øverste.

Og problemet bliver kun større fremadrettet

Dette problem vil kun blive forstærket fremadrettet i takt med, at nuværende lærere trækker sig tilbage fra arbejdsmarkedet, mens nyuddannede lærere med dårligere faglige forudsætninger kommer ind. Dermed viser analysen, at den faglige deroute i grundskolen fortsætter, hvis ikke politikerne griber ind. Et nødvendigt første skridt er en reform af læreruddannelsen, der løfter lærernes kvaliteter og genskaber respekten for lærergerningen.

Der er stadig langt til ligestilling i toppen af indkomstfordelingen

Kvinder uddanner sig mere end mænd – alligevel bryder de ikke glasloftet

En vigtig forudsætning for at virksomheder kan få adgang til den bedst mulige arbejdskraft er, at kvinder også bringer deres talent i spil og går efter de bedst betalte job. I denne analyse viser vi, at flere kvinder i dag end tidligere når top 10 pct. af indkomstfordelingen – men der er stadig meget langt til en ligelig fordeling af mænd og kvinder i toppen.

Kvinder halter bagud, selvom de uddanner sig mere

Til trods for at kvinder i dag uddanner sig mere end mænd, er der ca. tre gange så mange mænd, der når top 10 pct. af indkomstfordelingen. Det skyldes bl.a., at i takt med at kvinder uddanner sig mere, er et højt uddannelsesniveau blevet en mindre sikker vej til at nå toppen.

Det skyldes lavere afkast af uddannelse – især af MVU

Analysen viser også, at kvinder og mænd har meget forskellige afkast med hensyn til at nå top 10 pct. af indkomstfordelingen ved at opnå et givent uddannelsesniveau. Det gælder især for de mellemlange videregående uddannelser (MVU), som øger mænds chancer markant for at nå top 10 pct. af indkomstfordelingen, mens det stort set ikke gavner kvinders.

Indvandringen kan give stort arbejdsudbud i 2050

Indvandring har stor betydning for størrelsen af fremtidens arbejdsstyrke

Danmark har de seneste år oplevet en markant stigning i antallet af indvandrere, og udviklingen har haft stor betydning for arbejdsmarkedet. I en analyse undersøger vi, hvor stor betydning fremtidig indvandring kan få for arbejdsudbuddet frem mod 2050. Med tre scenarier baseret på tidligere indvandringsniveauer finder vi, at forskellen mellem høj og lav tilstrømning er vigtig for størrelsen af den fremtidige arbejdsstyrke.

Indvandrere bidrager til høj beskæftigelse

Fremskrivningerne viser, at forskellen mellem det lave og det høje scenarie udgør knap 87.000 fuldtidspersoner i 2050. I det høje scenarie vil beskæftigelsen være 28.000 personer højere end i den officielle befolkningsfremskrivning, hvilket udgør omtrent en tredjedel af den forventede stigning.

Usikre faktorer påvirker indvandringen

Analysen understreger, at fremtidig indvandring kan få stor betydning for både arbejdsmarkedet og samfundsøkonomien. Hvorvidt Danmark fremover vil kunne tiltrække tilstrækkeligt mange indvandrere med relevante uddannelser og kompetencer, afhænger dog af en række usikre faktorer såsom konjunkturer, politiske tiltag og udenlandske forhold.

1.4 Demografi og fertilitet

Faldende fødselstal har skabt debat

Fødselstallet i Danmark er faldet støt over de seneste år. Udviklingen har vakt politisk og offentlig debat, ikke mindst fordi den rækker langt ud over det enkelte barns fødsel. Når der bliver født færre børn, og befolkningen samtidig bliver ældre, ændrer det balancen i samfundets forsørgerforhold, og det kan skabe et pres på velfærdsstaten. I kapitel 4 viser vi, at der ikke nødvendigvis er udsigt til stigende fødselstal i fremtiden. Vi undersøger årsagerne til, at danskerne får færre børn end ønsket, og hvilke konsekvenser kombinationen af en aldrende befolkning og færre børn vil have for behovet for velfærdspersonale i fremtiden.

Præsenterer vores egen prognose for fertiliteten

Danmark har ikke nødvendigvis set det sidste fald i fertilitetsprognoserne

De seneste års fald i fertiliteten har givet anledning til panderynker hos både politikere og forskere. Den officielle befolkningsfremskrivning viser, at fertiliteten vil stige i fremtiden, da det antages, at de seneste års fald i fertiliteten er af midlertidig karakter. I denne analyse præsenterer vi en alternativ fremskrivning af fremtidens fertilitet, som afspejler et scenarie, hvor de seneste års fald er af mere varig karakter. Vores fremskrivning viser, at der i dette scenarie vil blive født markant færre børn end den officielle fremskrivning.

Unge danskere ønsker færre børn end ældre

Vores analyse viser, at de yngste danskere ønsker at få færre børn end ældre generationer. Denne udvikling afspejles dog ikke i den officielle fremskrivning af fertiliteten. Derfor præsenterer vi en alternativ fremskrivning, der tager bedre højde for udviklingen i de yngste kvinders fertilitet.

Faldende fødselstal giver bedre offentlig økonomi

De fleste danskere mener, at faldende fødselstal udgør et problem for samfundet. Danskerne frygter især, at der vil være færre borgere til at betale skat i fremtiden. Denne frygt er dog ubegrundet, idet færre indtægter opvejes af mindre efterspørgsel efter velfærdsydelser.

Danskerne får færre børn end ønsket

Arbejdsliv er ikke en forhindring for at få børn

Mange danskere får færre børn end ønsket, hvilket indikerer, at der potentielt er mulighed for at øge fertiliteten, hvis visse barrierer fjernes. Undersøgelsen har derfor til formål at afdække, hvilke faktorer der forhindrer folk i at realisere deres ønsker om familieliv.

Pardannelse kan begrænse børnetal

Selvom karriere og senere familiedannelse ofte nævnes som forklaringer på det faldende fødselstal, viser analysen, at relativt få danskere, der har fået færre børn end ønsket, selv angiver arbejdslivet som en afgørende barriere. Derimod spiller partnerrelaterede forhold – enten manglende partner eller en partner, der ikke ønsker flere børn – en stor rolle for mange.

Svært at pege på konkrete politiske løsninger

Det er svært at finde enkle politiske løsninger på den faldende fertilitet, men analysen peger på økonomiske forhold som en mulig barriere – især blandt yngre danskere. Samlet set tyder resultaterne på, at der ikke findes én dominerende årsag til, at danskerne får færre børn end ønsket. I stedet er det et samspil af faktorer, hvor både økonomi, biologiske forhold og sociale relationer spiller ind. Det understreger behovet for en nuanceret tilgang, hvis man politisk vil understøtte familiedannelse i fremtiden.

Demografi påvirker behovet for velfærdspersonale

Lavere fertilitet kan skabe rekrutteringsudfordringer for ældreplejen i fremtiden

Danmarks demografi er under forandring. Med færre børn og flere ældre vil behovet for velfærdsydelser se markant anderledes ud i 2050. I denne analyse viser vi, at der især vil være mangel på SOSU'er, mens behovet for flere lærere og pædagoger afhænger af udviklingen i fertiliteten.

Væsentlig mangel på SOSU'er i 2050

Vores fremskrivninger viser, at SOSU'er bliver den største mangelvare – uanset om fertiliteten følger det officielle niveau eller den lavere udvikling, som Kraka og Deloitte forventer. Manglen i 2050 er op mod 29.000 fuldtidspersoner i forhold til i dag. Til gengæld vil den lavere fertilitet præsenteret i denne rapport sikre et solidt grundlag af lærere og pædagoger i 2050, mens der opstår mangel i den officielle fremskrivning.

Svært at løse alene ved større optag på uddannelse

Det er svært at forestille sig, at manglen på SOSU'er kan dækkes gennem øget optag på uddannelsen alene, da dette vil lægge beslag på op til en femtedel af en ungdomsårgang. Andre løsninger som bedre fastholdelse, mindre deltidsarbejde eller mere indvandring vil derfor blive nødvendige, hvis kvaliteten af ældreplejen ikke skal falde.

1.5 Offentlige finanser under pres?

Sunde offentlige finanser nu og på lang sigt

De offentlige finanser er sunde i Danmark. I de seneste år har der været store overskud på den offentlige saldo. Samtidig er bruttogælden lav, og nettogælden er faktisk negativ, dvs. den offentlige sektor har en nettoformue. Ser man længere frem, ser det også sundt ud. Der er langsigtet holdbarhed og udsigt til en offentlig saldo, som overholder budgetlovens underskudsgrænse på én pct. af BNP i alle år frem til 2050, og udsigt til overskud i alle år derefter.

Pres fra militær og demografi – men også andre risici

I de seneste to år er vurderingen af dansk økonomis strukturelle styrke blevet opjusteret hele fire gange af Finansministeriet. Opjusteringerne kommer kærkomment i en tid, hvor den geopolitiske udvikling har skabt et pres for, at Danmark skal øge sine militærudgifter betragteligt, samtidig med at vi i de kommende år mærker den demografiske modvind på grund af et stigende antal ældre i befolkningen. Forsvarsudgifter og demografi udgør væsentlige udfordringer for dansk økonomi i de kommende år, men de står ikke alene, når det kommer til risikofaktorer vedrørende de sunde, danske offentlige finanser.

Opretholdelse af NATO's styrke uden USA kræver markant forøgelse af bl.a. dansk forsvarsbudget

Hvad vil der ske, hvis USA trækker sig fra NATO?

Donald Trump har ved flere lejligheder skabt tvivl om, hvorvidt de øvrige NATO-lande kan regne med hjælp fra USA, hvis de måtte blive angrebet. I denne analyse undersøger vi derfor, hvad det vil betyde for alliancens militærkapacitet, hvis USA trækker sig ud, og hvor store forsvarsudgifter resten af NATO skal påtage sig for at lukke det hul, USA efterlader.

USA står for knap 70 pct. af alliancens forsvarsudgifter

USA står i dag for knap 70 pct. af de samlede militærudgifter i NATO. Det skyldes både, at USA er den suverænt største økonomi i alliancen, og at landet har høje forsvarsudgifter målt som andel af BNP. Det vil derfor kræve meget store stigninger i de øvrige landes forsvarsbudgetter, hvis USA trækker sig fra alliancen.

Forsvarsudgifterne i Danmark kan stige til fire pct. af BNP

Præcis hvor store stigninger afhænger af opgørelsesmetoden. I analysen opstiller vi et realistisk scenarie, hvor forsvarsudgifterne i forhold til henholdsvis BNP og indbyggertal fastholdes i NATO ekskl. USA, og den interne fordeling af forsvarsudgifter landene imellem også fastholdes. I disse scenarier vil Danmark skulle hæve sine forsvarsudgifter til henholdsvis 2,9 pct. og 4,0 pct. af BNP.

Danskerne ønsker at arbejde mindre i fremtiden

Danskerne veksler historisk set velstand til fritid

I Finansministeriets beregninger af de offentlige finansers sundhed tages der udgangspunkt i, at danskerne arbejder et uændret antal timer hver især. Der er gode grunde til, at fremskrivningen laves sådan. Men historisk set har danskerne vekslet en del af deres stigende velstand til mere fritid. Den effekt ser ud til at fortsætte: Vores analyse viser, at danskerne ønsker at arbejde mindre, end de gør i praksis, og at de også i fremtiden ønsker at arbejde mindre, end de forventer at gøre.

Afskaffelse af store bededag: arbejdstid øget mindre end 1:1

Regeringens afskaffelse af store bededag med virkning fra 2024 var et forsøg på at øge antallet af timer, som den enkelte arbejder. Der var stor debat blandt økonomer om det kunne lade sig gøre, eller om folks dybt forankrede ønske om fritid ville modvirke effekten. Vi har spurgt danskerne, hvordan de har reageret på afskaffelsen, og kun 45 pct. af dem siger, at de faktisk arbejder en hel dag ekstra om året som følge af afskaffelsen af store bededag. Samlet set vurderer vi, at afskaffelsen på kort sigt har haft et gennemslag på arbejdstiden svarende til 60 pct. af en hel arbejdsdag for alle danskere. På lang sigt kan effekten vise sig at blive endnu mindre i takt med, at flere får mulighed for at skifte job, genforhandle arbejdstid, eller gøre ønsket om lavere arbejdstid til et tema i de kollektive overenskomster.

Sunde offentlige finanser kan komme i fare

Risikoscenarier kan ændre udsigten for offentlige finanser

De danske offentlige finanser er sunde både på kort og langt sigt i de fremskrivninger, som Finansministeriet og de økonomiske vismænd laver. I en analyse viser vi, hvordan forskellige alternative scenarier for de offentlige finanser i fremtiden, hver for sig eller tilsammen, kan ændre udsigten for de offentlige finanser markant. Scenarierne er henholdsvis yderlige stigende forsvarsudgifter, faldende arbejdstid og lempeligere indeksering af pensionsalderen.

Det vil føre til et samlet set klart uholdbart forløb

Hvis alle disse risikoscenarier udspilles på samme tid, vil det radikalt ændre udsigten for de offentlige finanser i fremtiden: Fra et scenarie, der samlet set er finanspolitisk holdbart med en udfordrende periode i 2030'erne og 2040'erne og derefter støt stigende overskud fra 2050'erne og frem, til et scenarie, som er klart uholdbart, hvor underskuddet bare vokser og vokser år for år. Dette vil kræve politisk handling og i sidste ende højere skatter, lavere velfærdsudgifter og/eller markante reformer.

Der skal prioriteres mellem tiltag frem til 2040

Det overordnede forløb og risikoscenarierne viser vigtigheden af at prioritere i den økonomiske politik de kommende år. Med de nuværende udsigter kan de overordnede finanspolitiske rammer ikke lempes før efter 2040, da underskuddet i 2030'erne når budgetlovens grænse på -1 pct. Alle tiltag med effekt i de kommende år skal derfor finansieres senest i slutningen af 2030'erne.

Kan tage separat diskussion om pensionsalder efter 2040

Der bliver lidt mere frirum efter 2050, hvor der er udsigt til overskud på den offentlige saldo igen. Det betyder, at hvis man fastholder budgetloven, så er diskussionen om at lempe reglerne for levetidsindeksering af pensionsalderen et særtilfælde, som kan håndteres separat fra de øvrige

prioriteringer – der alle skal finde finansiering før 2040 – da en lempelse af indekseringen først har konsekvenser for den offentlige saldo efter 2040.

1.6 Klima

Det internationale klimasamarbejde er under pres

Klimakrisen omtales ofte som vores tids største udfordring, som hele verden må gå sammen om at løse. Desværre er det internationale klimadiplomati under hårdt pres, bl.a. fordi USA har trukket sig ud af Parisaftalen, og de globale drivhusgasudledninger fortsætter med at sætte nye rekorder år efter år. Derfor er der mere end nogensinde før brug for, at andre lande, herunder Danmark, viser, at klimaet fortsat er en vigtig prioritet, selvom geopolitiske spændinger vanskeliggør samarbejdet. I kapitel 6 undersøger vi, om danskerne stadig støtter op om en ambitiøs klimapolitik, og hvilke forhold der har betydning for opbakningen. Vi viser også, at opbakningen bliver helt nødvendig, da der er behov for en mere ambitiøs klimapolitik, hvis Danmark skal nå målet om at være klimapositive i 2050.

Danskernes opbakning til klimapolitikken er robust

Halvdelen af danskerne støtter klimapolitikken...

Danskerne bakker generelt op om, at Danmark skal være et grønt foregangsland og nå regeringens klimamål. Det viser vi i vores analyse, hvor vi har spurgt danskerne om deres opbakning til klimapolitikken. Her finder vi, at ca. halvdelen af danskerne støtter ambitionen om at være et grønt foregangsland og regeringens 2050-mål, hvorimod ca. en fjerdedel er imod.

... også selvom resten af verdens udledninger ikke falder

Samtidig viser internationale fremskrivninger, at resten af verden sandsynligvis ikke vil reducere deres drivhusgasudledninger frem mod 2050. Det rejser spørgsmålet om, hvorvidt danskerne fortsat vil være villige til at føre en ambitiøs klimapolitik, hvis resten af verden ikke følger med? Svaret er ja. Vi viser, at ca. halvdelen af danskerne mener, at Danmark fortsat bør indføre en politik, der sikrer opfyldelse af 2050-målene, selv hvis resten af verden ikke overholder Parisaftalen. Danskernes opbakning til at gøre en markant indsats for klimaet afhænger altså ikke af omstillingen i resten af verden. Det tyder på, at der er opbakning til, at Danmark fastholder sin position som grønt foregangsland, der kan inspirere resten af verden, selv i en situation hvor de globale udledninger fortsætter med at stige i de kommende år.

Danmarks drivhusgasudledninger i 2050

Der er brug for mere klimapolitik, hvis 2050-målet skal nås

Danskernes opbakning til klimapolitikken kan vise sig at blive meget nødvendig. I en fremskrivningsanalyse viser vi således, at selvom Danmark har opnået en markant drivhusgasreduktion siden 1990, skal de årlige udledninger alligevel reduceres med 15 mio. ton i 2050, hvis Danmark skal nå regeringens målsætning om at være klimapositive.

Landbruget står for en stadig større del af udledningerne

Fremskrivningen indikerer, at landbruget vil udgøre en stor og stigende del af de samlede udledninger, i takt med at bl.a. EU's klimapolitik håndterer mange af industriens og transportens udledninger. Dermed peger pilen formentlig igen på landbruget, når danske politikere skal beslutte, hvilke brancher der skal gøre mere fremadrettet.

Stort behov for negative udledninger

Fremskrivningen tyder også på, at negative udledninger – fx via CCS og pyrolyse – bliver afgørende for at hente den resterende manko og gøre Danmark klimapositiv i 2050. Hvis udledningerne ikke reduceres markant, vil behovet for negative udledninger overstige det vurderede potentiale. Der bliver derfor behov for ny teknologi eller en skrappere klimapolitik, hvis målene skal indfries.

Danskerne synes, at der er god balance i klimapolitikken – men opbakningen kan smuldre

Lav betalingsvillighed for fradrag til landbruget i forhold til andet

Hvis landbrugets drivhusgasser skal reduceres yderligere, vil det formentlig betyde en fortsættelse af den nuværende klimapolitik, hvor gulerod og pisk kombineres. I denne analyse undersøger vi, om danskerne også fremadrettet er villige til at give store tilskud til landbrugets omstilling. Her viser det sig, at danskernes betalingsvillighed for at give landbruget et fradrag i klimareguleringen er lav i sammenligning med betalingsvilligheden for emner relateret til forsyningssikkerhed og geopolitik.

Danskerne synes, at der er god balance i klimapolitikken

Dog stemmer den observerede betalingsvillighed på mellem 22 og 65 kr. pr. måned overens med de forventede gennemsnitlige månedlige udgifter til den grønne trepart, som estimeres til 37 kr. pr. indbygger frem mod 2045. Dermed ser der ud til at være en god balance mellem, hvad danskerne mener og den faktiske klimapolitik.

Danskerne mener, at de største udledere bør betale mest

Danskerne mener overvejende, at forurenerne bør betale for omstillingen. Blandt de adspurgte angiver 35 pct., at det vigtigste hensyn er, at de virksomheder, der udleder mest, betaler mest for deres samlede udledninger. Analysen peger på, at det handler mere om danskernes retfærdighedssans end om at sikre en omkostningseffektiv omstilling.

2. Konkurrenceevne og produktivitet

Tidligere valg har styrket Danmarks produktivitet

Danmarks vækst og velstand er påvirket af beslutninger truffet over mange årtier. Det gælder investeringer i uddannelsessystemet, der sikrer, at Danmark har en veluddannet befolkning. Det gælder investeringer i velfærdsstaten, der har gjort det muligt for flere kvinder at arbejde fuldtid. Det gælder dagpengesystemet, der er med til at give et fleksibelt arbejdsmarked, hvor virksomheder kan rekruttere og fyre efter behov, samtidig med at lønmodtagerne er sikret en vis indkomst. Og det gælder skatte- og tilbagetrækningsreformer, der op igennem 90'erne og 00'erne har sænket skatten på arbejde og hævet pensionsalderen, og dermed øget udbuddet af arbejdskraft. Alle disse samt mange andre reformer har været med til at skabe de rammer, som danske virksomheder i dag kan udfolde sig i. På samme måde vil de beslutninger, der træffes i dag, påvirke fremtidens rammer. Så når vi ser frem mod 2050, er det nutidens beslutningstageres opgave at sikre, at fremtidige generationers virksomheder og entreprenører også har gode rammer for at drive virksomhed.

Draghi-rapporten: EU sakker bagud i forhold til USA

Europas og Danmarks produktivitet og konkurrenceevne har på det sidste fået en del opmærksomhed. Den tidligere direktør for Den Europæiske Centralbank, Mario Draghi, lagde i september 2024 navn til en meget omtalt rapport, der konkluderede, at Europas konkurrenceevne sakker bagud i forhold til USA.

Afsnit 2.1: Draghi-rapporten tegner et for dystert billede

I afsnit 2.1 nuancerer vi denne fortælling om dansk og europæisk produktivitet. Her ser vi, at den europæiske produktivitet faktisk har halet ind på den amerikanske over de seneste årtier, når man tager højde for udviklingen i købekraften. Selvom USA fortsat har en højere købekraftsjusteret produktivitet, er forskellen blevet mindre siden årtusindeskiftet. Derudover har EU's produktivitetsvækst været på niveau med den amerikanske siden 2010. Endelig viser vi, at Danmark er særdeles godt med i feltet, når det kommer til produktivitet. Danmarks købekraftsjusterede produktivitet har omtrent været på niveau med den amerikanske i de sidste ti år.

Afsnit 2.2: EU og Danmarks konkurrenceevne er god

I afsnit 2.2 fortsætter vi fortællingen og viser, at konkurrenceevnen – i hvert fald i en snæver forståelse af begrebet – faktisk har det godt i Europa. Både Danmark og euroområdet har et pænt overskud på betalingsbalancen uanset konjunktursituationen, hvilket indikerer, at de europæiske virksomheder klarer sig godt i den internationale konkurrence.

Afsnit 2.3 viser, at Danmark har et højt vækstpotentiale, ...

I rapporten undersøger vi også potentialet for fremtidig vækst. Dansk økonomi har et pænt vækstpotentiale vurderet ud fra vores fremskrivning af den globale efterspørgsel frem mod 2050. Vores beregninger præsenteret i afsnit 2.3 viser, at vækstpotentialet for dansk økonomi, målt ved vores fremskrivning af efterspørgselssiden, er lidt højere end OECD's langsigtede prognose for vækst i Danmark baseret på udbudssiden. Det kan bidrage til at gøre det nemmere at realisere vækstpotentialet. Samtidig er vækstpotentialet gunstigt placeret for Danmark, idet det generelt er størst i de brancher, som i dag udgør danske styrkepositioner.

... men at potentialet er sårbart over for politiske vinde i USA

Det pæne danske vækstpotentiale kommer som følge af Danmarks eksponering mod udlandet, hvorfra især visse brancher henter en meget stor del af deres vækstpotentiale. Men denne styrke kan også udgøre en risiko: Den seneste tids geopolitiske uro – ikke mindst spørgsmålet om tiltagende handelskrig mellem USA og resten af verden – kan koste på det danske vækstpotentiale. Danmark er blandt de lande i verden, hvis vækstpotentiale er mest afhængigt af efterspørgselsvæksten i USA, og det er i særlig grad tilfældet i Danmarks mest markante styrkepositioner, medicinalindustrien og skibsfart.

Afsnit 2.4: Ledere vurderer, at ustabiliteten er varig

Lige nu fylder de geopolitiske usikkerheder, herunder politisk uro, handelskrig, internationale spændinger og krig, meget hos både beslutningstagere og befolkningen i Danmark. Spørgsmålet er, om ledere opfatter de geopolitiske usikkerheder som noget permanent, der også vil præge virksomhederne på den lange bane. I en spørgeskemaundersøgelse gennemført af Kraka-Deloitte og den faglige organisation Lederne vurderer over halvdelen af godt 800 adspurgte ledere i det danske private erhvervsliv, at geopolitisk ustabilitet er blandt de tre største risici frem mod 2050. Mange ser også handelsbarrierer og begrænsninger i forsyningskæder som risici, hvilket forstærker billedet. Ledernes svar er således præget af de nye risici, der kræver handling her og nu. Det er ikke nemt at vurdere, hvilke udfordringer der rent faktisk kommer til at fylde mest på lang sigt, men svarene indikerer, at en ny verdensorden med mere permanent geopolitisk opbrud præger ledernes langsigtede strategiske overvejelser.

Afsnit 2.5 viser, hvad reduceret udrulning af AI vil betyde

Hvis Danmark ikke længere kan regne med lige så meget vækst drevet af udenlandsk efterspørgsel, er det relevant at spørge, hvor væksten så kan komme fra. Mange, inkl. den tidligere rapport fra Kraka-Deloitte (2024), peger på kunstig intelligens som en oplagt mulighed. I afsnit 2.5 undersøger vi konsekvenserne af, at kunstig intelligens (AI) ikke implementeres fuldt ud inden for omsorgs- og pædagogiske fag. Selvom AI i teorien har potentialet til at styrke produktiviteten inden for disse områder ved at frigøre arbejdskraft i alle brancher, så risikerer skepsis i befolkningen og et tab af menneskelig kontakt ved automatisering at stå i vejen for implementeringen af AI inden for omsorgs- og pædagogiske fag. Dermed risikerer de pågældende brancher – primært i den offentlige sektor – at miste betydelige produktivitetsgevinster. Det har konsekvenser for hele samfundet, da det vil føre til et markant øget behov for arbejdskraft i disse brancher i forhold til , hvis AI kunne slå fuldt igennem. Det gælder særligt på daginstitutions- og ældreplejeområdet, og samtidig kan det skabe en stigende forskel i produktiviteten mellem offentlige og private virksomheder. Denne udvikling kan på sigt lægge pres på de offentlige budgetter og udfordre velfærdsstatens finansiering.

2.1 Europas produktivitet haler ind på USA's

Draghi: EU's produktivitet sakker bagud

Den europæiske produktivitet følger ikke med den amerikanske. Sådan har fortællingen lydt i lang tid, og denne opfattelse blev yderligere forstærket , da en meget omtalt EU-rapport om emnet udkom i efteråret 2024 fra den tidligere europæiske centralbanksdirektør, Mario Draghi.[1] Europa har ikke en tilstrækkelig førerposition inden for afgørende industrier, innovationen halter, og færre startups vokser sig store. Disse faktorer hæmmer vores produktivitet, lyder det blandt andet.

Produktivitet er Europas vækstmotor

Produktivitet udtrykker, hvor meget værdi man kan producere med en given mængde arbejdskraft. Jo mere en befolkning kan producere pr. time, jo højere et velstandsniveau kan befolkningen opnå. Diskussionen om produktivitet er vigtig, for produktivitetsvækst er selve motoren bag den velstandsstigning, som danskerne og europæerne historisk har kunnet nyde godt af. Og det er også produktivitetsvækst, der fortsat vil være afgørende for, at fremtidige generationer kan opleve velstandsstigninger. Men det er ikke ligetil at sammenligne produktivitetsudviklingen mellem lande, og afhængigt af hvordan man spørger, kan man få forskellige svar. Derfor undersøger vi i denne analyse, hvordan dansk og europæisk produktivitet har udviklet sig i forhold til den amerikanske, med to forskellige par briller.

Metode 1: Købekraftsjusteret produktivitet

Den ene opgørelse kalder vi den *købekraftsjusterede produktivitet*. Den købekraftsjusterede produktivitet kan bruges til at sammenligne *niveauet* af to landes produktivitet over tid. Denne metode kan fx bruges til at besvare spørgsmål som: "Hvor meget mere produktive er amerikanerne end europæerne i dag?" og "Hvordan så det ud for 20 år siden?". Denne opgørelse er mere retvisende end den metode, der bruges i Draghi-rapporten, hvis man er interesseret i at vurdere, om Europas produktivitet historisk har haltet efter den amerikanske.

Metode 2: National produktivitetsvækst

Den anden opgørelse kalder vi den *nationale produktivitetsvækst.* Den opgør *væksten* i landenes produktivitet. Det giver et indtryk af, hvor meget mere effektiv produktionen i et givent land er i

[1] EU-Kommissionen (2024). Herefter blot: "Draghi-rapporten".

dag sammenlignet med tidligere. Det er den bedste metode til at beregne produktivitetsvækst i enkelte lande over tid og bruges bl.a. af Nationalbanken i deres seneste analyse på området (Nationalbanken, 2025). Med denne metode kan man svare på spørgsmål som: "Hvor mange flere varer producerer danskerne, når de går på arbejde i dag, i forhold til for 20 år siden?" og "Hvor mange flere producerer amerikanerne?". Den nationale produktivitetsvækst svarer til vækstraterne i Draghi-rapporten.

Metoderne kan vise noget forskelligt

Det kan umiddelbart lyde mærkeligt, at den ene metode kun kan bruges til at sammenligne produktivitets*niveauet* mellem lande over tid, mens den anden kun kan bruges til at sammenligne produktivitets*væksten* inden for lande over tid. Men forskellen på metoderne er vigtig, da der er risiko for at drage forkerte konklusioner, hvis ikke man holder sig forskellene for øje.

Metoderne håndterer købekraft forskelligt

Kort sagt skyldes forskellen på metoderne, hvordan de håndterer, at BNP og dermed produktivitet opgøres i landenes egen valuta. For at kunne sammenligne produktivitet mellem lande skal man derfor omregne til en fælles valuta. Her er det ikke nok at omregne ved hjælp af den officielle valutakurs, da valutakurser ikke fuldt ud afspejler forskelle i købekraften mellem lande. Selvom en dollar fx kan veksles til syv kroner på valutamarkedet, er det ikke sikkert, at man i USA kan købe det samme med en dollar, som man kan med syv kroner i Danmark.[2] Det kan man tage højde for ved at benytte en såkaldt købekraftsjusteret valutakurs. Den købekraftsjusterede valutakurs kan ændre sig over tid grundet både ændringer i valutakurs og inflation. De to metoder håndterer udviklingen i den købekraftsjusterede valutakurs forskelligt.

Valg afhænger af interesse for *niveau* eller *vækst*

Når man opgør *købekraftsjusteret produktivitet*, omregner man hvert års produktivitet ved hjælp af de enkelte års købekraftsjustering. Når man opgør *national produktivitetsvækst*, anvender man enten ingen købekraftsjustering, eller også benytter man den samme købekraftsjustering for alle år. Købekraftsjusteringen betyder, at hvis man beregner vækstrater på den købekraftsjusterede produktivitet, vil væksten blive "forurenet" af den løbende udvikling i købekraften. Derfor skal man bruge målet for *national produktivitetsvækst*, hvis man vil beregne væksten i produktivitet over tid. Disse vækstrater kan man så sammenligne mellem lande. Ønsker man derimod at sammenligne produktivitets*niveauet* over tid, vil det være misvisende *ikke* at tage højde for udviklingen i købekraft, da værdien af valutaerne ændrer sig – særligt over længere tidsperioder. Derfor skal man bruge *den købekraftsjusterede produktivitet* for at sammenligne produktivitetsniveauer over tid. Forklaringen er uddybet i boks 1.

Boks 1 Forskel mellem købekraftsjusteret produktivitet og national produktivitetsvækst

Produktivitet kan opgøres på flere forskellige måder. Særligt kan arbejdskraften opgøres pr. time (timeproduktiviteten) eller pr. beskæftiget. I denne analyse undersøger vi udviklingen i timeproduktiviteten. Timeproduktiviteten har bl.a. den fordel, at den tager højde for forskelle i gennemsnitlig arbejdstid mellem lande. Desuden kan arbejdstiden i et givent land udvikle sig over tid. I Danmark, såvel som i stort set alle andre industrialiserede lande, er arbejdstiden faldet, i takt med at befolkningen er blevet rigere. Hvis man ikke tager højde for dette fald i arbejdstiden, kan man risikere at undervurdere den danske produktivitetsudvikling. I analysen henviser "produktivitet" altid til timeproduktivitet.

Købekraftsjusteret produktivitet
Den købekraftsjusterede produktivitet tager højde for udviklingen i købekraften, når man sammenligner produktivitetsniveauer på tværs af lande. Men hvorfor er det så vigtigt? Det handler om valutakurser og inflation.

Det er vigtigt at omregne til en fælles valuta, når man sammenligner produktivitetsniveauer mellem lande. Dansk produktivitet måles som udgangspunkt i kroner, tysk produktivitet måles i euro, og amerikansk produktivitet måles i dollar. Derudover skal der tages højde for, at værdien af en dollar er forskellig i forskellige lande. Hvad man kan købe for en dollar i USA og Danmark (efter man har vekslet til kroner med den gældende valutakurs) er fx ikke nødvendigvis det samme - og det kan ændre sig over tid. Det kaldes købekraften. Hvis inflationen i USA fx er højere end i Danmark, og valutakurserne er uændrede, vil amerikanerne over tid kunne købe mindre for deres dollars, end danskerne kan. Det gør derfor værdien af amerikanernes penge mindre værd. Samlet set kan man

[2] Fx kan en burger koste 14 kroner i Danmark. Hvis valutakursen er 7 kr. pr. dollar, ville en ren omregning tilsige, at burgeren skulle koste 2 dollars i USA. Hvis burgeren faktisk koster 3 dollars i USA, giver forskellen anledning til en købekraftsjustering. Så i dette tilfælde er den (burger-)købekraftsjusterede valutakurs 1 dollar til 4,7 kroner (14 kroner ≈ 3 dollars) selvom den officielle valutakurs er 1 dollar til 7 kroner. Det er den købekraftsjusterede valutakurs man vil benytte, når man beregner købekraftsjusteret produktivitet.

gøre værdien af produktiviteten sammenlignelig ved at tage højde for både valutakurser og forskellige priser. Det kaldes at købekraftsjustere. Idet man sammenligner mellem lande, men inden for enkelte år, er det ikke nødvendigt at omregne fra nominelle værdier til reale størrelser – sammenligningen kan derfor foretages i løbende priser.

Når vi beregner den *købekraftsjusterede produktivitet*, tager vi dermed højde for købekraften i hvert enkelt år. Herefter beregner vi forholdet mellem de europæiske landes produktivitet og den amerikanske produktivitet i hvert enkelt år.

Metoden er ikke ny, men den bruges sjældent til sammenligning af landes produktivitet over en tidsperiode. Vi bidrager derfor med en ny brug af metoden, som er bedre end andre gængse metoder, når man vil sammenligne værdien af Europas og USA's produktivitet over tid. Metodens fordele og ulemper er beskrevet i flere detaljer i Dey-Chowdhury (2007), som bl.a. også danner grundlag for Produktivitetskommissionens arbejde (Produktivitetskommissionen, 2014).

National produktivitetsvækst og Draghi-rapporten
Draghi-rapporten benytter en anden metode til at sammenligne europæisk og amerikansk produktivitet. Metoden kan måske ved første øjekast lyde som den købekraftsjusterede produktivitet, men der er afgørende forskelle. Med denne metode tager man udgangspunkt i realvæksten i produktivitet, opgjort i landenes egne valutaer. Hermed kan man beregne den reale produktivitetsvækst i de enkelte lande og sammenligne disse vækstrater på tværs af lande, uden at de påvirkes af ændringer i købekraften.

Draghi-rapporten bruger denne metode, men omregner produktivitetsniveauerne for alle år ved hjælp af købekraftsjusteringen i et enkelt år, nemlig 2010. Herved er vækstraterne uændrede, men sammenligningen af produktivitetsniveauer er kun retvisende for 2010. Jo længere væk man kommer fra dette år, desto mere forkert kan sammenligningen af niveauerne blive på grund af forskelle i købekraftens udvikling.

Resultaterne fra de to metoder er ret forskellige, fordi købekraften af dollars i forhold til euro har ændret sig markant over de sidste 25 år. Den amerikanske inflation har været højere end den europæiske, og valutakursen har været omtrent uændret.[3] Det vil sige, at amerikanerne efterhånden kan købe mindre og mindre for fx 100 dollars, end europæerne kan for et tilsvarende antal euro (ved den gældende valutakurs). Helt konkret var købekraften af én euro 1,2 dollar i 2000, hvilket i 2023 var steget med knap 30 pct. til 1,5 dollar.

Europa haler ind på USA's købekraftsjusterede produktivitet

Sammenligning af de to metoder

Figur 2.1 viser forholdet mellem amerikansk og europæisk produktivitet, hvor produktiviteten er beregnet som henholdsvis *købekraftsjusteret produktivitet* og *national produktivitetsvækst*. Amerikansk produktivitet er sat til 1 i alle år. Figuren illustrerer dermed forskellen mellem de to metoder.

EU haler ind på USA's købekraftsjusterede produktivitet

Den lysegrønne kurve viser EU's købekraftsjusterede produktivitet i forhold til USA's. Europa har halet ind på USA's produktivitetsniveau over perioden 1998 til 2023. Europæerne kunne i 2023 købe ca. 80 pct. af det, som amerikanerne kunne købe for en times arbejde. Tilbage i 2000 var denne forskel større, og europæerne kunne kun købe ca. 70 pct. af det, som amerikanerne kunne for en times arbejde. Dermed har EU's købekraftsjusterede produktivitet halet ind på den amerikanske købekraftsjusterede produktivitet siden årtusindeskiftet, hvilket står i skarp kontrast til konklusionen i Draghi-rapporten.

Draghi-metoden er nem at misforstå

Den mørkegrønne kurve viser EU's produktivitet i forhold til USA's, som Draghi-rapporten beregner den.[4] Denne kurve sammenligner *væksten* i produktivitet mellem de to lande. Her ses det, at EU's *vækst* i forhold til USA's har været lavere siden årtusindeskiftet, idet den mørkegrønne kurve falder i forhold til den blå. Faldet er særligt kraftigt før 2010, hvorefter kurven flader ud. Den mørkegrønne kurve kan dog nemt misfortolkes, for det kan se ud, som om *niveauet* af den europæiske produktivitet er faldet yderligere bagud i forhold til USA siden årtusindeskiftet. Men det er ikke korrekt. For der købekraftsjusteres kun i et enkelt år (2020), og derfor kan man kun sammenligne *niveauet* mellem de to kurver i dette år. Jo længere væk man kommer fra 2020, desto mere misvisende bliver sammenligningen.

[3] OECD Data Explorer. Data for: 2001-2023, Tabel: *Consumer price indices (SPIs, HICPs), COICOP 1999* og *Annual Purchasing Power Parities and exchange rates*

[4] Den mørkegrønne kurve svarer til figur 1 i Draghi-rapporten, der dog bruger 2010 som indeksår. Forskellen i indeksår svarer til en parallelforskydning af kurven og har ikke betydning for hældningen.

Figur 2.1 Europæisk produktivitet ift. den amerikanske beregnet ud fra to forskellige metoder

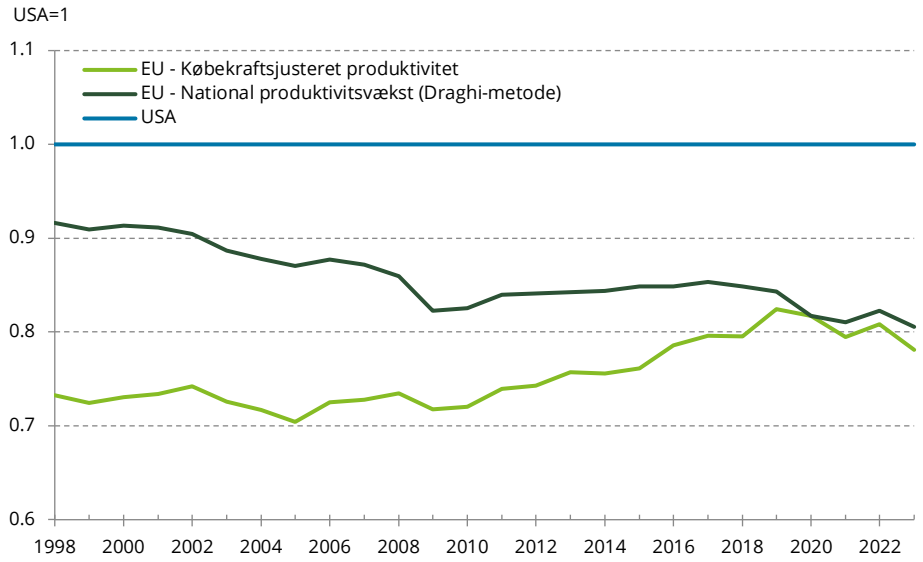

Anm.: Lysegrøn: EU's timeproduktivitet i løbende priser, med årlig købekraftsjustering i forhold til USA's. Mørkegrøn: EU's timeproduktivitet i faste priser, købekraftsjustering 2020 i forhold til USA's. Begge metoder er ekskl. niveaukorrektion fra Produktivitetskommissionen grundet manglende data.[5]
Kilde: Egne beregninger baseret på OECD.

Vi modificerer fortællingen fra Draghi-rapporten

Den købekraftsjusterede produktivitetsopgørelse modificerer kraftigt den gængse fortælling fra bl.a. Draghi-rapporten om, at Europas produktivitet i stigende grad halter efter den amerikanske. Den europæiske købekraftsjusterede produktivitet var ganske vist ca. 20 pct. lavere end den amerikanske i 2023, men Europa har siden årtusindeskiftet halet tydeligt ind på det amerikanske produktivitetsniveau. Det skyldes i høj grad USA's relativt dårlige udvikling i købekraft. Hvis man kun betragter udviklingen siden 2019, er der imidlertid overensstemmelse mellem de to metoder. Her viser begge opgørelser en svag tendens til, at Europa har sakket bagud i forhold til USA. Spørgsmålet er, om dette er begyndelsen på en ny, længerevarende tendens, eller om det skyldes midlertidige udsving. I næste afsnit zoomer vi ind på Danmark og nogle af de andre europæiske lande for at få et billede af, hvordan produktiviteten er forskellig på tværs af Europa.

Europæiske lande har høj købekraftsjusteret produktivitet

Europas store lande er mindre produktive end USA

Produktiviteten varierer på tværs af de europæiske lande. Produktiviteten i Europas største økonomier, Frankrig, Tyskland og Storbritannien, var i både 2020 og 2023 lavere end den amerikanske, jf. figur 2.2. I 2023 producerede amerikanerne værdi for ca. 100 dollars i timen. EU's to største økonomier, Tyskland og Frankrig, havde en produktivitet, der var en smule lavere på henholdsvis 93 og 88 dollars i timen. Den tredje af Europas store økonomier, Storbritannien, haltede langt bagefter – både i forhold til de to andre, men også i forhold til USA. I 2023 producerede Storbritannien, hvad der svarer til 72 dollars i timen, hvilket er knap 30 pct. mindre end USA.

Nogle af de mindre lande klarer sig bedre end USA

I nogle af de mindre europæiske lande går det bedre. Hollands og Belgiens købekraftsjusterede produktivitet var en smule højere end den amerikanske i både 2020 og 2023, hvorimod Danmark og Østrig havde stort set samme købekraftsjusterede produktivitet som USA i begge år, jf. figur 2.2.

[5] Niveaukorrektion findes kun for udvalgte europæiske lande og USA. Dermed ikke for EU-gennemsnittet.

Figur 2.2 Købekraftsjusteret produktivitet i udvalgte lande

Figur 2.2.a 2020

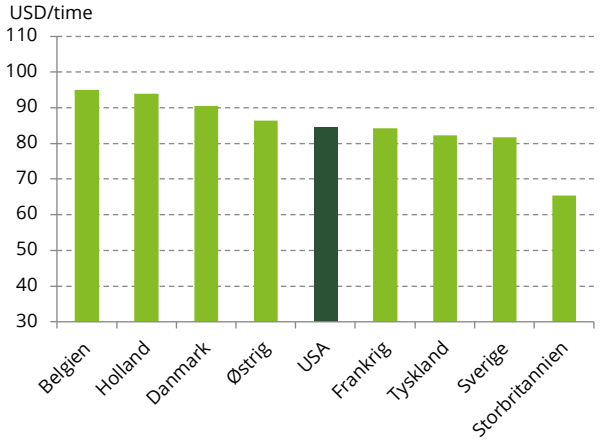

Figur 2.2.b 2023

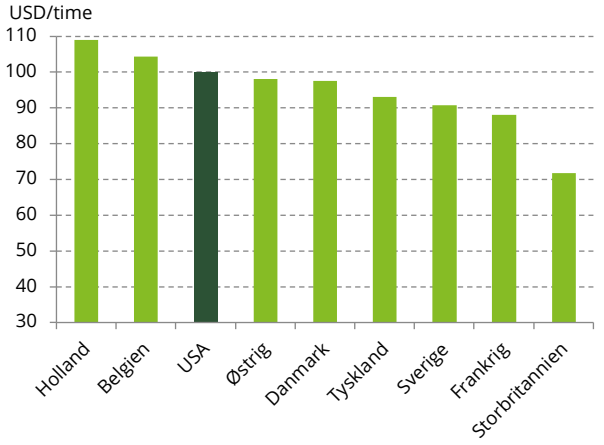

Anm.: Købekraftsjusteret produktivitet: Timeproduktivitet opgjort i løbende priser, med årlig købekraftsjustering, inkl. niveaukorrektion af arbejdstidsregnskab fra Produktivitetskommissionen.
Kilde: Egne beregninger baseret på OECD og Produktivitetskommissionen (2014).

Dansk produktivitet har halet ind på USA's siden 90'erne

Dansk købekraftsjusteret produktivitet har ikke altid været så tæt på det amerikanske niveau, som det er i dag. I figur 2.3 sammenligner vi udvalgte europæiske landes købekraftsjusterede produktivitet med USA's fra 1998 til 2023. USA's produktivitet er sat lig med 1 i alle år. Figuren er altså sammenlignelig med figur 2.1, som vi viste for hele Europa i forhold til USA. Figur 2.3 viser, at Danmarks produktivitet var ca. ti pct. under den amerikanske indtil 2010, hvor Danmark begyndte at hale ind på USA. I 2016 overhalede dansk købekraftsjusteret produktivitet den amerikanske og forblev højere indtil 2023.

Figur 2.3 Købekraftsjusteret produktivitet for Danmark og udvalgte europæiske lande, sammenlignet med USA

Figur 2.3.a Danmark og store lande

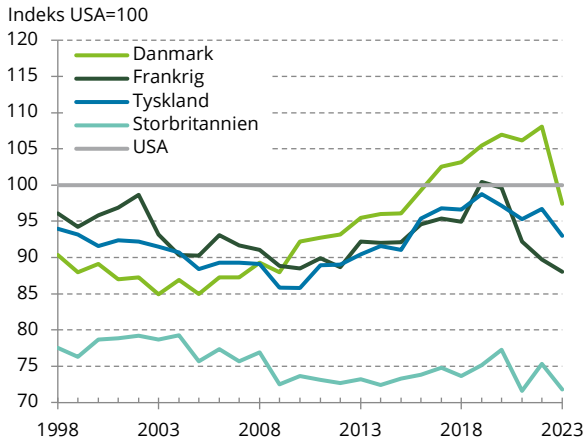

Figur 2.3.b Små lande

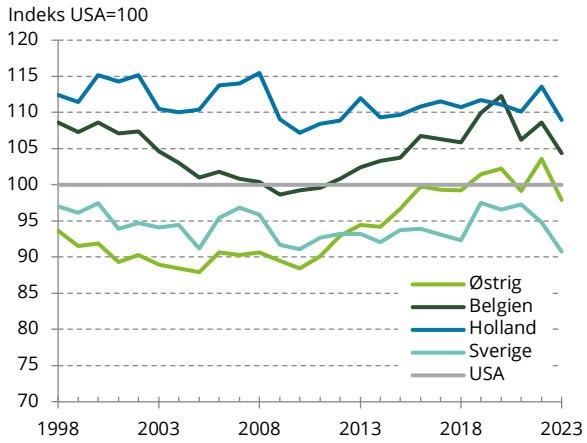

Anm.: Købekraftsjusteret produktivitet i forhold til USA: Timeproduktivitet opgjort i løbende priser, med årlig købekraftsjustering, inkl. niveaukorrektion af arbejdstidsregnskab fra Produktivitetskommissionen.
Kilde: Egne beregninger baseret på OECD og Produktivitetskommissionen (2014).

Tysk og fransk produktivitet har halet ind siden 2010

Tyskland og Frankrig havde et bedre udgangspunkt end Danmark i slutningen af 90'erne, men tabte terræn til USA efter årtusindeskiftet. Siden 2010 har de dog halet ind på USA igen, og i 2019-2020 - inden corona- og inflationskrisen ramte - var begge lande omtrent på niveau med USA. Storbritanniens købekraftsjusterede produktivitet har ligget betydeligt under USA's og de andre landes i hele perioden.

Små europæiske lande er relativt forskellige

Når vi betragter nogle af de mindre nordeuropæiske lande, er historien også positiv set med europæiske øjne, selvom der er stor forskel på de enkelte lande. Holland og Belgien har generelt en højere produktivitet end USA, selvom Belgien i årene efter finanskrisen kommer ned på det amerikanske niveau. Østrig starter ligesom Danmark med en produktivitet, der er betydeligt lavere end USA's, men haler ind på USA op gennem 10'erne og ender på omtrent samme niveau fra 2016 og frem. I Sverige ser vi ikke helt samme tendens. Svenskerne har et lavere produktivitetsniveau end amerikanerne gennem hele perioden og viser ikke tegn på at hale ind på USA.

Konklusion: EU-lande har generelt halet ind på USA

Mange europæiske lande har altså frem til 2020 halet ind på USA's købekraftsjusterede produktivitet, hvilket stemmer overens med vores konklusion fra figur 2.1 om, at EU generelt har halet ind på USA. Derudover har flere europæiske lande, herunder Danmark, et produktivitetsniveau, der er sammenligneligt med eller højere end det amerikanske. Det modsiger altså fortællingen fra Draghi-rapporten om, at Europa sakker bagud i forhold til USA. Hvordan kan dette forliges med fortællingen om et Europa, hvor produktiviteten sakker bagud? Som vi viste tidligere, skal en del af forklaringen findes i brugen af en anden metode, der ikke tager højde for udviklingen i købekraften.

Den amerikanske produktivitetsvækst er højere end den europæiske

Nu undersøger vi væksten i produktivitet

I dette afsnit undersøger vi, hvor meget mere effektiv den europæiske produktion er blevet siden årtusindeskiftet. Det kalder vi den *nationale produktivitetsvækst.* Vi besvarer altså spørgsmålene: "Hvor mange flere varer og tjenester producerer Europa i dag i forhold til for 25 år siden?" og "Hvordan ser det ud for USA?".

Metoden er sammenlignelig med Draghi-rapporten

Opgørelserne i dette afsnit anvender samme metode som opgørelsen i Draghi-rapporten, nemlig den nationale produktivitetsvækst. Denne opgørelse blev også vist i figur 2.1. For at undgå de potentielle faldgruber i fortolkningen af *niveauet* for den nationale produktivitet, som vi diskuterede tidligere, viser vi kun resultaterne som en relativ udvikling. Det vil sige, at produktiviteten for hvert land sættes til 100 i et bestemt år.

USA havde højere produktivitetsvækst i 00'erne

USA's nationale produktivitetsvækst var højere end den europæiske gennem 00'erne, som vist i figur 2.4.a. Den amerikanske produktivitet voksede med godt 30 pct. fra 1998 til 2010, hvorimod den europæiske produktivitet voksede med knap 20 pct. og den danske med knap 15 pct. Mens amerikanerne kunne producere ca. 30 pct. flere varer og tjenester på en time i 2010 i forhold til 1998, kunne europæerne altså kun producere ca. 20 pct. flere.

Figur 2.4 Den nationale produktivitetsvækst

Figur 2.4.a 1990-2010

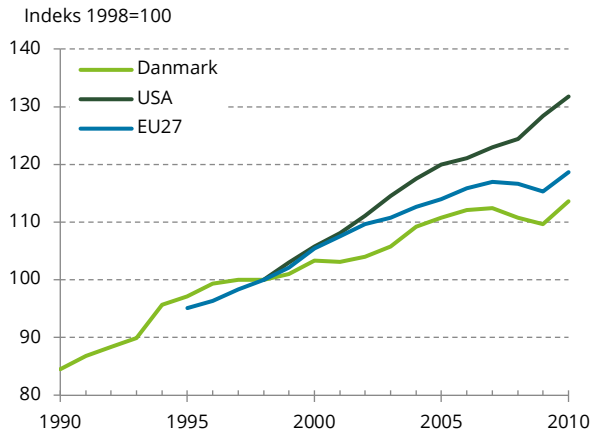

Figur 2.4.b 2010-2023

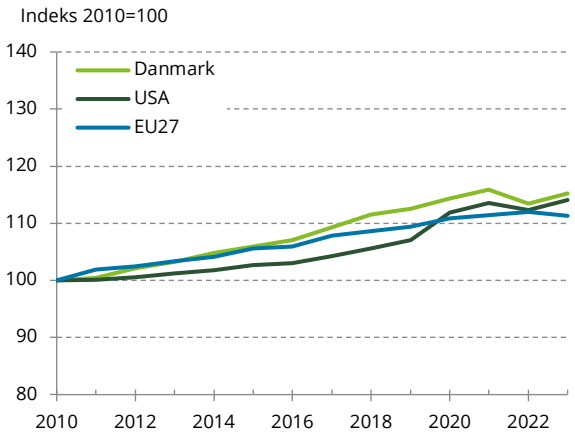

Anm.: National produktivitetsvækst: vækst i realt BNP (i national valuta) pr. arbejdstime.
Kilde: Egne beregninger baseret på OECD.

I dag har USA og EU samme vækst

Efter 2010 faldt USA's høje vækstrater til omtrent samme niveau som det europæiske. Fra 2010 til 2023 voksede både EU's, USA's og Danmarks produktivitet med mellem 11 og 15 pct., som vist i panel b. Vi ser dermed, at historien fra Draghi-rapporten stemmer overens med de nationale vækstrater inden 2010, hvor USA havde en meget flot produktivitetsvækst, mens Europa og Danmark havde en mere moderat vækst. Efter 2010 er væksten dog omtrent lige høj på begge sider af Atlanten.

Danmarks vækst er bl.a. baseret på få store virksomheder

Danmarks store virksomheder spiller en særlig rolle, når man skal forstå udviklingen i dansk produktivitet efter 2010. Få store danske virksomheder kan nemlig tilskrives en ganske betydelig del af den danske produktivitetsstigning. De Økonomiske Råd viste i en analyse fra 2024, at ca. 17 pct. af produktivitetsvæksten i private byerhverv siden 2000 kan tilskrives fem såkaldte superstjernevirksomheder. Langt størstedelen af denne produktivitetsvækst sker efter 2010 (DØRS, 2024). Disse virksomheder er særlige - ikke kun på grund af deres størrelse, men også fordi en betydelig del af deres vareproduktion foregår i udlandet.[6]

Stadig høj vækst uden medicinalindustrien

I forbindelse med debatten om store virksomheders betydning for dansk økonomi tales der særligt ofte om medicinalindustriens meget høje vækstrater. Medicinalindustrien har utvivlsomt spillet en vigtig rolle i den danske produktivitetsvækst. Nationalbanken viser i en analyse, at dansk industri har haft 60 pct. højere produktivitetsvækst end amerikanerne siden 2000, hvoraf stort set hele forskellen mellem de to, kan tilskrives vækst i medicinalindustrien. Nationalbankens analyse viser også, at den danske produktivitetsvækst i industrien er særligt stærk efter 2010, hvorimod USA's vækst er størst fra 2000 til 2010 og mere moderat herefter. Det gælder både inkl. og ekskl. medicinalindustrien og stemmer dermed overens med konklusionerne fra vores analyse. Dermed konkluderer Nationalbanken, at der selv uden medicinalindustrien er tegn på god produktivitetsudvikling i dansk økonomi (Nationalbanken, 2025).

Overordnet set har Europa ikke et produktivitetsproblem i forhold til USA

Draghi-rapporten tegner et for dystert billede

Analysen viser et betydeligt mere positivt billede af Europas produktivitet end det, der tegnes i Draghi-rapporten. Den europæiske produktivitetsvækst var rigtig nok lavere end den amerikanske i 00'erne, men efter 2010 har Europa og USA haft stort set samme nationale produktivitetsvækst. Der er altså i højere grad tale om et vækstproblem, der ligger 15 år tilbage i tiden, end der er tale om en nuværende krise.

EU's produktivitet er halet ind på USA's ...

Når vi ydermere tager højde for, at værdien af den amerikanske dollar er faldet i forhold til euroen i de sidste 25 år, er Europas købekraftsjusterede produktivitet faktisk halet ind på USA's. Den gennemsnitlige værdi, der produceres pr. time i Europa, var i 2023 ca. 20 pct. lavere end i USA. Det er selvfølgelig betydeligt, men i 2000 var tallet ca. 30 pct. Europa har dermed halet ind på USA siden årtusindeskiftet. Det kan være udmærket at holde fokus på Europas lavere produktivitetsniveau, for det har betydning for Europas fremtidige velstand, men tallene viser på ingen måde en eskalerende krise.

... og Danmarks produktivitet er på niveau med USA's

Den sidste vigtige modifikation til fortællingen i Draghi-rapporten er, at det europæiske gennemsnit bliver trukket ned af nogle af de lande, der ikke er præsenteret i vores analyse. Det er bl.a. nogle af de østeuropæiske lande, som kun har været med i EU i relativt kort tid, og som trådte ind med relativt lave produktivitetsniveauer. Betragtes landene i stedet hver for sig, fremgår det, at flere af de europæiske landes købekraftsjusterede produktivitet er omtrent på niveau med den amerikanske. Det gælder også den danske. Så når man i Danmark diskuterer produktivitet, er det vigtigt at huske, at udgangspunktet er godt. Danmark har en høj købekraftsjusteret produktivitet og en national produktivitetsvækst på niveau med USA og EU.

2.2 Danmark er mester i at eksportere

Hvad er konkurrenceevne?

Produktivitet er kun ét tal i diskussionen om, hvorvidt Europa er ved at tabe kapløbet med USA. Ofte er det dog ikke produktivitet, der egentlig henvises til i diskussionen, men det bredere begreb

[6] Denne type produktion kaldes merchanting and processing. Det kan være produktion gennem datterselskaber i udlandet, hvor den danske virksomhed ejer produkterne, der bliver produceret i udlandet.

"konkurrenceevne". Konkurrenceevne er dog ikke et entydigt defineret begreb, og forskellige institutioner og personer kan dermed have en forskellig opfattelse af, hvad det egentlig betyder at have en "dårlig konkurrenceevne". For nogle er konkurrenceevne ensbetydende med produktivitet eller løn, men det er en for snæver måde at forstå konkurrenceevne på. For lande med en lav produktivitet kan have en god konkurrenceevne, hvis borgernes lønninger er tilstrækkeligt lave til, at producerede produkter stadig kan afsættes på de internationale markeder. Omvendt kan lande med høje lønninger have god konkurrenceevne, hvis produktiviteten er tilstrækkelig høj.

Konkurrenceevne afhænger af mange faktorer

Det leder os til en forståelse af konkurrenceevne, som afhænger af, hvorvidt landets virksomheder kan sælge på det internationale marked. Det vil sige, om det er muligt for et lands virksomheder at sælge sine varer i udlandet i samme grad, som andre landes virksomheder kan sælge deres varer i landet. Tilsvarende, hvordan virksomhederne klarer sig i den internationale konkurrence inden for landets egne grænser. Hvis et lands virksomheder ikke kan sælge deres varer, kan det skyldes et mismatch mellem prisen på varerne og kvaliteten. Det afhænger naturligvis af virksomhedernes produktivitet og lønninger, men også af andre faktorer såsom adgang til kvalificeret arbejdskraft, velfungerende infrastruktur og institutioner, mængden af bureaukrati, skatteregler mv.

Konkurrenceevne er et spørgsmål om handelsbalancen

Når alt kommer til alt, er spørgsmålet om dansk konkurrenceevne altså et spørgsmål om, hvorvidt det kan betale sig at producere varer og tjenester i Danmark, der kan blive solgt i udlandet såvel som i Danmark. Med denne definition af konkurrenceevne bliver det afgørende at undersøge Danmarks handelsbalance, hvor et underskud netop indikerer, at Danmark importerer flere varer og tjenester, end det eksporterer. I analysen bruger vi betalingsbalancen frem for handelsbalancen af hensyn til datatilgængelighed. Der er ikke en én-til-én-sammenhæng mellem de to opgørelser, idet betalingsbalancen omfatter alle økonomiske transaktioner, som Danmark har med udlandet. Handelsbalancen udgør dog langt størstedelen af betalingsbalancen.[7] De resterende poster på betalingsbalancen er indkomst og overførsler såsom fx afkast af udlandsformue og overførsler til udlandet som fx ulandsbistand.[8]

Betalingsbalancen afhænger af konjunkturer

Det er dog ikke i sig selv nok at kigge på betalingsbalancen, hvis man vil vurdere et lands konkurrenceevne. Virksomheders mulighed for at sælge varer indenlands og eksportere afhænger nemlig også af konjunktursituationen i ind- og udland. En positiv konjunktursituation i indlandet i forhold til udlandet kan have en negativ indvirkning på betalingsbalancen.

Højkonjunktur kan medføre underskud på betalingsbalancen

Hvis Danmark fx er i en højkonjunktur, mens vores vigtigste samhandelspartnere er i en lavkonjunktur, vil det trække i retning af et underskud på betalingsbalancen. I en højkonjunktur vil danskerne typisk have et større forbrug af varer og tjenester. Det øgede forbrug kan komme fra en øget produktion i Danmark, men vil også typisk komme fra en øget import. Det skyldes, at den stigende danske produktion kan føre til højere lønninger og priser i Danmark, samtidig med at de udenlandske priser er uændrede. På samme tid er udlandet i dette scenarie i en lavkonjunktur, som reducerer deres forbrug og derfor også deres import fra Danmark. Samlet set trækker denne kombination af en dansk højkonjunktur og en udenlandsk lavkonjunktur i retning af et underskud på Danmarks handelsbalance. Omvendt vil en dansk lavkonjunktur og udenlandsk højkonjunktur alt andet lige trække i retning af et overskud på handelsbalancen.

Udenlandske konjunkturer kan påvirke den danske

Man kan dog også komme i en situation, hvor en højkonjunktur i fx Tyskland øger efterspørgslen efter danske varer så betragteligt, at Danmark kommer i en eksportdrevet højkonjunktur. Den danske højkonjunktur vil i dette tilfælde stadig være mildere end den tyske, hvorfor vores indenlandske efterspørgsel stadig godt kan være beskeden. Det gælder både efter danske og udenlandske varer. Det vil sige, at man har en situation, hvor Danmark er i en højkonjunktur, og vores samhandelspartnere er i en endnu stærkere højkonjunktur, hvilket giver Danmark et overskud på handelsbalancen.

[7] Ca. 85 pct. af henholdsvis indtægter og udgifter på den danske betalingsbalance i 2023 var handel med varer og tjenester.

[8] Hovedparten af disse aktiviteter afhænger ikke af konkurrenceevnen. En undtagelse er dog afkast fra virksomheders direkte investeringer i udlandet, der er en del af dansk produktion (og dermed afhænger af dansk konkurrenceevne). Det indgår som formueindkomst fra udlandet.

Vores definition af konkurrenceevne

På baggrund af disse betragtninger kan man sige, at Danmark har en god konkurrenceevne, hvis landet har en positiv handelsbalance og befinder sig i den samme konjunktursituation som sine samhandelspartnere. Konjunktursituationen refererer ideelt set til forskellen mellem landets konjunktursituation og dets samhandelspartneres, som beskrevet ovenfor. Det kan dog være vanskeligt at finde tilstrækkelige data til at beregne en sådan konjunkturforskel, hvorfor vi i denne analyse anvender en mere simpel tilgang baseret på den indenlandske konjunktursituation.

Hvordan har vi undersøgt konkurrenceevnen?

Dermed undersøger vi Danmarks, euroområdets[9] og USA's konkurrenceevne ved at sammenligne betalingsbalancen med de indenlandske konjunktursituationer. Det gør vi for alle årene fra 2000 til 2024. Perioden er valgt, fordi den indfanger forskellige faser af konjunkturcyklen frem til i dag.[10]

Danmark og euroområdet har et overskud på betalingsbalancen...

Både euroområdet og Danmark har haft et højere betalingsbalanceoverskud end USA i hele perioden, hvilket er vist i figur 2.5. Det betyder, at uanset hvilken konjunktursituation der har været i Danmark og euroområdet, har de europæiske virksomheder i højere grad end de amerikanske formået at sælge deres varer internationalt. Danmarks overskud er det største, og Danmark har haft overskud på betalingsbalancen i hele perioden. Det betyder, at uanset konjunktursituationen i Danmark, har vi siden 2000 været i stand til at sælge vores varer på det internationale marked. Samtidig tyder resultaterne på, at danskerne i en højkonjunktur ikke er tilbøjelige til at øge efterspørgslen efter udenlandske varer i sådan en grad, at Danmark får underskud på betalingsbalancen.

Figur 2.5 Outputgab og betalingsbalanceoverskud i perioden 2000-2024 (5-års intervaller)

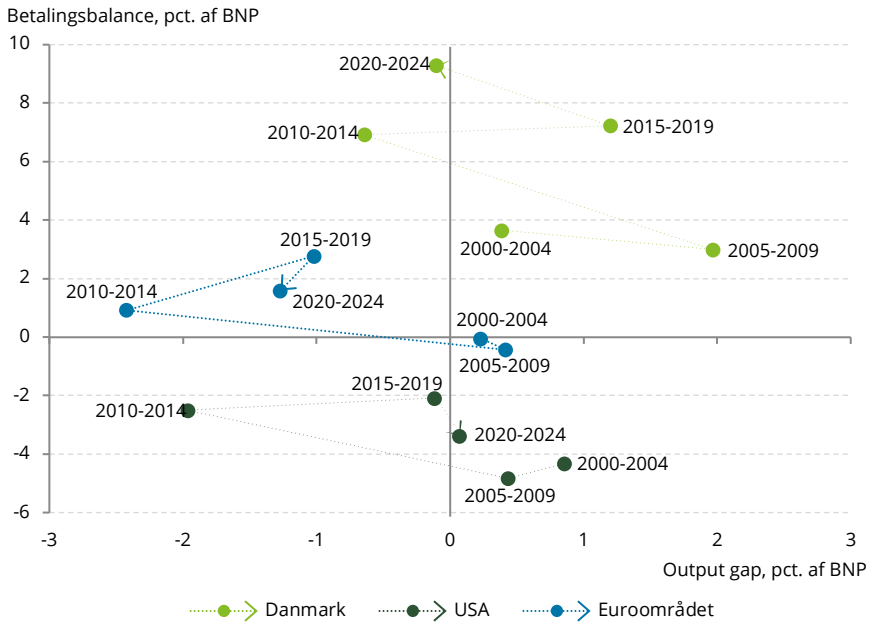

Anm.: Gennemsnit over 5-års intervaller: 2000-2004, 2005-2009, 2010-2014, 2015-2019, 2020-2024.
Kilde: Egne beregninger baseret på IMF.

... det indikerer god konkurrenceevne

Figuren viser også en svag negativ sammenhæng mellem betalingsbalancen og outputgabet for både Danmark, USA og euroområdet. Det tyder på, at der er en sammenhæng mellem en indenlandsk drevet højkonjunktur og lavere betalingsbalance, som vi argumenterede for tidligere. Samlet set viser figuren tydeligt, at der er grundlæggende forskelle på betalingsbalancen mellem USA, euroområdet og Danmark, som ikke kan forklares af de indenlandske konjunkturer. Det kan

[9] Der er konkret tale om de 20 lande, der er medlem af euroområdet: Belgien, Spanien, Malta, Slovakiet, Tyskland, Frankrig, Holland, Finland, Estland, Letland, Litauen, Italien, Østrig, Irland, Cypern, Portugal, Grækenland, Luxembourg, Slovenien, Kroatien.
[10] Data er fra IMF for at få internationalt sammenlignelige data. Det betyder også, at data for Danmark kan afvige fra de officielle nationale opgørelser.

indikere nogle strukturelle forskelle mellem landene, hvor dansk og europæisk konkurrenceevne – i den snævre forstand, der er anvendt i dette kapitel – umiddelbart fremstår stærk.

Politisk fokus på USA's betalingsbalance

Der har den sidste tid været stort fokus på USA's betalingsbalance. Underskuddet på den amerikanske betalingsbalance, eller mere præcist varebalancen, som er en delkomponent af betalingsbalancen, har faktisk været et af den amerikanske administrations bærende argumenter for at indføre told på en række lande. Begrundelsen er, at USA er udsat for unfair konkurrence fra sine handelspartnere. Vi viser, at det er rigtigt, at USA har haft et vedvarende underskud på betalingsbalancen gennem de sidste 25 år. Men det skyldes formentlig ikke unfair konkurrence.

USA's offentlige underskud påvirker betalingsbalancen

En vigtig forklaring er, at USA i de seneste 20 år har haft årlige underskud på de offentlige budgetter, hvilket har givet dem en stor offentlig gæld. Det reducerer den amerikanske opsparingsrate og øger det amerikanske forbrug, hvilket trækker i retning af mere import og mindre eksport, som dermed kan føre til et underskud på betalingsbalancen. Desuden har mange års underskud givet USA store renteudgifter til udlandet, hvorimod et land som Danmark har renteindtægter fra udlandet. Dette bidrager også til et underskud på betalingsbalancen.

Ny analyse fra Nationalbanken bakker resultater op

Samlet set tyder vores analyse på, at Danmark og euroområdet har en god konkurrenceevne i forhold til USA, når man opgør konkurrenceevne som betalingsbalancens stilling gennem forskellige faser af konjunkturcyklen. Danmarks gode konkurrenceevne bakkes også op af en analyse fra Nationalbanken, der udkom i marts 2025. Her konkluderer de, at dansk industri generelt har en god konkurrenceevne, når der måles på tværs af forskellige indikatorer (Nationalbanken, 2025).

2.3 Sårbart vækstpotentiale i danske styrkepositioner

Hvilke brancher har vækst frem mod 2050?

Hvordan ser dansk økonomi ud i 2050? Hvor kommer væksten fra, og hvilke brancher skal Danmark satse på i særlig grad? Det er spørgsmål, som er interessante, men også svære at svare på. I den første rapport fra Small Great Nation i 2017 opridsede vi muligheder og udfordringer for dansk økonomi, bl.a. gennem en analyse, der branche for branche kombinerede en vurdering af branchens nuværende styrkeposition med branchens umiddelbare muligheder for vækst i fremtiden. De to mål blev samlet i det såkaldte "potentialediagram", som vi i denne analyse genbesøger otte år efter, at den første analyse blev lavet.

Potentialediagram: vækstpotentiale og styrkepositioner

Potentialediagrammet, som er vist i figur 2.6, er en visuel beskrivelse af to ting. På den vandrette akse måler vi, i hvilke brancher et land står stærkt i dag sammenlignet med andre lande. Disse styrkepositioner beskrives nærmere i afsnit 2.3.1. På den lodrette akse måler vi branchernes umiddelbare vækstpotentiale. Vækstpotentialet er beregnet ud fra en fremskrivning af global efterspørgsel, baseret på OECD's lange vækstprognose, trendforlængelser i branchesammensætningen af landenes efterspørgsel og en række yderligere antagelser, som beskrevet i Knigge og Hansen (2025). Diagrammet skal ikke ses som en forudsigelse af, hvad der vil ske, men giver et grundlag for at diskutere et lands vækstpotentiale.

Potentiel vækst højere end vækst i udbud mod 2050

I vores fremskrivning af den globale efterspørgsel til 2050 udgør det samlede vækstpotentiale for dansk økonomi 1,6 pct. om året, hvilket er repræsenteret ved den vandrette linje i figuren. Dette er en smule højere end den langsigtede vækstprognose fra OECD for Danmark på 1,5 pct., som ligger til grund for beregningerne. På lang sigt baserer OECD's vækstprognose sig på væksten i udbudsfaktorer (arbejdskraft, kapital osv.). Danmark har altså et højere vækstpotentiale, end vi umiddelbart skønner at have kapacitet til at imødekomme, hvilket kan gøre det nemmere at realisere væksten. Omvendt stammer en relativ stor del af det danske vækstpotentiale fra udenlandsk efterspørgsel, hvilket øger usikkerheden. Forstyrrelser af den internationale handel kan ramme et land som Danmark hårdere end lande, der i højere grad producerer til sit eget indenlandske marked.

Figur 2.6 Danmarks potentialediagram – styrkepositioner og vækstpotentiale i danske brancher

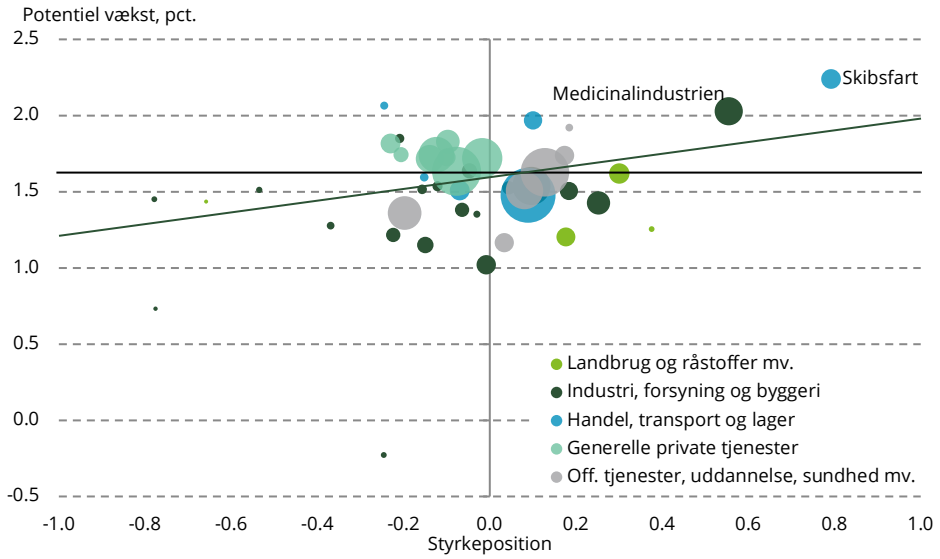

Anm.: Boblestørrelse viser branchens størrelse målt ved BVT. Den vandrette linje er et vægtet gennemsnit af branchernes potentielle vækst. Den skrå linje er den tendenslinje, som brancher følger i en vægtet estimation. Se boks 2 for en uddybende beskrivelse af, hvordan potentialediagrammet skal læses.
Kilde: Egne beregninger baseret på OECD

Vækstpotentialet størst der, hvor Danmark har en styrkeposition ...

Det danske diagram udviser en gunstig egenskab ved, at brancherne overvejende er placeret langs en diagonal, der går fra nederste venstre hjørne til øverste højre hjørne. Det betyder, at Danmarks vækstpotentiale er højere dér, hvor Danmark har sine styrkepositioner. Dette kan medvirke til at gøre det nemmere at realisere vækstpotentialet, da det ligger dér, hvor man i forvejen er specialiseret. Særligt to markante styrkepositioner skiller sig ud i den forbindelse: medicinalindustrien og skibsfart, jf. figur 2.6.

Boks 2 Sådan læses potentialediagrammet

Potentialediagrammet viser en farvet boble for hver af de 45 brancher, der findes i datasættet. Størrelsen på boblen angiver, hvor stor branchen er målt ved bruttoværditilvækst (BVT).

Boblerne er farvet for at indikere, hvilken af de fem overordnede sektorer branchen tilhører, hvor de mange brancher i servicesektoren er opdelt i tre forskellige grupper.

Førsteaksen viser, hvad vi er gode til i en international sammenhæng. Det bygger på afslørede komparative fordele, og metoden går tilbage til Balassa (1965). Langs aksen vises den nuværende styrkeposition for hver branche, målt ved branchens andel af landets BVT i forhold til, hvor stor en andel samme branche udgør i en række sammenlignelige lande. Det relative forhold er omregnet på en måde, så værdier over 0 betyder, at branchen er større end i sammenlignelige lande, dvs. en styrkeposition, mens værdier under 0 betyder, at branchen er relativt mindre end i sammenlignelige lande. Målet er lavet sådan, at en branche, der har dobbelt så stor andel som i sammenlignelige lande, ligger lige så langt til højre for 0, som en branche af halv størrelse ligger til venstre. Beregningen er nærmere beskrevet i Knigge og Hansen (2025).

Andenaksen viser en beregning af potentiel årlig vækst i brancherne i en efterspørgselsfremskrivning frem mod 2050. Beregningen er baseret på en fremskrivning af den globale efterspørgsel, der tager udgangspunkt i OECD's seneste lange vækstprognose[11] for en lang række af verdens lande samt en prognose for sammensætningen af deres efterspørgsel baseret på simple antagelser. Denne efterspørgselsfremskrivning omsættes via en IO-model til bud på, hvor store efterspørgselstræk, rettet mod de enkelte danske brancher, den samlede internationale udvikling vil give anledning til. Samme IO-model omsætter efterspørgselstrækket til en vækst i BVT, der betegnes potentiel vækst. Metoden er uddybet i Knigge og Hansen (2025).

[11] OECD (2023).

... sammenhæng stærk for Danmark, og findes fx ikke for EU

Det er ikke givet på forhånd, at brancher placerer sig langs en diagonal med positiv hældning. Som det er vist i Knigge og Hansen (2025), er den danske hældning relativt høj i forhold til sammenlignelige lande, mens hældningen for EU som helhed faktisk er negativ, hvilket vi vender tilbage til i afsnit 2.3.2.

Stor spredning i styrkepositioner: høj specialisering i Danmark

Der er generelt stor spredning på de danske styrkepositioner – ikke mindst for industrien. Det viser, at den danske økonomi er højt specialiseret. Samtidig er der en tendens til, at private tjenester er samlet i øverste venstre hjørne af diagrammet, hvor der er et relativt stort vækstpotentiale på globalt plan, men det er samtidig brancher, som på nuværende tidspunkt ikke er styrkepositioner for Danmark.

Yderligere uddybning i baggrundsnotatet

Hvis man er yderligere interesseret i de danske brancher og deres placering i diagrammet, kan man i Knigge og Hansen (2025) finde en detaljeret gennemgang af potentialediagrammet inkl. figurer, hvor alle brancher er udpeget med labels.

2.3.1 Danske styrkepositioner

Styrkeposition måles ud fra andel af BVT i forhold til andre lande

Beregningen af styrkepositioner til brug for potentialediagrammet baserer sig på ideen om afslørede komparative fordele. Normalt bruges begrebet om international handel og opgøres ud fra, hvilke varer et land sælger relativt meget af. Fordi potentialediagrammet fokuserer på brancher, og fordi nogle brancher ikke har specielt meget international handel, opgøres styrkepositionerne i stedet ud fra, hvor stor en andel af landets BVT en given branche udgør. Hvis det er en stor andel i forhold til andre sammenlignelige lande, siger vi, at landet har en afsløret komparativ fordel og dermed en styrkeposition.

Målet er symmetrisk omkring nul og balanceret

Hvis en branches styrkemål er større end 0, betragtes den som en styrkeposition, idet den fylder mere end i andre sammenlignelige lande. Hvis branchens styrkemål er mindre end 0, fylder den mindre end i andre sammenlignelige lande. Målet er symmetrisk i den forstand, at det går lige langt væk fra nul i positiv og negativ retning, når man når et punkt, hvor en branche fx udgør dobbelt så stor eller halvt så stor en andel af BVT i landet som i andre sammenlignelige lande.

Særligt skibsfart og medicinalindustri er danske styrkepositioner

De danske styrkepositioner for alle de undersøgte brancher er vist i figur 2.7. I toppen skiller især medicinalindustrien og skibsfart sig ud. Det er ikke overraskende, at disse to brancher skiller sig særligt ud for Danmark, da Danmark i disse brancher har flere store spillere på de internationale markeder.

Også landbrug og energiindvinding skiller sig ud ...

Også flere af de primære erhverv, som indvinding af energi, landbrug mv. samt fiskeri, fylder relativt meget – sidstnævnte er dog en meget lille branche i absolut forstand. Når indvinding af energi kan fylde så relativt meget i Danmark, skal det ses i lyset af, at styrkepositioner opgøres efter sammenlignelige lande, dvs. for Danmarks vedkommende generelt de rigeste, vestlige lande, hvoraf mange, særligt i Europa, ikke har nævneværdig energiindvinding. USA har derimod en markant styrkeposition her.

... samt flere industribrancher med nicher, som Danmark er kendt for

Danmark har også styrkepositioner i nogle af de industribrancher, som består af sammenlægninger af industrier, der fylder meget i Danmark, men fylder mindre på globalt plan: møbel- og legetøjsindustri, service af maskiner mv. og øvrige maskiner inkl. vindmøller og pumper. I den første branchegruppe er det nok især legetøjsindustrien, der trækker op, men branchegruppen indeholder også produktion af medicinsk udstyr. Man kan hurtigt finde store danske virksomheder i disse brancher som et billede på – eller måske endda medvirkende årsag til – de danske styrkepositioner på området.

Figur 2.7 Danmarks styrkepositioner

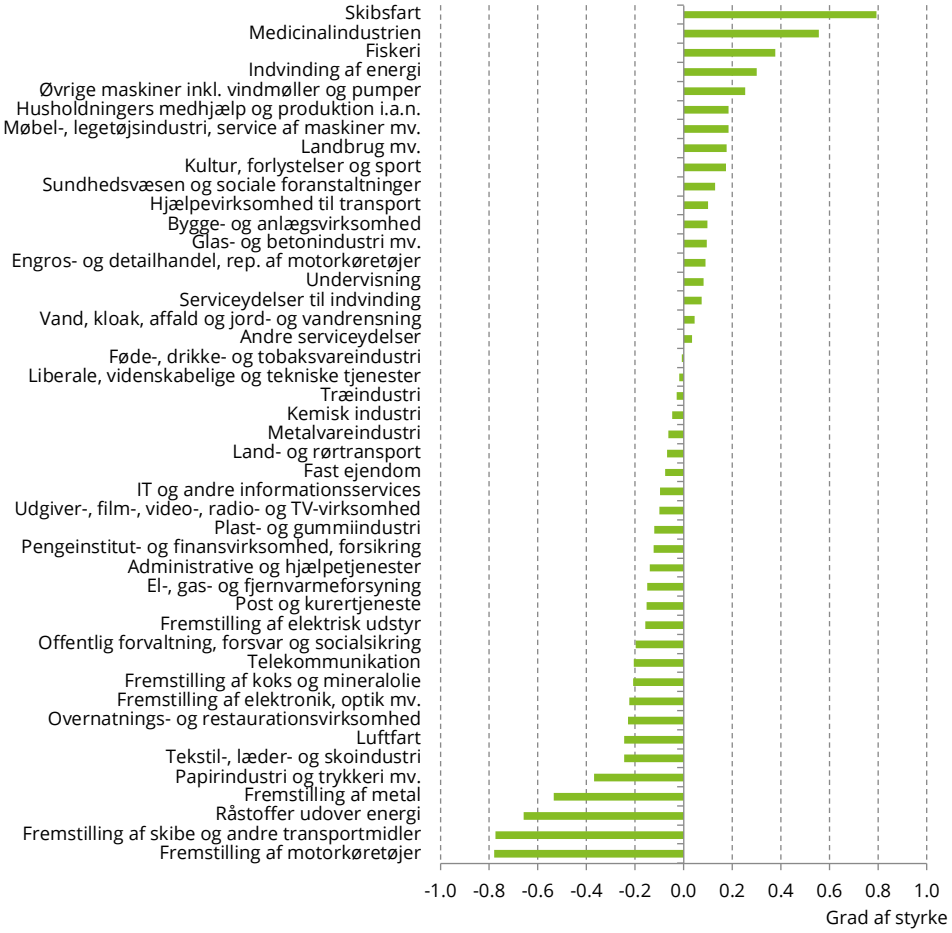

Anm.: Grad af styrke opgør relativ komparativ fordel. Hvis en branche slet ikke findes i landet, er grad af styrke på -1. Ved en værdi på 1, så er landet det eneste land med denne branche. 0,5 betyder, at branchen er tre gange så stor som i sammenlignelige lande, mens -0,5 betyder den er 1/3 størrelse.

Kilde: Egne beregninger baseret på OECD.

2.3.2 Sammenligning af potentialediagrammer for USA og EU

Forskel på EU og USA i forhold til vækstpotentiale vs. styrkepositioner

Der er en bemærkelsesværdig forskel på potentialediagrammerne for EU og USA. Som det fremgår af figur 2.8, er brancherne for EU's vedkommende ikke placeret på en diagonal fra nederste venstre hjørne til øverste højre hjørne, men på en diagonal, der vender den modsatte vej. Der er altså en klar tendens til, at der er et lavt beregnet vækstpotentiale i EU's styrkepositioner.

Lavt vækstpotentiale for EU-styrker i industri og landbrug

Generelt har EU styrkepositioner i fremstillingsindustrien, og de ligger ofte med moderate eller ligefrem beskedne vækstbidrag. Fx har tekstil-, læder- og skoindustrien et lavt vækstpotentiale – hældningen er dog langt fra alene baseret på denne branche. Også landbruget vejer tungt nedad blandt styrkepositioner med et lavt vækstpotentiale.

Figur 2.8 EU's potentialediagram

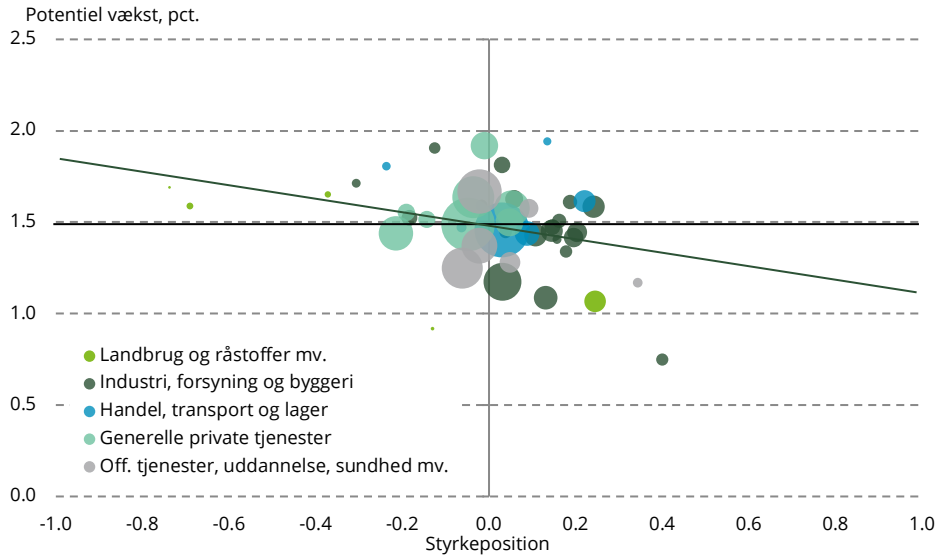

Anm.: Boblestørrelse viser branchens størrelse målt ved BVT. Den vandrette linje er et vægtet gennemsnit af branchernes potentielle vækst. Den skrå linje er den tendenslinje, som brancher følger i en vægtet estimation. Se boks 2 for en uddybende beskrivelse af, hvordan potentialediagrammet skal læses.
Kilde: Egne beregninger baseret på OECD.

Særligt industrien er forskellen på USA og EU

Det er især placeringen af fremstillingsindustrien, som adskiller EU's potentialediagram fra USA's. Mens de mange brancher i denne sektor er blandt de europæiske styrkepositioner og derfor er placeret til højre i diagrammet, så er de for USA's vedkommende placeret i den venstre side af diagrammet. Da de fleste industribrancher har beskedne vækstpotentialer, bidrager denne forskel til, at USA's diagonal – ligesom Danmarks – går fra nederste venstre hjørne til øverste højre, jf. figur 2.9.

Private tjenester er styrker med højt potentiale for USA

For USA's vedkommende er der dog også en tendens til, at de private tjenestebrancher ligger højere og mere til højre i diagrammet, altså som styrkepositioner. Givet disse branchers størrelse, er det også væsentligt for det samlede billede og bidrager til, at USA's diagonal er mere positivt hældende end EU's.

Nylig politik i USA har fokuseret på at styrke industri

Meget amerikansk politik i de senere år – både under præsident Biden og i dag under præsident Trump – er afledt af fraværet af styrkepositioner i fremstillingsindustrien for USA. Der har været et væsentligt politisk fokus på at øge økonomiens styrke på dette område, hvilket skal ses i lyset af spørgsmål om afhængighed af Kina, forsyningssikkerhed, ideen om at sikre arbejdspladser til "almindelige mennesker" osv. Det er uklart, hvordan dette vil påvirke amerikansk økonomi fremadrettet, ud over at den amerikanske administrations tilgang med øgede toldsatser med sikkerhed vil være skadelig rent økonomisk og vil koste amerikanske forbrugere dyrt i sidste ende.

Nylige geopolitiske ændringer kan vende billedet for EU

De europæiske styrkepositioner i fremstillingsindustrien kan vise sig at blive en vækstmotor frem for den hæmsko, som de ligner i figur 2.8. De europæiske økonomier står over for en anden udfordring med det markante skifte i international politik, som Trump har medført. Han har bl.a. udtalt, at Europa skal øge sine forsvarsudgifter og kunne klare sig selv. Samtidig har han meldt ud, at USA ikke vil støtte Ukraine militært i deres forsvar mod Ruslands angreb. Usikkerheden om, i hvilken grad de europæiske lande kan regne med amerikansk militærs støtte i tilfælde af en konflikt, har givet et klart skifte i europæisk politik, hvilket kan have tilsvarende stor betydning i forhold til fremstillingsindustriens vækstudsigter – ikke mindst den militære del af den.

Figur 2.9 USA's potentialediagram

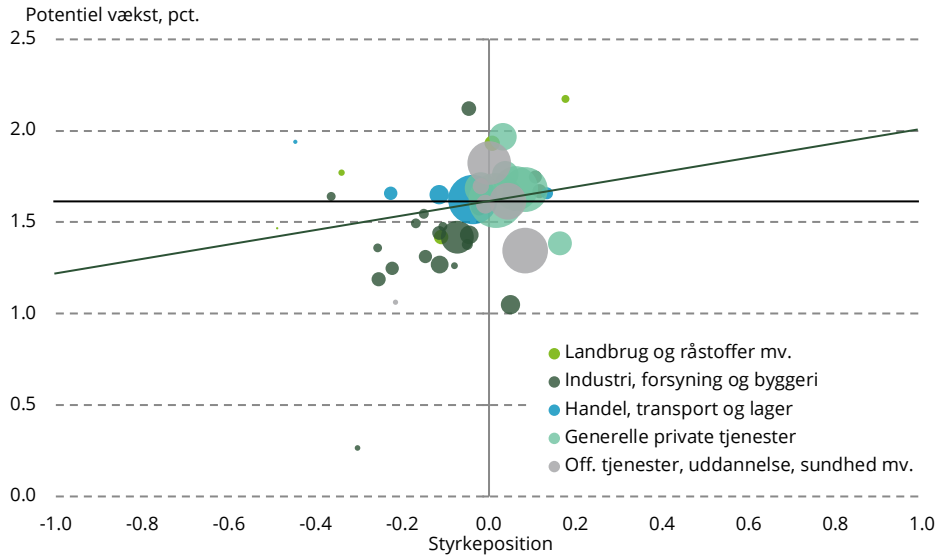

Anm.: Boblestørrelse viser branchens størrelse målt ved BVT. Den vandrette linje er et vægtet gennemsnit af branchernes potentielle vækst. Den skrå linje er den tendenslinje, som brancher følger i en vægtet estimation. Se boks 2 for en uddybende beskrivelse af, hvordan potentialediagrammet skal læses.
Kilde: Egne beregninger baseret på OECD.

2.3.3 Danske styrkepositioners vækstpotentiale relativt afhængig af USA

Efterspørgselsvækst er ret afhængig af landet selv ...

Hovedparten af et lands efterspørgsel tilfredsstilles af indenlandske brancher, mens den resterende del kommer fra brancher i udlandet. Landets egen vækst i efterspørgsel er derfor vigtig for det efterspørgselstræk, som landets brancher står overfor. Derfor er et lands samlede vækstpotentiale tæt knyttet til den forudsatte vækstrate i samlet efterspørgsel for landet, baseret på vækstprognosen fra OECD. For Danmarks vedkommende kommer 1,1 procentpoint (altså ca. 70 pct.) af vækstpotentialet på 1,6 pct. fra den forudsatte indenlandske efterspørgselsvækst, jf. figur 2.10.

... men stor forskel – nogle brancher er eksportfølsomme

Men der er stor forskel på branchernes grad af afhængighed af den indenlandske efterspørgsel. Som figuren viser, har mange brancher, især industribrancher, mere end halvdelen af deres vækstpotentiale fra udenlandsk efterspørgsel. Fx kommer tre fjerdedele af potentialet i medicinalindustrien fra udlandet. For skibsfart er det næsten hele potentialet.

Dansk vækst højere pga. væksten i udenlandske handelspartnere

Danmarks indenlandske efterspørgsel er forudsat at vokse 1,5 pct. årligt baseret på den langsigtede vækstprognose fra OECD, som ligger til grund for beregningerne. Når det samlede danske vækstpotentiale i figur 2.6 er en smule højere, skyldes det de brancher, som har væsentlige markedsandele i udlandet, herunder især i lande, som har en høj forventet efterspørgselsvækst. Det er især lande i Asien, Sydamerika og Mellemøsten, der har et højt vækstskøn frem mod 2050.

Også efterspørgsels-sammensætning på brancher har effekt

Ud over den samlede vækst i efterspørgsel i både landet selv og dets handelspartnere kan forskydninger i, hvilke brancher der efterspørges fra, også påvirke et lands vækstpotentiale. Hvis et land står stærkt i brancher, der ventes at øge andelen af dets handelspartneres efterspørgsel fremover, vil det trække potentiel vækst op. Men derudover er potentialediagrammet baseret på så få antagelser som muligt om fremtiden – hvilket medfører den naive antagelse, at markedsandele er fastlåste, og at den økonomiske vækst vil blive fordelt efter økonomien på samme måde, som den er sammensat i dag. Virkeligheden vil med sikkerhed udvikle sig anderledes. Her giver potentialediagrammet et bud på udviklingen givet økonomiens struktur i dag.

Figur 2.10 Branchers vækstpotentiale fordelt på dansk og udenlandsk efterspørgsel

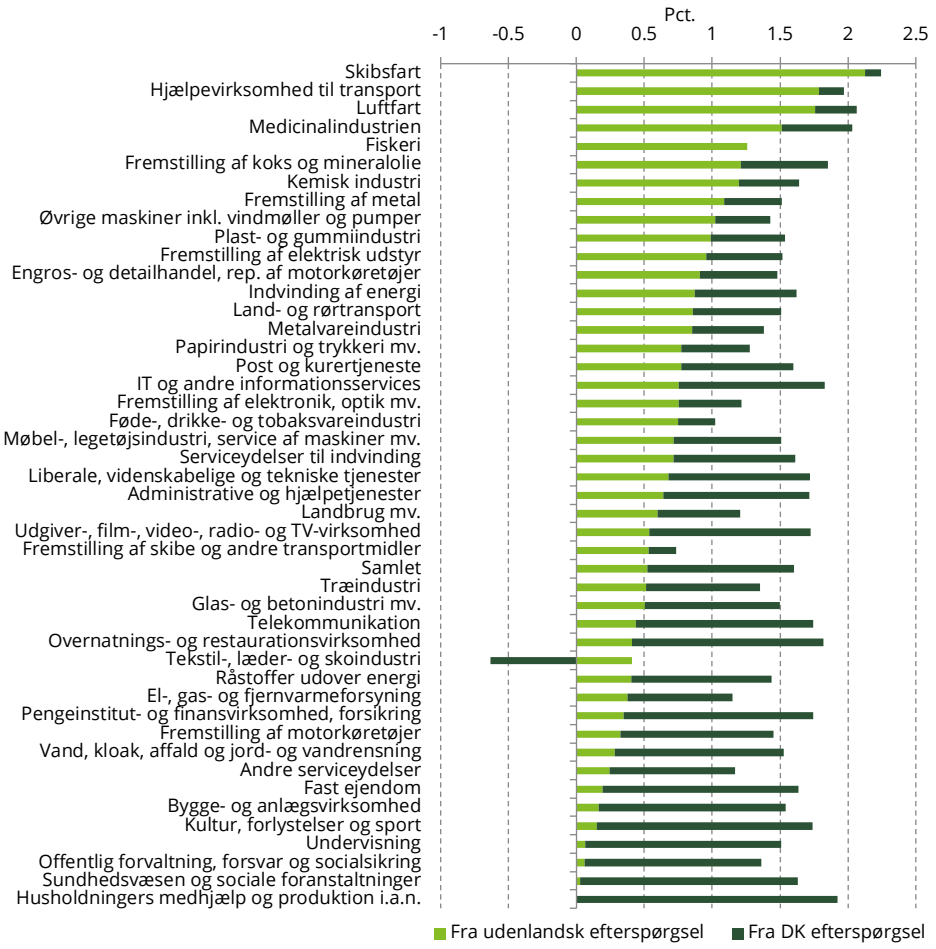

Anm.: Summen af de to søjler giver branchens samlede vækstpotentiale.
Kilde: Egne beregninger baseret på OECD.

Stor geopolitisk uro og risiko for handelskrig

I den nuværende kontekst med betydelig geopolitisk uro og tiltagende handelskrig mellem verdens store økonomier er særligt udviklingen på det amerikanske marked svær at spå om. Især den amerikanske præsidents mange udmeldinger omkring toldsatser og deres fortræffeligheder gør, at man må forvente betydelige ændringer i handelsmønstrene ind og ud af USA.

Beregner andel af vækstpotentiale fra USA's efterspørgsel

For at vise afhængigheden af USA har vi genberegnet de potentielle vækstrater uden USA. Det vil sige, at hvis væksten i USA's efterspørgsel slet ikke indgår i den globale økonomiske værdikæde, hvad vil det så betyde? Dermed kan man se, hvordan det vil påvirke vækstpotentialet i andre lande og brancher, hvis USA i øget grad fører en isolationistisk politik.

Danmark er særligt følsom over for USA

Et sådant scenarie vil påvirke landene ret forskelligt. Danmark vil være et af de lande, som påvirkes hårdest: Blandt de 76 lande, der indgår i analysen, har Danmark det sjette højeste tab af potentiel vækst ved at ekskludere USA fra beregningerne, jf. figur 2.11. Det er kun nabolandene Canada, Mexico og Costa Rica samt Irland og Schweiz, der har en større samlet påvirkning.

Figur 2.11 25 lande med størst andel af vækstpotentiale fra USA's efterspørgselstræk

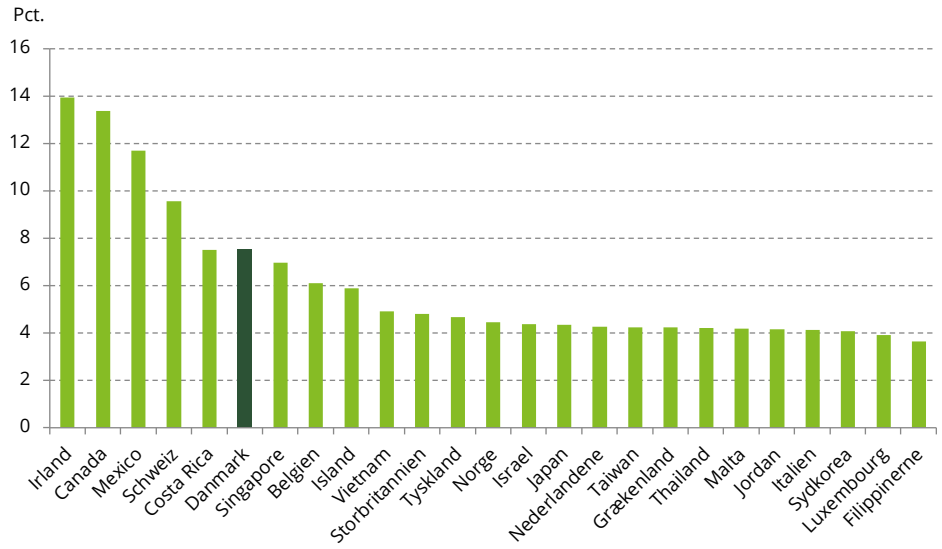

Anm.: Andelen af landets samlede vækstpotentiale, som kommer fra den beregnede efterspørgselsvækst i USA fra 2019 til 2050. USA er ekskluderet fra figuren, da det selvfølgelig i exceptionel grad vil påvirke USA's egen potentielle vækst, hvis den endelige efterspørgsel fra USA fraregnes.
Kilde: Egne beregninger baseret på OECD.

Følsomhed ikke ens fordelt i brancher – nogle påvirkes ikke

Den danske følsomhed over for USA er langt fra ensartet fordelt. En række branchers vækstpotentialer er faktisk upåvirkede, fordi de først og fremmest er drevet af den indenlandske efterspørgsel. Det gælder især serviceydelser af den type, som især den offentlige sektor står for, men også fx dansk landbrug er relativt upåvirket af USA.

Styrkepositioner som medicinalindustri og skibsfart er følsomme

I den anden ende af skalaen finder vi medicinalindustrien, som i helt særlig grad er udsat over for udsving i efterspørgslen fra USA. Omkring halvdelen af vækstpotentialet i denne branche kan direkte tilskrives efterspørgslen fra USA. Ingen andre brancher kommer i nærheden af denne grad af afhængighed, selvom bidraget også er betydeligt i både skibs- og luftfart samt i den kemiske industri.

Styrkepositioners følsomhed for USA gør Danmark sårbar

Beregningerne i dette afsnit viser, at Danmark er relativt sårbar over for udsving i den amerikanske økonomi. Der er dermed en øget risiko forbundet med den seneste geopolitiske udvikling. Især de to markante styrkepositioner, medicinalindustrien og skibsfart, kan være udsatte, hvis den amerikanske økonomi lukker sig mere om sig selv og ikke, som forudsat i potentialediagrammerne, har et betydeligt efterspørgselstræk, der skal opfyldes af den øvrige del af verden.

2.4 Ledere: Geopolitisk ustabilitet er kommet for at blive

Der har været mange store chok i de seneste år

I de seneste år har virksomhederne – ligesom resten af samfundet – oplevet mange pludselige forandringer, som det har været nødvendigt at reagere hurtigt på. Coronakrisen, der startede i 2020, var knap overstået i starten af 2022, før Rusland invaderede Ukraine. Hvor forsyningskæderne i 2020-2021 havde været udfordret af nedlukninger verden over, blev særligt de energimæssige forsyninger nu udfordret med store prisstigninger på energi, og i 2022 havde Danmark den højeste inflation i 40 år. I 2024 blev Donald Trump valgt til præsident i USA, og siden indsættelsen af hans regering i januar 2025 har bekymringerne om Europas sikkerhed samt risikoen for en handelskrig fyldt den politiske dagsorden.

Hvad fylder for lederne frem til 2050?

Der er således nok at reagere på for virksomhedsledere på den korte bane. Men uanset hvad der sker på kort sigt, er det væsentligt, hvilke udfordringer lederne vurderer vil være vedvarende

fokusområder frem mod 2050. For at svare på dette har Kraka-Deloitte, i samarbejde med den faglige organisation Lederne, udarbejdet og gennemført en spørgeskemaundersøgelse blandt danske ledere i private virksomheder med indsigt i virksomhedernes strategiske beslutninger. Formålet er at få perspektiver på de langsigtede udfordringer, som deres virksomhed står overfor. Se boks 3 for flere detaljer.

Geopolitisk ustabilitet indtager førstepladsen

Svarene indikerer, at lederne ser det nuværende geopolitiske opbrud som mere end bare et forbigående fænomen. Mere end hver anden leder (53 pct.) vurderer, at geopolitisk ustabilitet er blandt de tre største risici for virksomheden frem mod 2050, jf. figur 2.12. Lederne peger også på andre forhold, der er præget af den aktuelle geopolitiske situation, som noget, der kan påvirke virksomheden på den lange bane. Fx vurderer henholdsvis 28 pct. og 18 pct. af lederne, at "øgede handelsbarrierer" og "begrænsninger eller forstyrrelser i forsyningskæder" er blandt de største risici for virksomheden frem mod 2050.

Figur 2.12 Hvilke eksterne faktorer vurderer du vil udgøre de største risici for virksomheden på den lange bane, dvs. frem mod 2050?

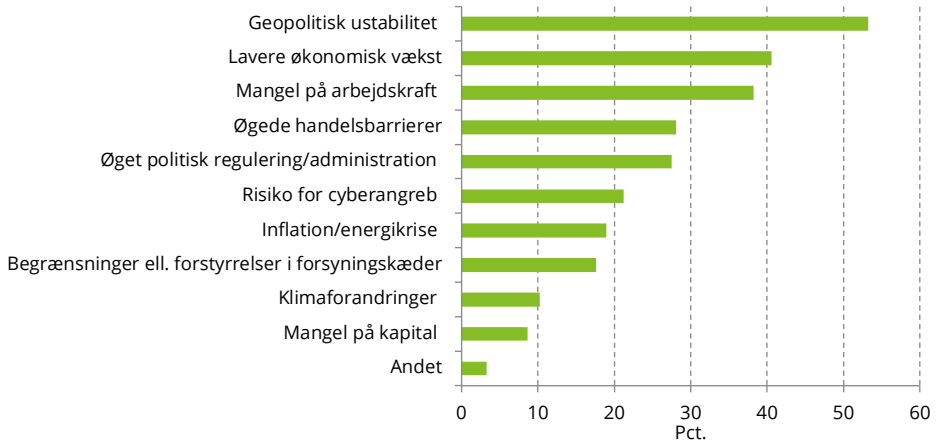

Anm.: Respondenterne kunne vælge op til tre svar.
Kilde: Spørgeskemaundersøgelse udført af Lederne i samarbejde med Kraka-Deloitte. Se boks 3 for en uddybende beskrivelse af undersøgelsen.

Lavere økonomisk vækst på andenpladsen

Næstflest ledere ser lavere økonomisk vækst som en af de største risici (41 pct.). Lavere økonomisk vækst kan være en konsekvens af den nye geopolitiske situation, hvor behovet for at forkorte forsyningskæder og effekterne af toldmure kan nedsætte væksten. Lavere vækst kan også skyldes en lavere, underliggende produktivitetsudvikling end tidligere i de industrialiserede lande – ikke mindst hvis AI-revolutionen ikke giver de ventede positive produktivitetseffekter for samfundet.

Boks 3 Undersøgelse blandt Ledernes medlemmer

Den faglige organisation Lederne foretager med faste mellemrum spørgeskemaundersøgelser blandt sine medlemmer, som hovedsageligt består af ledere i det private erhvervsliv. Den seneste undersøgelse er foretaget i perioden 19. februar til 3. marts 2025. I spørgeskemaundersøgelsen indgår et modul om ledernes opfattelse af deres virksomheders største risici og muligheder frem mod 2050. Spørgsmålene i dette modul er udarbejdet i et samarbejde mellem Kraka-Deloitte og Lederne.

Undersøgelsen er besvaret af 1.015 respondenter. Ud af disse anvendes 819 besvarelser fra ledere, der har angivet, at de har indsigt i virksomhedens strategiske beslutninger. Undersøgelsen er ikke statistisk repræsentativ, men dækker et bredt udsnit af danske ledere på det private arbejdsmarked fordelt på brancher og geografi.

Bekymringer om bl.a. klima fylder mindre

Der er også en række risici, som lige nu må vige pladsen for den geopolitiske usikkerhed. Det gælder bl.a. klimaforandringerne, som kun ti pct. af lederne i denne undersøgelse placerer på deres top tre over de største risici for virksomheden på den lange bane. Det kan skyldes, at lederne

reagerer på nye risici, som fylder meget og kræver handling her og nu. Klimaforandringer er til gengæld en kendt risiko, som ledere har forholdt sig til længe.

Mangel på arbejdskraft på tredjepladsen

På tredjepladsen over de største risici i figur 2.12 finder vi en bekymring blandt ledere om mangel på arbejdskraft. 38 pct. af lederne har angivet dette som en af de tre største risici frem mod 2050. Givet den demografiske udvikling i Danmark, de potentielle udfordringer med at tiltrække udenlandsk arbejdskraft i samme grad som tidligere (jf. afsnit 3.4) samt den generelt lavere fertilitet (jf. afsnit 4.1), giver det god mening, at lederne bekymrer sig om dette. Dermed bliver det også vigtigt for lederne at forholde sig strategisk til, hvordan de tiltrækker og fastholder den nødvendige arbejdskraft. I afsnit 3.1 beskriver vi, hvordan lederne forholder sig til netop dette spørgsmål.

2.5 Uden kunstig intelligens bliver velfærdsstaten dyrere

Stort potentiale for, at AI kan forbedre produktiviteten

Kunstig intelligens (AI) og robotteknologi kan få stor betydning for samfundet i fremtiden. AI har potentialet til grundlæggende at forandre virksomheders drift, offentlige institutioners serviceydelser og borgernes interaktion med hinanden. Alt dette er belyst i Small Great Nation-rapporten "Fra hype til håb – hvordan kan AI generere et rigere Danmark?" (Kraka-Deloitte, 2024). Rapporten viser bl.a., at AI og robotteknologi kan vise sig at være en primær årsag til økonomisk vækst i fremtiden. Udviklingen forventes at påvirke produktiviteten, men sociale og kulturelle normer kan medføre skepsis i befolkningen, hvilket kan blive en barriere for implementeringen inden for specifikke sektorer.

Sociale og kulturelle normer kan give modstand mod AI

Inden for pædagogiske og omsorgsrelaterede job kan skepsis over for AI få en særlig betydning for, i hvilken udstrækning teknologierne implementeres. For disse job spiller menneskelig kontakt og nærvær en helt central rolle. Overtages pædagogens højtlæsning af en AI eller SOSU'ens støtte til personlig hygiejne af en robot, kan det være en trussel mod dette nærvær. Skepsis i befolkningen kan yderligere forstærkes af bekymringer om datasikkerhed og frygt for standardisering på bekostning af individuel tilpasning. Denne analyse undersøger konsekvenserne, hvis disse udfordringer reducerer implementeringen af AI inden for omsorgsområdet.

Tegn på modstand for pleje- og pædagogiske job

Inden for ældreplejen svarer 79 pct. af danskerne, at de mener, at den ældre skal kunne fravælge brugen af velfærdsteknologi, jf. Epinion (2024). Fra politisk side kan man også spore en skepsis over for de nye teknologiske løsninger; fx lavede et bredt flertal i Folketinget i 2023 en aftale om skærmbrug i dagtilbud, som sikrer "en mere restriktiv tilgang til brug af digitale redskaber som computer, tv, mobiltelefoner og tablets i det pædagogiske arbejde med børnene."[12]

Aldrende befolkning øger behov for AI

Frem mod 2050 vil efterspørgslen efter omsorgspersonale stige, i takt med at befolkningen ældes, og behovet for pleje intensiveres. Uden teknologiske løsninger til at lette arbejdsbyrden vil den offentlige sektor stå over for en betydelig rekrutteringsudfordring. Det øgede personalebehov vil lægge pres på de offentlige budgetter, da flere ansatte kræver højere udgifter til løn. Dette kan føre til enten serviceforringelser eller behovet for øgede skatteindtægter for at finansiere den nødvendige arbejdsstyrke. Det er derfor oplagt at implementere ny teknologi for at imødegå noget af personalebehovet.

Balance mellem regulering og økonomi

Der kan være gode grunde til at begrænse brugen af teknologi på visse områder af arbejdsmarkedet. Hvis den menneskelige kontakt i sig selv skaber værdi, fx ved reduktion af ensomhed, kan det være et argument for at regulere brugen af teknologi – selvom teknologien måske kan udføre de målbare opgaver i jobbet lige så godt som et menneske. Reguleringen vil dog i sidste ende have konsekvenser for produktiviteten. Det er således centralt at have en klar forståelse af dette tradeoff og inddrage de økonomiske konsekvenser i overvejelserne, når der udformes regulering af AI.

Tidligere analyse har målt det tekniske potentiale

Denne analyse bygger på data fra Kraka-Deloittes egen undersøgelse af potentialet for automatisering inden for alle job i Danmark, jf. Klejnstrup og Gotfredsen (2024). Automatiseringspotentialet

[12] Børne-og Undervisningsministeriet (2023). https://www.uvm.dk/aktuelt/nyheder/uvm/2023/nov/231101-ny-bred-aftale-skal-begraense-skaerme-i-dagtilbud

blev afdækket ved at identificere evner, færdigheder, arbejdsaktiviteter og viden, som teknisk set kan overtages af den teknologi, der eksisterede i begyndelsen af 2024. Identifikationen var baseret på vurderinger fra eksperter i kunstig intelligens og robotteknologi. Dette blev kombineret med viden om, i hvor høj grad hvert job gjorde brug af hver evne, færdighed osv. På baggrund af dette var det muligt at beregne et automatiseringspotentiale for hvert job. Potentialet udtrykker, hvor meget af arbejdstiden for hvert job der teknisk set kan automatiseres. I denne analyse er automatiseringspotentialerne fordelt på brancher. Denne fordeling er lavet på baggrund af hvert jobs beskæftigelse inden for hver branche.

Teknisk potentiale større end realt potentiale

Der kan være flere udfordringer ved at udnytte hele det tekniske potentiale. For at teknologien implementeres, skal det være billigere at investere i nye teknologiske løsninger frem for at aflønne den eksisterende medarbejderstab. Om det kan betale sig, afhænger af forholdet mellem prisen på AI- og robotløsningerne og lønnen til en menneskelig medarbejder såvel som muligheden for at høste tilstrækkelige stordriftsfordele ved at automatisere visse opgaver. Derudover kan der være juridiske begrænsninger for, hvordan AI kan anvendes inden for visse job, fx hvor ansvaret ligger, hvis AI'en laver fejl. Man må derfor forvente, at det reelle potentiale for implementering af AI er mindre end det tekniske potentiale.

Effekten af AI-skepsis for pædagogik og pleje undersøges

I denne analyse undersøger vi effekterne af en særskilt skepsis inden for det pædagogiske område og omsorgsområdet. Det vil sige en situation, hvor automatisering og AI fra både et teknisk og praktisk synspunkt kan implementeres, men hvor en reduceret appetit på brugen af automatisering og AI medfører, at implementeringen reduceres for en række job inden for pædagogik og omsorg. Konkret har vi undersøgt konsekvenserne af, at pædagoger, specialpædagoger, skolelærere, pædagogmedhjælpere, social- og sundhedsarbejdere, sygeplejersker og jordemødre får reduceret deres automatiseringspotentiale, jf. boks 4. Der regnes på tre scenarier: ét, hvor AI slet ikke implementeres, og to scenarier, hvor henholdsvis halvdelen og hele automatiseringspotentialet implementeres. Disse scenarier kan ses som grader af, hvordan den manglende lyst til at anvende automatisering og AI reducerer det tekniske potentiale. Herfra vil det reelle potentiale formentlig være yderligere nedjusteret på grund af de udfordringer, der kan være i forhold til at realisere det tekniske potentiale, som beskrevet tidligere. Analysen illustrerer effekternes størrelse, men har ikke karakter af en egentlig fremskrivning og kan derfor ikke ses som Kraka-Deloittes vurdering af, om AI vil eller bør blive implementeret i de nævnte job.

Boks 4 Disse job automatiseringspotentiale ændres

Denne analyse tager udgangspunkt i automatiseringspotentialet beregnet i Klejnstrup og Gotfredsen (2024). I førnævnte analyse beregnes et automatiseringspotentiale for alle job, baseret på hvilke evner, færdigheder, arbejdsaktiviteter og viden der indgår i hvert enkelt job, og i hvor høj grad disse evner mv. kan automatiseres.

I denne analyse undersøger vi konsekvenserne, hvis automatiseringspotentialet reduceres for en række job på det pædagogiske område og omsorgsområdet. Konkret reduceres potentialet inden for følgende job: pædagoger og specialpædagoger (2342, 2343, 2357), skolelærere (2341, 2352), pædagogmedhjælpere (5311, 5312), social- og sundhedsarbejdere (3253, 5321, 5322, 5329), sygeplejersker (2221) og jordemødre (2222). ISCO-stillingskoder i parentes.

Der regnes på to scenarier, hvor automatiseringspotentialet reduceres med henholdsvis 50 pct. og 100 pct. for ovenstående job. Scenarierne omtales som henholdsvis halv og ingen implementering.

Få brancher påvirkes meget i scenarierne

Pædagogiske job og omsorgsjob er koncentreret i ganske få brancher, navnlig plejehjem, daginstitutioner, hospitaler og grundskoler. Det er derfor disse brancher, der oplever de største reduktioner i automatiseringspotentialet, hvis AI ikke implementeres til fulde. Inden for plejehjem kan 41 pct. af arbejdstiden teknisk set automatiseres, hvis det fulde potentiale indløses, mens det er henholdsvis 25 pct. og 9 pct., hvis der kun sker halv eller ingen implementering inden for pædagogik og omsorg, jf. figur 2.13. Grunden til, at der stadig er et potentiale, er, at der også varetages andre funktioner på fx et plejehjem, herunder administrative opgaver, som fortsat har et potentiale. Lignende reduktioner ses i de øvrige store omsorgsbrancher.

Figur 2.13 Brancher, der i høj grad bliver påvirket af reduceret implementering af AI inden for omsorgs- og pædagogiske job

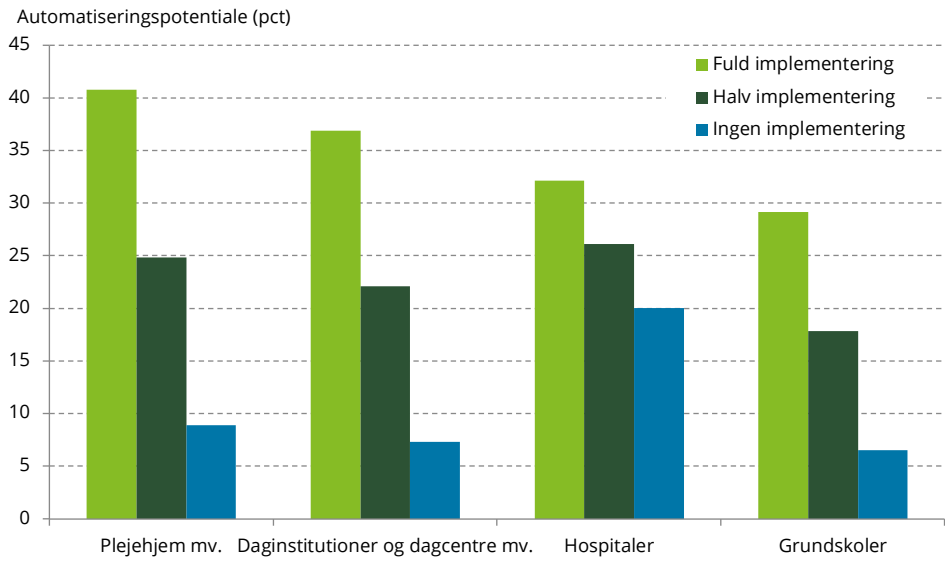

Anm.: Automatiseringspotentialet angiver andelen af den samlede arbejdstid for lønmodtagere, der kan automatiseres ved hjælp af eksisterende teknologi.
Kilde: Egne beregninger baseret på egen ekspert-survey, OpenAIs GPT-4, O*NET, Danmarks Statistiks registre, Statistikbanken, tabellerne NABP117 og NABB117.

Tab af potentiale for kommuner og regioner

Omsorgs- og pædagogiske job findes typisk i den offentlige sektor, hvor størstedelen af ydelserne leveres som en del af velfærdsstaten. Denne struktur betyder, at automatiseringspotentialet i det offentlige falder markant, hvis AI ikke implementeres på omsorgsområdet. For kommuner falder andelen af arbejdstiden, der teknisk set kan automatiseres, fra 38 pct. til 27 pct., hvis halvdelen af det fulde potentiale ved AI inden for pædagogik og omsorg ikke indfries, jf. figur 2.14. Man vil altså kunne spare væsentligt mindre arbejdstid i den offentlige sektor, hvis implementeringen af ny automatiserende teknologi reduceres inden for omsorgs- og pædagogiske job. Private virksomheder påvirkes derimod ikke væsentligt af mindre implementering inden for disse job. Derfor kan der opstå en situation, hvor produktiviteten stiger markant hurtigere i den private sektor end i den offentlige sektor.

Forskel skyldes alene fordeling af jobtyper

Det skal understreges, at sektorernes automatiseringspotentiale kun afhænger af, hvilke job der udføres i de enkelte sektorer. At det især er kommuner og regioner, der bliver påvirket i scenarierne, skyldes, at langt de fleste pædagogiske og omsorgsrelaterede job findes inden for disse sektorer. Der vil formentlig også være folkelig modstand og skepsis mod at implementere AI inden for visse job i det private, og derfor kan forskellene mellem sektorerne, som vist i figur 2.14, i realiteten være mindre.

Forventningerne til velfærdsstaten vil stige

Hvis produktiviteten stiger hurtigere i den private sektor end i den offentlige sektor, vil det kræve en stadig voksende offentlig sektor, hvis mængden og kvaliteten af de offentlige tilbud skal følge med udviklingen i det private forbrug. Dette fænomen kaldes *Baumols omkostningssyge* og blev behandlet i detaljer i Kraka-Deloitte (2022). I rapporten argumenteres der for, at danskerne kan have en forventning om, at kvaliteten af den offentlige service vil følge med privatforbruget, da man ellers vil opleve, at man bliver rigere, uden at den offentlige service forbedres tilsvarende.

Figur 2.14 Automatiseringspotentialet i forskellige scenarier for automatisering inden for omsorgs- og pædagogiske job fordelt på sektorer

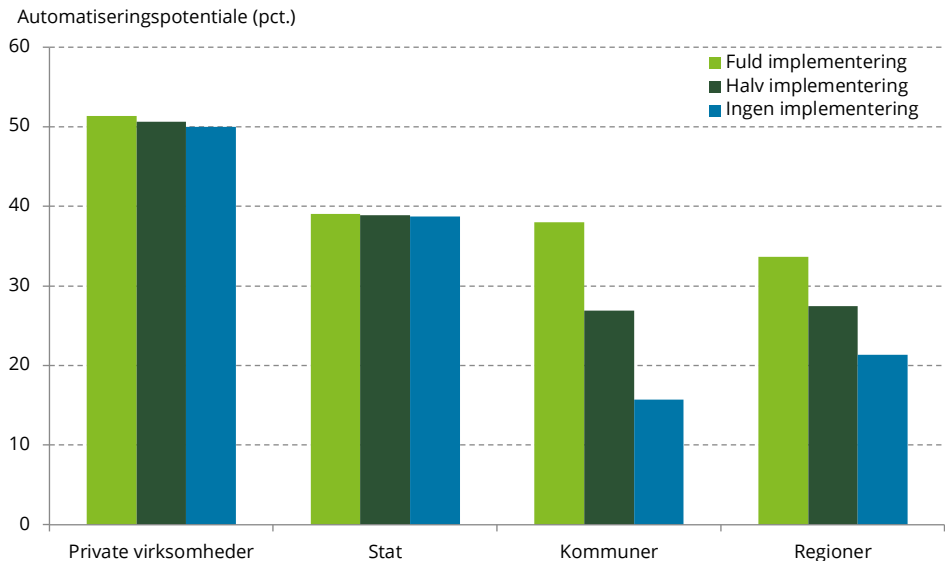

Anm.: Automatiseringspotentialet angiver andelen af den samlede arbejdstid for lønmodtagere inden for hver sektor, som har teknisk potentiale til at blive automatiseret.
Kilde: Egne beregninger baseret på egen ekspert-survey, OpenAIs GPT-4, O*NET, Danmarks Statistiks registre, Statistikbanken, tabellerne NABP117 og NABB117.

Hvis forventninger ikke indfries, kan private tilbud opstå

Hvis velfærdsstaten i fremtiden ikke kan levere ydelser af en kvalitet, som stemmer overens med borgernes forventninger, må det forventes, at de vil afsøge alternative måder at få deres behov opfyldt på. Dette kan ske ved tilkøb af private serviceydelser som supplement til de offentlige ydelser. Det kan også komme til udtryk ved, at det i fremtiden bliver mere udbredt at gå ned i tid for at passe fx ældre familiemedlemmer.

Ny teknologi kan frigøre arbejdskraft

Med ny teknologi kan færre medarbejdere producere de samme varer og serviceydelser. Det giver et potentiale for at frigøre arbejdskraft, som kan anvendes til andre formål, fx at forbedre kvaliteten eller mængden af, hvad der bliver produceret. Ifølge analysen kan der frigøres 16.000 fuldtidsansatte i daginstitutioner, hvis AI implementeres med halvt potentiale i forhold til scenariet, hvor intet af potentialet inden for de udvalgte faggrupper udnyttes, jf. figur 2.15. For plejehjem er potentialet for frigørelse en smule mindre; her kan der frigøres 13.000 fuldtidspersoner ved halv implementering. Hvis det lykkes at udnytte det fulde tekniske potentiale, vil man kunne frigøre dobbelt så mange fuldtidsansatte. Dette er dog et overkantsskøn, da det tekniske potentiale – som tidligere nævnt – er større end det reelle potentiale.

Politisk beslutning om frigjort arbejdskraft

Hvorvidt den frigivne arbejdskraft anvendes til at styrke kvaliteten af den offentlige service, eller om man i stedet vælger at opretholde samme serviceniveau med færre ansatte og dermed potentielt skabe et finansielt råderum til fx skattelettelser, vil afhænge af fremtidige politiske prioriteringer.

Skepsis kan med fordel bearbejdes allerede i dag

Flere ældre og stigende forventninger til kvaliteten af velfærdsydelser vil tilsammen udgøre et markant pres på velfærdsstaten. Hvis potentialet er mindre i omsorgs- og pædagogiske fag, end hvad det tekniske potentiale tilsiger, vil det gøre fremtidens velfærdsstat dyrere. Dette er én vigtig grund til, at det kan være en fordel at bearbejde skepsis over for ny teknologi. Eftersom ændringer i sociale normer ofte tager tid, er det oplagt allerede nu at åbne for en offentlig debat om brugen af AI i disse dele af økonomien, så man ikke går glip af en række effektiviseringsgevinster, som befolkningen godt kan acceptere efter endt overvejelse.

Figur 2.15 Potentielt frigjort arbejdskraft i 2050 ved forskellige grader af AI-implementering

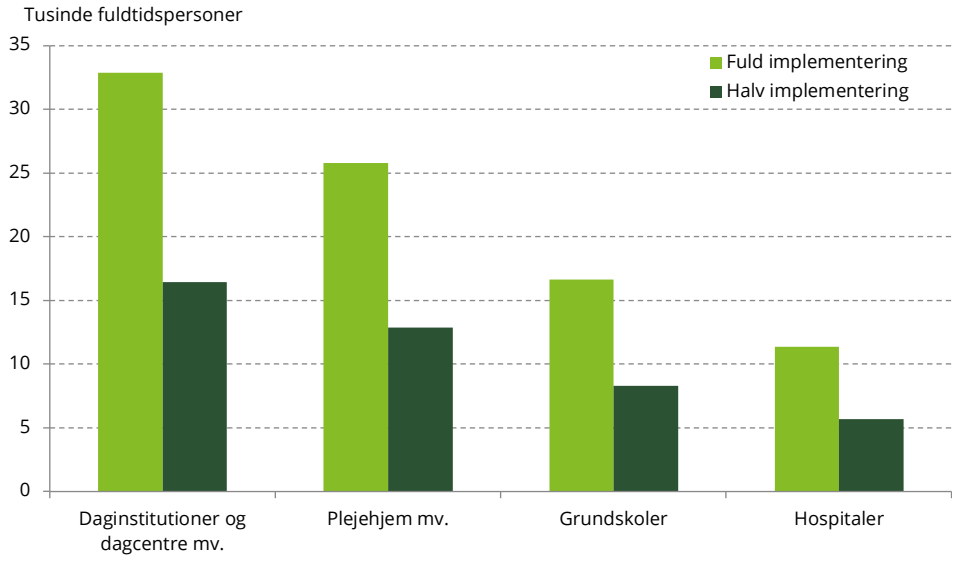

Anm.: Figuren viser, hvor mange ansatte der bliver frigjort i forhold til scenariet, hvor der ikke sker implementering inden for det pædagogiske område og omsorgsområdet. Det forudsættes, at hver branche producerer det samme som i dag, og at den automatiserende teknologi implementeres over 25 år, så den er fuldt implementeret i 2050.

Kilde: Egne beregninger baseret på egen ekspert-survey, OpenAIs GPT-4, O*NET, Danmarks Statistiks registre, Statistikbanken, tabellerne NABP117 og NABB117.

3. Uddannelse og arbejdsmarkedet

Hvor skal kvalificeret arbejdskraft komme fra i fremtiden?

Adgang til kvalificeret arbejdskraft er en hjørnesten på det danske arbejdsmarked, og spørgsmålet om, hvor arbejdskraften skal komme fra i fremtiden, er evigt tilstedeværende hos danske virksomheder og politikere. I en tid, hvor befolkningens alderssammensætning ændrer sig, og den teknologiske udvikling stiller nye krav til kompetencer, er det også afgørende, at Danmark fortsat sikrer en veluddannet arbejdsstyrke – både gennem uddannelsessystemet og ved at tiltrække kvalificeret udenlandsk arbejdskraft.

Danmark har haft held med at uddanne befolkningen …

Dansk politik har i mange år været kendetegnet ved brede, langsigtede og ambitiøse uddannelsespolitiske beslutninger, der har hævet arbejdsstyrkens kvalifikationer og tilpasningsevne. Som eksempel satte man i 90'erne for første gang eksplicitte målsætninger for, hvor mange unge der skulle gennemføre en ungdomsuddannelse. Disse mål blev senere skærpet, og gennem reformer, vejledning og øget fleksibilitet i uddannelsessystemet har det været muligt at hæve uddannelsesniveauet i befolkningen markant.

… men faldende fertilitet kan betyde mindre arbejdskraft

Selvom Danmark i dag står stærkt med en højt kvalificeret arbejdsstyrke, er der fortsat udfordringer at adressere. Frem mod 2050 vil demografiske forandringer betyde, at færre unge kommer ind på arbejdsmarkedet, samtidig med at en stor andel af de nuværende arbejdstagere når pensionsalderen. Dette skaber et øget behov for at sikre løbende opkvalificering af arbejdsstyrken og tiltrække kvalificeret arbejdskraft fra udlandet.

Afsnit 3.1 spørger, hvad lederne er mest bekymrede for

Der er altså grund til at tro, at virksomhederne ikke kan forvente samme stigning i mængden af arbejdskraft i fremtiden, som de har haft historisk. Og mange ledere ser mangel på arbejdskraft som en af de største risici for deres virksomheder frem mod 2050. I afsnit 3.1 har vi derfor, i samarbejde med den faglige organisation Lederne, spurgt over 800 ledere i det private erhvervsliv om, hvad de vil gøre for at tiltrække og fastholde dygtige medarbejdere i fremtiden – og hvilke kompetencer der bliver vigtigst for medarbejderne i fremtiden. Mange ledere svarer, at de i høj grad vil fokusere på at imødekomme ønsker om øget fleksibilitet og medarbejderudvikling for at tiltrække dygtige medarbejdere. Samtidig forventer lederne, at de i højere grad end i dag får brug for medarbejdere med stærke digitale færdigheder og teknologiforståelse. Det er områder, som bliver stadigt vigtigere i takt med den stigende digitalisering og AI's indtog på arbejdspladserne.

Afsnit 3.2 ser på udviklingen i lærernes faglige niveau

Hvis Danmark også fremadrettet skal lykkes med at opkvalificere befolkningen, i takt med at virksomhedernes efterspørgsel efter veluddannet arbejdskraft stiger, er det helt afgørende at have en velfungerende grundskole, der giver unge mennesker de bedste vilkår for at dygtiggøre sig. Men på et afgørende punkt ser udviklingen ud til at gå den forkerte vej. I afsnit 3.2 viser vi, at fremtidens lærere kommer med dårligere gymnasiekarakterer end de lærere, der går på pension, og at Danmark derfor kan forvente en fortsat stigning i andelen af grundskolelærere, hvis karakterer ligger blandt de 20 pct. laveste på deres gymnasieårgang.

Afsnit 3.3 viser uddannelses effekt på ligestillingen

Et af de områder, hvor uddannelsespolitikken har været en særlig stor succes, er stigningen i andelen af kvinder, der tager en videregående uddannelse. Hvis virksomheder fremadrettet skal have adgang til den mest kvalificerede arbejdskraft, er det helt afgørende, at alle grupper i befolkningen realiserer mest muligt af deres potentiale, hvilket for de fleste ikke er muligt uden uddannelse. Desværre viser afsnit 3.3, at selvom kvinder i dag uddanner sig mere end mænd, har de stadig langt mindre sandsynlighed for at nå toppen af indkomstfordelingen. Analysen viser også, at mere uddannelse for flere kvinder kun ser ud til at ville få begrænset effekt på ligestillingen i topindkomster frem mod 2050, hvorfor der er brug for at skrue på andre håndtag, hvis flere kvinder skal nå til tops.

Afsnit 3.4 opstiller en række scenarier for indvandring i 2050

Endelig viser afsnit 3.4, at der også er grund til en smule optimisme. Indvandringen af udenlandsk arbejdskraft til Danmark har været høj i de seneste år, og analysen i afsnittet viser, at der kan være grund til at tro, at den officielle fremskrivning er for pessimistisk med hensyn til den fremtidige indvandring frem mod 2050. Det er gode nyheder, fordi udenlandsk arbejdskraft både er afgørende, for at danske virksomheder kan få de medarbejdere, de efterspørger, og fordi udenlandsk arbejdskraft leverer et stort bidrag til de offentlige finanser.

3.1 Ledere tilbyder øget fleksibilitet og efterspørger digitale kompetencer

Mindre stigning i arbejdskraft mod 2050 end tidligere

Mangel på arbejdskraft er en særlig udfordring for mange virksomheder i den nuværende højkonjunktur. På kort til mellemlangt sigt må man forvente, at højkonjunkturen løjer af. Og på den længere bane er der flere grunde til, at de private virksomheder ikke kan forvente samme stigning i arbejdskraft som tidligere. Mange danskere har et ønske om at arbejde mindre, i takt med at de bliver rigere. Den demografiske udvikling betyder, at flere personer frem mod 2050 skal ansættes i det offentlige, bl.a. for at udføre pleje og omsorg for en voksende ældre befolkning. Fertiliteten i Danmark er lav og faldende, hvilket betyder, at der i fremtiden vil være færre danskere, end der er i dag. Samtidig er det usikkert, om Danmark også i fremtiden kan tiltrække samme mængde udenlandsk arbejdskraft som i de seneste år.

Hvordan forventer lederne at reagere?

Disse emner behandler vi alle særskilt i andre analyser i rapporten. For at få indsigt i, hvad lederne selv angiver, at de vil gøre for at tiltrække og fastholde dygtige medarbejdere, har Kraka-Deloitte, i samarbejde med den faglige organisation Lederne, udarbejdet og gennemført en spørgeskemaundersøgelse blandt danske privatansatte ledere med indsigt i deres virksomheders strategiske beslutninger, jf. boks 3 i afsnit 2.4. Som beskrevet i afsnit 2.4 placerer lederne selv mangel på arbejdskraft i top tre over de største risici for deres virksomhed frem mod 2050. I undersøgelsen spørger vi også ind til, hvilke kompetencer lederne vurderer, at medarbejdere i højere grad skal besidde i 2050, end de gør i dag.

Øget fleksibilitet er konkurrence-parameter nr. 1

De fleste af lederne ser fleksibilitet som det vigtigste fokusområde for at kunne fastholde og rekruttere dygtige medarbejdere , jf. figur 3.1. Hele 66 pct. af lederne ser dette som et af de tre vigtigste forhold at fokusere på. På anden- og tredjepladsen kommer medarbejderudvikling samt mental trivsel og stressforebyggelse. På fjerde- og femtepladsen kommer mere traditionelle rekrutterings- og fastholdelsesgreb såsom attraktive lønninger og attraktive ansættelsesforhold.

Figur 3.1 Hvad er de vigtigste områder, som din virksomhed skal fokusere på i fremtiden for at kunne fastholde og rekruttere dygtige medarbejdere?

Anm.: Respondenterne kunne vælge op til tre svar.
Kilde: Spørgeskemaundersøgelse udført af Lederne i samarbejde med Kraka-Deloitte. Se boks 3 i afsnit 2.4 for en uddybende beskrivelse af undersøgelsen. Figuren er baseret på 819 respondenter.

Lederne efterspørger digitale kompetencer

Lederne er også blevet spurgt om, hvilke kompetencer de ser som særligt vigtige frem mod 2050. Her er det særligt interessant, at digitale kompetencer og teknologiforståelse indtager førstepladsen. 52 pct. angiver, at medarbejderne skal besidde sådanne kompetencer i 2050 i højere grad end i dag, jf. figur 3.2.Dette kan ses som et udtryk for, at virksomhedslederne ser den stigende digitalisering, samt ikke mindst de nye muligheder, som AI giver, som afgørende for virksomhederne i fremtiden. Samarbejdsevner samt tekniske/praktiske færdigheder scorer også højt (valgt af henholdsvis 41 pct. og 37 pct. af lederne).

Figur 3.2 Hvilke kompetencer forventer du er vigtigst, at medarbejdere i din virksomhed skal besidde i 2050 i højere grad end i dag?

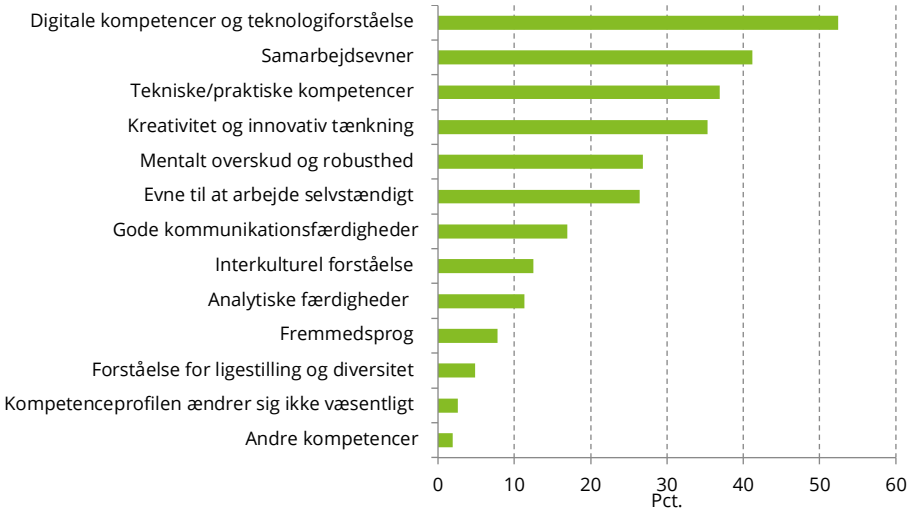

Anm.: Respondenterne kunne vælge op til tre svar.
Kilde: Spørgeskemaundersøgelse udført af Lederne i samarbejde med Kraka-Deloitte. Se boks 3 i afsnit 2.4 for en uddybende beskrivelse af undersøgelsen. Figuren er baseret på 819 respondenter.

AI kan hjælpe med bl.a. analytiske kompetencer

Kun omtrent hver tiende leder vurderer, at analytiske færdigheder (11,4 pct.) er blandt de tre vigtigste kompetencer hos medarbejderne i fremtiden. Lidt færre vurderer, at fremmedsprog er det (8,7 pct.). En mulig forklaring kan være, at fremmedsprog og analytiske færdigheder er nogle af de

områder, hvor mange forventer, at kunstig intelligens vil kunne bidrage til opgaveløsningen i fremtiden.

Behov for at løfte digitale kompetencer

Samlet set peger ledernes svar på et behov for at løfte medarbejdernes digitale kompetencer. Det kan udgøre en udfordring både for virksomhederne – i form af målrettet efteruddannelse, som lederne også selv vurderer som vigtigt, jf. figur 3.2 – og for uddannelsessystemet.

3.2 Lærernes faglige udgangspunkt vil fortsat falde

Dygtige skolelærere er en forudsætning for Danmarks succes

Set over en lang historisk periode har uddannelsespolitikken i Danmark været en succes. Stadig flere unge mennesker gennemfører en ungdomsuddannelse og efterfølgende en videregående uddannelse. Det har bidraget til at stille kvalificeret arbejdskraft til rådighed for danske virksomheder og styrket produktiviteten. Hvis den udvikling skal fortsætte, er det helt afgørende at have en velfungerende grundskole, der sikrer, at eleverne kommer ud med de færdigheder, der er nødvendige for at kunne videreuddanne sig. En forudsætning herfor er at have dygtige og veluddannede lærere.

Niveauet har været faldende hos nyuddannede lærere

Desværre er lærernes faglige udgangspunkt, målt ved gymnasiekarakterer blandt lærerne i grundskolen, faldet over de seneste 20 år. Tidligere Kraka-Deloitte-analyser har også dokumenteret denne udvikling. Kraka-Deloitte (2019) viste, at andelen af nytilkomne lærere i top 5.000 og top 10.000 på deres gymnasieårgang er faldende. Samtidig dokumenterede Kraka-Deloitte (2023), at flere nye lærere nu rekrutteres fra den nederste del af karakterfordelingen. Lærerfaget er således i gang med at blive fagligt udhulet – en udvikling, der kan forværres yderligere, hvis der ikke gribes ind.

Vi undersøger, hvad det får af fremtidige konsekvenser …

I denne analyse undersøger vi, hvordan det ændrede faglige udgangspunkt hos nyuddannede lærere har påvirket sammensætningen af den samlede bestand af lærere, og hvad det vil betyde fremadrettet, i takt med at nogle af de ældre lærere med et stærkere fagligt udgangspunkt begynder at trække sig tilbage fra arbejdsmarkedet.

… ved at se på udviklingen i læreres gymnasiekarakterer

Det faglige udgangspunkt måles ved at sammenligne lærernes gymnasiekarakterer med resten af deres gymnasieårgang. Vi inddeler hver årgang i fem lige store grupper (kvintiler) og ser, hvilket kvintil den enkelte lærer tilhører. Denne metode sikrer, at opgørelsen er sammenlignelig på tværs af år, selvom der har været en generel tendens til stigende karakterer i hele perioden, og selvom karakterskalaen blev ændret i 2007.

Karakterer er et uperfekt mål – men det bedste vi har

Gymnasiekarakterer er langt fra et perfekt mål for, hvor gode lærere er til deres job. Sociale egenskaber, som fx evnen til at styre et klasselokale, håndtere pressede situationer og sætte sig i elevens sted, er eksempler på andre kvaliteter, der er mindst lige så vigtige som lærerens faglige udgangspunkt. Omvendt er det svært at forestille sig, at der ikke skulle være en sammenhæng mellem lærernes faglige udgangspunkt og kvaliteten af den undervisning, som de udfører. Samtidig viser en undersøgelse fra EVA (2023), at det kan have en negativ effekt på studiemiljøet, hvis for mange lærerstuderende kommer ind med dårlige karakterer, hvilket også vil påvirke kvaliteten blandt færdiguddannede lærere. Derfor bruger vi i denne analyse lærernes gymnasiekarakterer som et relevant mål for deres faglige udgangspunkt, selvom der naturligvis i praksis vil være talrige eksempler på dygtige lærere med lave gymnasiekarakterer – og omvendt.

Det faglige udgangspunkt for lærerne i grundskolen er faldet

Flere lærere kommer i dag fra bunden af karakterfordelingen

Det faglige udgangspunkt hos erhvervsaktive grundskolelærere er faldet siden 1994. Således er andelen af lærere med gymnasiekarakterer blandt de 20 pct. laveste af deres gymnasieårgang steget fra 17 pct. til 20 pct., jf. figur 3.3.a. Samtidig er andelen af lærere, der lå i top 20 pct. af deres årgang, faldet fra godt 14 pct. til knap 10 pct. Det betyder, at der nu er dobbelt så mange lærere med karakterer i de nederste 20 pct. som i top 20 pct. Den samme tendens ses ved, at flere kommer fra gruppen med de næstlaveste karakterer (20-40 pct.), mens færre kommer fra gruppen med de næsthøjeste karakterer (60-80 pct.), jf. Salmon m.fl. (2025). Den gennemsnitlige lærers placering i karakterfordelingen er faldet fra 49. til 44. percentil siden 1994.

Figur 3.3 Andel beskæftigede grundskolelærere i toppen og bunden af karakterfordelingen, 1994-2022

Figur 3.3.a Alle

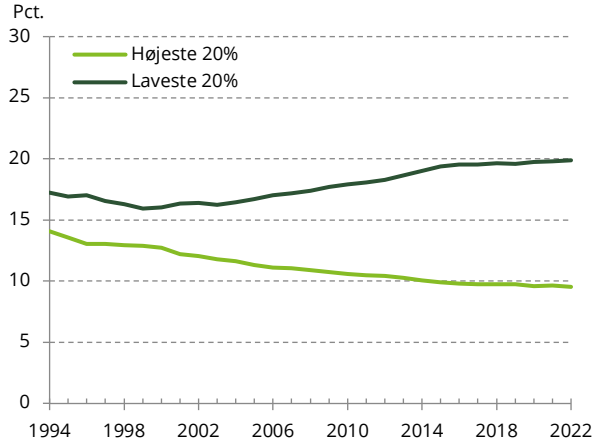

Figur 3.3.b Nyuddannede

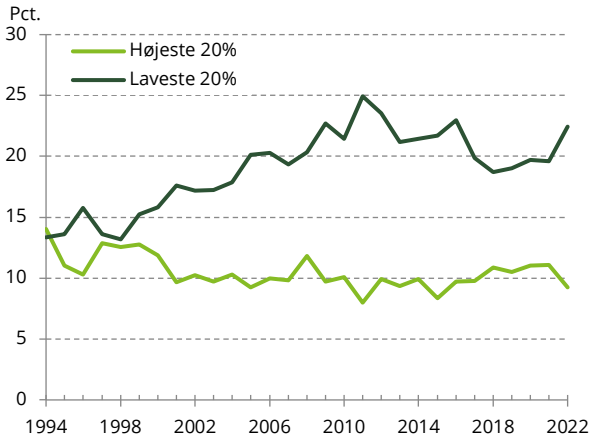

Anm.: Kvintilerne sammenligner lærernes gymnasiekarakterer med resten af deres gymnasieårgang.
Kilde: Egne beregninger på baggrund af Danmarks Statistiks registre.

Færre nyuddannede lærere har høje karakterer ...

Det faglige udgangspunkt for nyuddannede lærere har også været faldende, jf. figur 3.3.b. Andelen af nyuddannede fra top 20 pct. faldt fra 15 pct. til ca. 10 pct. i løbet af 90'erne, hvorefter niveauet har været nogenlunde konstant frem til i dag. For de tre midterste grupper (20-80 pct.) har der ikke været en nævneværdig udvikling i perioden, jf. Salmon m.fl. (2025).

... og flere har lave karakterer

Andelen af lærere, der er rekrutteret fra de nederste 20 pct. af årgangens fordeling af gymnasiekarakterer, steg markant fra ca. 13 pct. i 1994 til 25 pct. i 2011, jf. figur 3.3.b. Herefter har der været et lille fald i rekrutteringen fra de nederste 20 pct., hvilket formentlig skyldes, at en politisk reform af læreruddannelsen indførte et karakterkrav på 7 gældende fra 2013 i et forsøg på at modvirke den negative tendens.[13] Selvom reformen ser ud til at have bremset den negative udvikling, kan den også have haft en utilsigtet konsekvens på optaget på læreruddannelsen.[14] Således faldt optaget med 22 pct. mellem 2012 og 2014, hvilket kan have forværret skolernes rekrutteringssituation.[15] Samtidig optages ca. halvdelen af ansøgerne via kvote 2, hvilket tillader personer at komme ind, selvom de ikke kan møde karakterkravet fra studentereksamen på 7.[16]

Der er forskel på yngre og ældre læreres karakterer

En naturlig konsekvens af, at nyuddannede over tid har bevæget sig nedad i karakterfordelingen, er, at der gradvist opstår en forskel i faglige forudsætninger mellem yngre og ældre lærere. Således ligger flere lærere over 50 år i top 20 pct. af deres årgang, mens en større andel af de yngre lærere kommer fra de fagligt svageste to grupper, jf. figur 3.4. Hvis denne dynamik fortsætter, vil det faglige udgangspunkt for lærerstanden som helhed udhules, i takt med at de fagligt stærke lærere går på pension og bliver erstattet af fagligt svagere nyuddannede. Størrelsen af denne effekt undersøger vi i det næste afsnit.

[13] https://www.laereruddannelse.nu/nye-krav-og-storre-frihed-pa-laereruddannelsen/.
[14] Der kan også være andre faktorer som fx en opfattelse af, at lærerne blev behandlet dårligt under lærerlockouten i 2013.
[15] https://www.ft.dk/samling/20151/almdel/buu/bilag/133/1610245.pdf.
[16] https://xn--danskeprofessionshjskoler-xtc.dk/fakta-om-laereruddannelsen/.

Figur 3.4 Det faglige udgangspunkt for lærere beskæftiget i grundskolen fordelt på alder, 2022

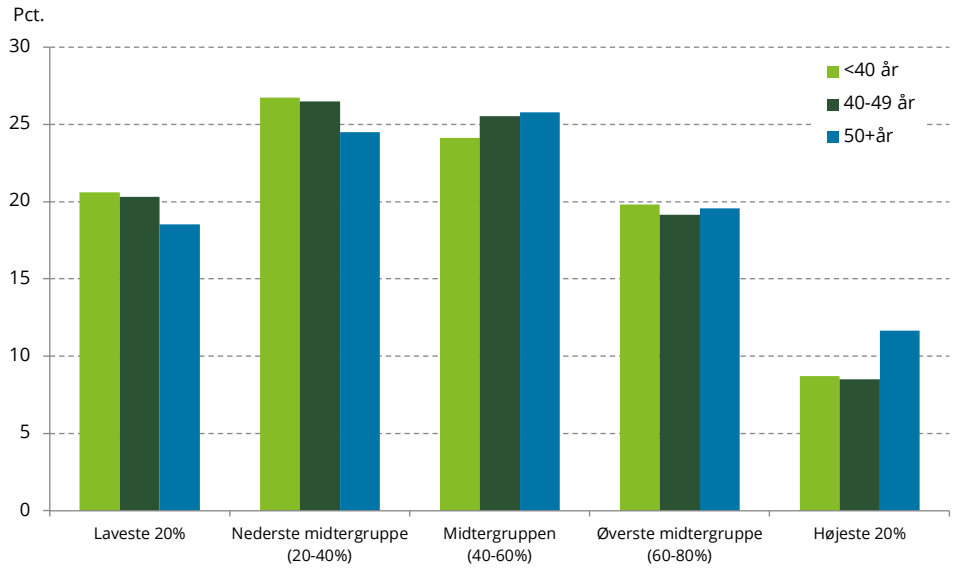

Anm.: Det faglige udgangspunkt defineres ud fra, hvor i fordelingen en lærers gymnasiekarakter ligger sammenlignet med årgangen.
Kilde: Egne beregninger på baggrund af Danmarks Statistiks registre.

Det faglige udgangspunkt i fremtidens grundskole

Vi beregner lærernes karakterudtynding frem mod 2050

For at kunne analysere ovenstående udtyndingseffekt nærmere har vi udviklet en model, der fremskriver det faglige udgangspunkt for grundskolelærere. Modellen fremskriver bestanden af erhvervsaktive lærere år for år ved at estimere hvert år, hvor mange ældre lærere der trækker sig tilbage, og hvor mange yngre lærere der træder ind på arbejdsmarkedet, samt hvad denne udskiftning vil have af betydning for det gennemsnitlige karakterniveau hos lærere. Metoden er beskrevet mere detaljeret i boks 5.

Boks 5 Sådan opgøres det faglige udgangspunkt

Det faglige udgangspunkt opgøres ud fra, hvilken kvintil (femtedel) hver lærers gymnasiekaraktersnit placerer læreren i på vedkommendes egen gymnasieårgang. Vi beregner andelen af den samlede lærerbestand, der var placeret i hvert af de fem kvintiler. Kun uddannede lærere indgår i denne analyse. Beskæftigelse i grundskolen defineres ud fra, om den enkelte lærer arbejder i lærerbranchen. Vi ser på samlet beskæftigelse i grundskolen – dvs. både lærere på offentlige folkeskoler og privatskoler.

Fremskrivningen laves ved en stock-flow-analyse for uddannede lærere. Her er udgangspunktet bestanden af uddannede lærere i 2022 fordelt ud på en matrice med alder, og hvilket kvintil de tilhørte ved deres studentereksamen. I det efterfølgende år gøres de et år ældre, og vi beregner, hvor mange der må forventes at tilgå og forlade faget, baseret på historiske sandsynligheder fordelt på alder og det faglige udgangspunkt. Samtidig tilføjes nyuddannede lærere til bestanden. Den proces fortsætter frem til 2050.

Hvad angår tilkomsten af nye lærere, har vi lagt til grund, at andelen af en årgang, der vælger læreruddannelsen, ikke ændrer sig efter 2022. Denne andel bliver dernæst ganget på antal personer i befolkningsfremskrivningen for at få en fremskrivning af tilkomsten af nyuddannede. Vi antager også, at de nyuddannede læreres aldersfordeling og placering i karakterfordelingen svarer til fordelingen af nyuddannede lærere fra 2022.

Om man er beskæftiget i grundskolen, bestemmes ud fra branchen for ens arbejdssted. Beregningen af beskæftigelsen bygger på observerede beskæftigelsesfrekvenser i 2021 og 2022 fordelt på alder og de faglige udgangspunkter. Det antages, at beskæftigelsen følger de forventede stigninger i folkepensionspensionsalderen, så beskæftigelsen fem år før pensionsalderen holdes konstant.

Det er kun muligt at afdække det faglige udgangspunkt for lærere, der i dag er op til ca. 64 år. Dermed mangler vi data for de ældste lærere i de tidligste år af analysen. Dette kan føre til en skævhed i det beregnede samlede faglige niveau i de tidlige år, da de ældste lærere ikke er medtaget. Udfordringen mindskes over tid og påvirker ikke resultatet for 2022 i nævneværdig grad.

Vi antager uændret fagligt niveau hos nyuddannede lærere

Modellen bygger på en antagelse om, at de nyuddannedes faglige udgangspunkt og beskæftigelsesmønster ikke ændrer sig efter 2022. Dermed skal modellen ses som en videreførelse af de nuværende tendenser. Den viser således udviklingen, hvis politik på området og adfærd forbliver uændret. Hvis det faglige udgangspunkt blandt nyuddannede lærere fortsat falder fremadrettet, vil konsekvenserne altså bliver større, end det vi beskriver her. Omvendt vil konsekvenserne blive mindre, hvis det faglige udgangspunkt begynder at stige.

Forringelse frem mod 2050, fordi flere kommer fra bunden

Fremskrivningen til 2050 viser en fortsat forringelse af lærernes faglige udgangspunkt, jf. figur 3.5. Det skyldes primært, at en stigende andel af lærerne i fremtiden kommer fra de laveste 20 pct af karakterfordelingen. Samtidig vil andelen af lærere med karakterer blandt de højeste 20 pct. fortsætte med at falde, hvilket vil forværre den tilbagegang, der har stået på siden 90'erne.[17]

Figur 3.5 Fremskrivning af det faglige udgangspunkt for lærere beskæftiget i grundskolen frem til 2050

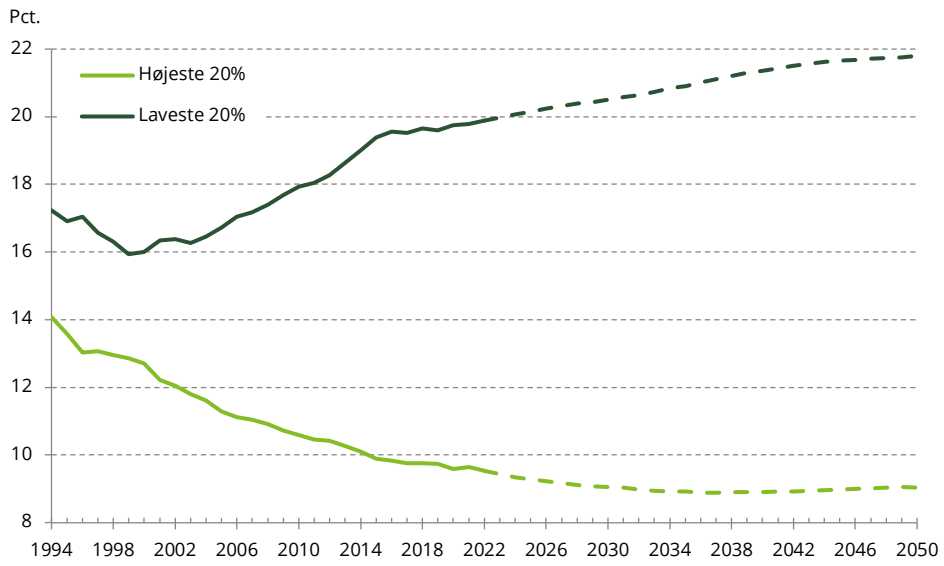

Anm.: Det faglige udgangspunkt defineres ud fra, hvor i fordelingen en lærers gymnasiekarakter ligger sammenlignet med årgangen. De stiplede linjer er fremskrivninger for andelen af hver gruppe.
Kilde: Egne beregninger på baggrund af Danmarks Statistiks registre.

Ingen tegn på forbedring trods reformer

Samlet set er der ikke noget, der tyder på, at den faglige deroute i grundskolen vil stoppe trods politiske reformer. Tværtimod peger denne analyse på, at stadig flere lærere fremover vil komme fra den nederste del af karakterfordelingen. Når de fagligt stærkeste lærere går på pension, vil de blive erstattet af lærere med et lavere fagligt udgangspunkt, hvilket kan forringe undervisningskvaliteten og elevernes læringsudbytte. Hvis ikke politikerne griber ind, vil kvaliteten i grundskolen fortsat svækkes, hvilket på sigt vil få konsekvenser for de unges mulighed for at videreuddanne sig og i sidste ende påvirke hele arbejdsmarkedets kompetenceniveau.

Et skridt på vejen: Uddannelse med mere prestige ...

Det vil kræve en målrettet indsats at vende udviklingen. En mulighed kunne være at kigge til Finland, hvor lærerfaget nyder høj status, og hvor læreruddannelsen er så populær, at det typisk kræver gode gymnasiekarakterer at komme ind på uddannelsen.[18] For at undervise i finske grundskoler kræves der i de fleste tilfælde en kandidatgrad enten i pædagogik eller i et linjefag suppleret med en pædagogisk overbygning.[19] En lignende model kunne overvejes i Danmark, i hvert fald som supplement til den nuværende professionsbachelor. En længere og mere specialiseret

[17] I samme periode er der stort set ingen ændring i, hvor stor en andel af lærerne der kommer fra de tre midterste grupper, jf. Salmon m.fl., (2025).
[18] https://www.mbae.org/entering-teaching-profession-in-finland-a-rigorous-process/.
[19] https://www.sool.fi/in-english/the-finnish-school-system/.

læreruddannelse vil forhåbentlig kunne tiltrække dygtigere ansøgere og sikre en stærkere faglig ballast hos fremtidens lærere.

... og en mindre rigid lønstruktur

Et andet vigtigt greb er at styrke lønforholdene for dygtige lærere i grundskolen for derigennem at styrke incitamentet til i første omgang at vælge og sidenhen at blive i lærerfaget. Den nuværende lønstruktur gør det i praksis nærmest umuligt at belønne de dygtigste lærere. Her kunne et skridt på vejen være en model, hvor skolelederne har bedre mulighed for at honorere en god indsats.

Dygtige skoleledere skal sikre et godt arbejdsmiljø

Endelig bør man også se på, hvordan man tiltrækker de dygtigste skoledere, fx via højere lønninger eller større lønspredning. Rockwool Fonden (2025) dokumenterer en sammenhæng mellem skolelederes IQ, karakterer mv. og deres kvaliteter som ledere. De viser også, at dygtige skoleledere har betydning for skolelærernes fravær og i sidste ende elevernes karakterer. Hvis man kan tiltrække de rette skoleledere og styrke deres beføjelser til at sikre lærernes arbejdsmiljø, fx gennem klarere regler for sanktionering af utilpassede elever, kan det også få en positiv indvirkning på rekrutteringsgrundlaget til læreruddannelsen.

3.3 Kvinder uddanner sig mere end mænd – alligevel bryder de ikke glasloftet

Kvinder uddanner sig mere end mænd – men hjælper det?

Kvinderne har for længst overhalet mændene, når det kommer til uddannelse. Det starter allerede i folkeskolen, hvor pigerne får bedre karakterer end drengene, og det fortsætter med, at flere piger får en studentereksamen og i sidste ende en lang videregående uddannelse. I denne analyse undersøger vi, hvilken betydning kvindernes stigende uddannelsesniveau siden 1996 har haft for ligestillingen med hensyn til at nå til tops i indkomsthierarkiet, og hvilken betydning uddannelse kan forventes at få for ligestillingen mellem mænd og kvinder fremadrettet.

Vi ser på kvinders uddannelsesniveaus effekt på ligestilling

Mere specifikt undersøger vi sammenhængen mellem uddannelseslængde og sandsynligheden for at have en indkomst blandt de højeste ti pct. som 40-årig. Ud fra de observerede sammenhænge og Børne- og Undervisningsministeriets fremskrivning af uddannelsesadfærd opstiller vi nogle scenarier for, hvordan uddannelse vil påvirke ligestillingen i Danmark frem mod 2050.

Mænd har tre gange større sandsynlighed for at være i top 10 pct.

I alle år siden 1996 har der været langt flere mænd end kvinder med indkomster blandt de højeste ti pct.. Indkomstfordelingen er opgjort for gruppen af 40-årige, der indgår i analysen. Her har knap 15 pct. af mændene indkomster i top 10 pct. i 2021, mens det kun gælder for godt 5 pct. af kvinderne, jf. figur 3.6.[20] I 2021 skulle man have en årlig lønindkomst før skat (ekskl. pension) på 694.000 kr. for at være i top 10 pct. blandt 40-årige. Analysen er afgrænset til lønindkomst for lønmodtagere.

Kvinders andel er steget i toppen, men er langt fra mænds

Det fremgår også, at andelen af kvinder i top 10 pct. er steget igennem hele perioden. Således er andelen af kvinder med en indkomst i top 10 pct. blandt 40-årige steget fra 3 pct. i 1996 til 5 pct. i 2021. Der er dog stadig et stykke til de 10 pct., som ville svare til, at mænd og kvinder udgjorde samme andel.

Vi skelner mellem uddannelsesniveau og -afkast

Omdrejningspunktet for resten af denne analyser er at beregne afkastet af at tage mere uddannelse – hvor afkastet skal fortolkes som mersandsynligheden (i procentpoint) for at have en indkomst i top 10 pct. med et givent uddannelsesniveau i forhold til ufaglærte. Vi skelner desuden mellem effekten af forskelle i uddannelseslængde og forskelle i afkast mellem mænd og kvinder i at tage mere uddannelse. Det gør vi ved brug af en statistisk dekomponeringsmetode. Vi skelner mellem fem uddannelseslængder: ufaglærte, erhvervsuddannede samt personer med kort, mellemlang og lang videregående uddannelse. Metoden er yderligere uddybet i Jørgensen og Hansen (2025).

[20] Opgørelsen og analysen er baseret på juridisk køn, da det er det, som fremgår af tilgængelige registerdata.

Figur 3.6 Andel af hhv. kvinder og mænd med indkomster i top 10 pct. blandt 40-årige

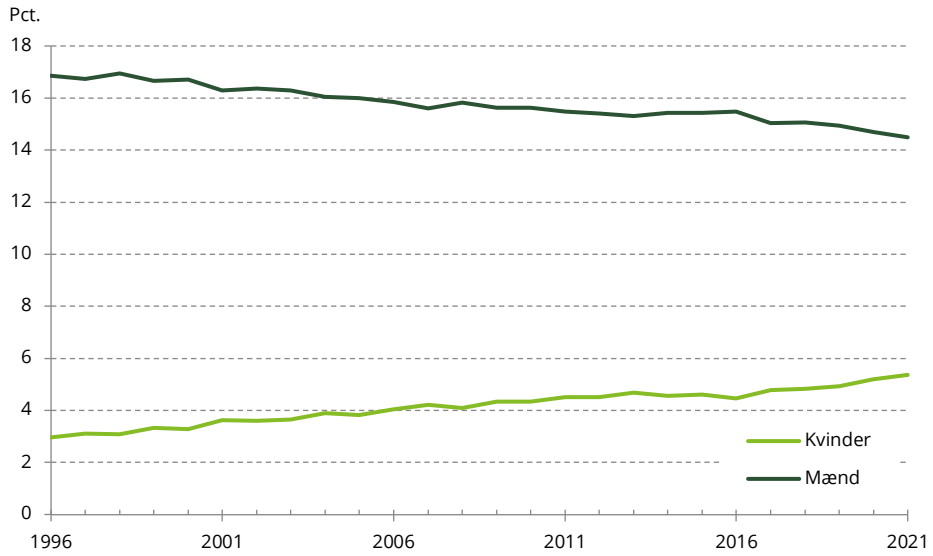

Anm.: Indkomsten er opgjort som lønindkomst for 40-årige lønmodtagere ekskl. pension. Den samlede indkomstfordeling er ligeledes opgjort for 40-årige, hvormed det vægtede gennemsnit af mænds og kvinders andel pr. konstruktion vil være 10 pct. i alle år.
Kilde: Egne beregninger på baggrund af Danmarks Statistiks registre.

Sammenhæng mellem uddannelse og ligestilling

Flere kvinder end mænd får i dag en LVU ...

Uddannelsesniveauet i befolkningen er blevet hævet markant i de sidste 30 år, især blandt kvinder. Blandt de 40-årige havde 5 pct. af kvinderne og 9 pct. af mændene en lang videregående uddannelse (LVU) i 1996, jf. figur 3.7.a. I 2021 var andelen steget til 22 pct. for kvinderne og 19 pct. for mændene. Knap dobbelt så mange mænd som kvinder havde en LVU i 1996, men i dag har kvinder altså overhalet mændene.

Figur 3.7 Andel med og afkast af en lang videregående uddannelse for 40-årige mænd og kvinder

Figur 3.7.a Andel med LVU

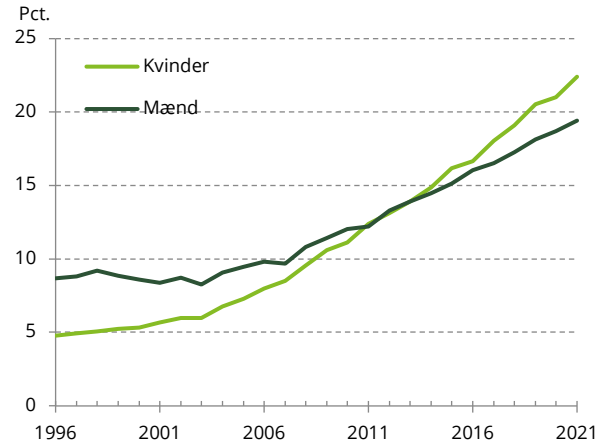

Figur 3.7.b Afkast af LVU

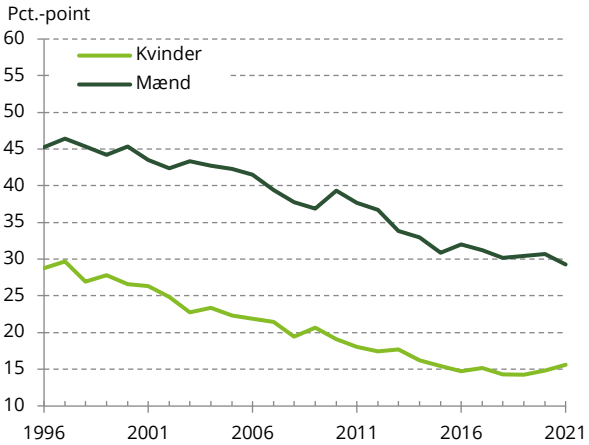

Anm.: Andelen angiver, hvor mange 40-årige i det givne år, der havde en LVU. Afkastet måler mersandsynligheden (i procentpoint) for at have en indkomst i top 10 pct. i forhold til ufaglærte. Det er opgjort som parameterestimater fra en OLS-regression, hvor sandsynligheden for at komme i top 10 pct. forklares af uddannelsesniveau og en konstant.
Kilde: Egne beregninger på baggrund af Danmarks Statistiks registre.

... men afkastet af en LVU med hensyn til at komme i top 10 pct. er faldet

I samme periode er afkastet af et højt uddannelsesniveau imidlertid faldet for både mænd og kvinder, jf. figur 3.7.b. Afkastet måler mersandsynligheden for det betragtede køn for at have en indkomst blandt de højeste ti pct. ved at have en LVU i forhold til at være ufaglært. Da der i sagens natur kun kan være 10 pct. af befolkningen i top 10 pct. af indkomstfordelingen, er det naturligt, at det på denne måde opgjorte afkast af uddannelse falder, i takt med at flere får en videregående uddannelse.

Faldende og lavere afkast går mest ud over kvinder

Selvom afkastet af uddannelse er faldet for begge køn, går det mere ud over kvinderne. Det skyldes, at de alt andet lige får en mindre stigning i sandsynligheden for at nå top 10 pct. ved at have hævet deres uddannelsesniveau mere end mændene i perioden. Figuren viser samtidigt også, at kvinder i alle år har et lavere afkast ved at tage en LVU end mænd. Det trækker ligeledes i retning af, at kvinder får mindre ud af at uddanne sig mere med hensyn til at ende i top 10 pct. Faldende og lavere afkast af LVU end mænd ser altså ud til at kunne forklare en del af, hvorfor kvinder stadig er i undertal i toppen af indkomstfordelingen.

Der er også stadig flere kvinder, der tager en MVU ...

Tendenserne med generelt stigende uddannelsesniveau for både mænd og kvinder og højere uddannelsesniveau hos kvinderne fremgår også tydeligt af andelen af 40-årige med en mellemlang videregående uddannelse (MVU). Her har flere kvinder end mænd taget en MVU i hele perioden, og andelen er steget, så den ender med at udgøre 31 pct. af kvinderne og 17 pct. af mændene, jf. figur 3.8.a.

... og her er kvinders afkast markant lavere end mænds

Derimod adskiller afkastet af en MVU sig markant fra afkastet af en LVU. For kvinder giver en MVU kun ca. ét procentpoint større sandsynlighed for at have en indkomst i top 10 pct. i forhold til at være ufaglært, jf. figur 3.8.b. For mænd giver det en betydeligt øget sandsynlighed, som dog er faldet i perioden og ender på 12 procentpoint.

Lavere afkast kan have flere årsager

Der kan være flere grunde til, at kvinder har lavere afkast end mænd ved at opnå et givent uddannelsesniveau. En tidligere analyse i Kraka-Deloitte (2024) indikerer, at både forskelle i valg af uddannelsesretning og forskellig løn for samme uddannelse bidrager til lønforskellen mellem mænd og kvinder.

Figur 3.8 Andel med og afkast af en mellemlang videregående uddannelse for 40-årige mænd og kvinder

Figur 3.8.a Andel med MVU

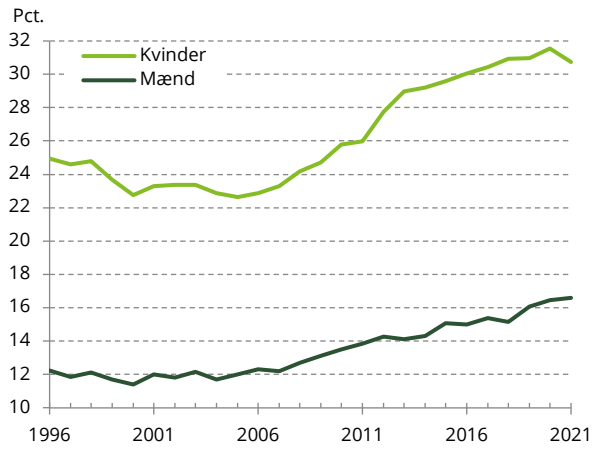

Figur 3.8.b Afkast af MVU

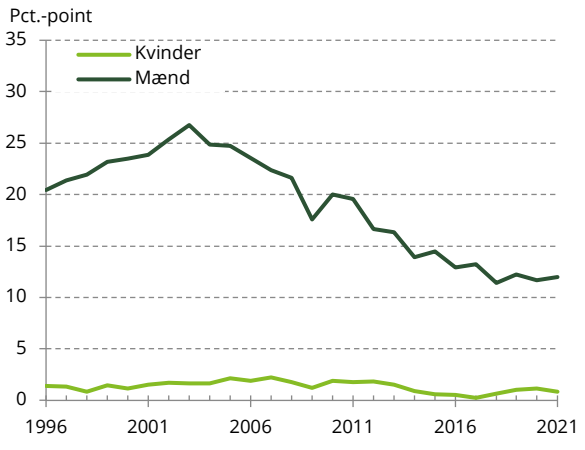

Anm.: Afkastet måler mersandsynligheden (i procentpoint) for at have en indkomst i top 10 pct. i forhold til ufaglærte. Det er opgjort som parameterestimater fra en OLS-regression, hvor sandsynligheden for at komme i top 10 pct. forklares af uddannelsesniveau (og en konstant).

Kilde: Egne beregninger på baggrund af Danmarks Statistiks registre.

Lavt afkast af MVU i det offentlige kan være en vigtig årsag

At kvinders chance for at komme i top 10 pct. stort set ikke ændrer sig ved at tage en MVU, samtidig med at det i 2021 er det mest almindelige uddannelsesniveau[21] blandt 40-årige kvinder, bidrager altså til at forklare, hvorfor kvinder ikke har fået større repræsentation i toppen af indkomstfordelingen, selvom deres uddannelsesniveau har overhalet mændenes. En af årsagerne er, at nogle af de mellemlange videregående uddannelser, der er særligt populære blandt kvinderne, retter sig mod at arbejde i det offentlige, hvor lønningerne er lavere og lønstrukturen mere rigid end i det private, hvilket mindsker chancen for at have en indkomst i top 10 pct., jf. Lønstrukturkomiteen (2022). Det gælder fx sygeplejersker, pædagoger og skolelærere.

Samme men meget mindre effekt af KVU og EUD

Tendensen med lavere og faldende afkast i forhold til at komme i top 10 pct. for et givent uddannelsestrin ses også for korte videregående uddannelser (KVU) og erhvervsuddannelser (EUD). Her er effekten dog betydeligt mindre og derfor ikke vist her. Se baggrundsnotat i Jørgensen og Hansen (2025).

Vi dekomponerer effekten af niveau og afkast af uddannelse

Dekomponering af uddannelses betydning

For at illustrere den samlede effekt af kvinders stigende uddannelsesniveau og faldende afkast, laver vi her en såkaldt Blinder-Oaxaca-dekomponering af, hvordan kvinders uddannelsesadfærd og afkast påvirker deres sandsynlighed for at komme i top 10 pct. i forhold til mænd. Det gør vi ved at se på, hvor meget større sandsynlighed kvinder havde haft for at få en indkomst blandt de højeste ti pct., hvis de havde haft henholdsvis mænds uddannelsesadfærd og afkast, samt hvor meget af forskellen der ikke kan forklares af uddannelse. Det gør vi i alle år fra 1996 til 2021. Metoden er uddybet i Jørgensen og Hansen (2025).

Dekomponeringen viser, at uddannelse trækker kvinder op

Dekomponeringen bekræfter billedet fra de forrige afsnit, nemlig at kvinder generelt har et lavere afkast end mænd af at uddanne sig i hele perioden, jf. figur 3.9. Den viser også, at der har været et skift i uddannelsesniveauet, så 40-årige kvinder i dag har mere uddannelse end mænd, hvilket giver et positivt bidrag til sandsynligheden for at ende i top 10 pct. af indkomstfordelingen.

Figur 3.9 Uddannelses betydning for kvinders sandsynlighed i top 10 pct. indkomst ift. mænds

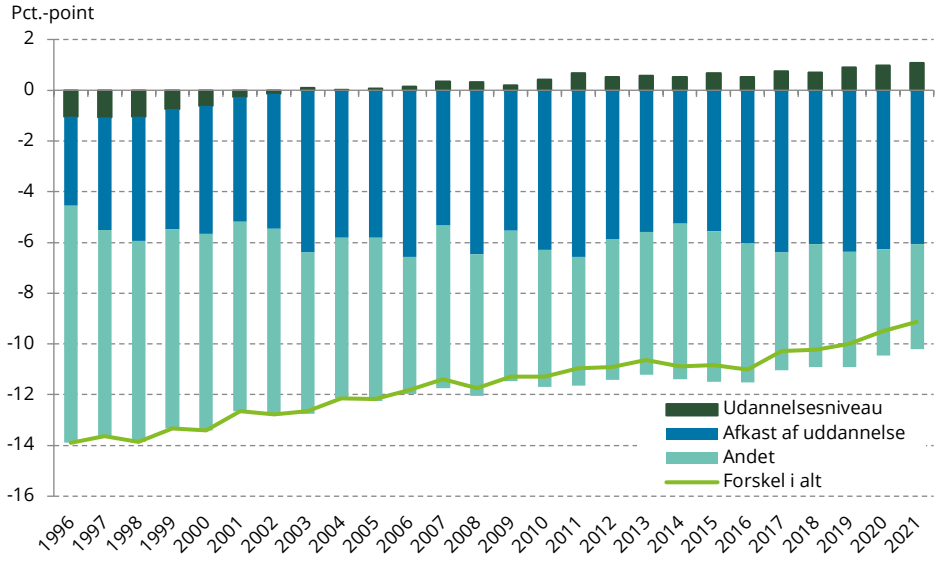

Anm.: Angiver hvor meget hver kategori bidrager til at mindske/øge forskellen mellem kvinders og mænds sandsynlighed for at have en indkomst i top 10 pct.
Kilde: Egne beregninger på baggrund af Danmarks Statistiks registre.

Men et lavere afkast trækker kvinder mere ned

Dekomponeringen viser også, at det lavere afkast dominerer effekten af uddannelsesniveau i alle årene, hvilket resulterer i, at kvinders uddannelsesniveau og afkast samlet set bidrager negativt til

[21] Når vi klassificerer alle uddannelser i DISCED-15 uddannelsesbetegnelser i de fem hovedgrupper: ufaglært, faglært, KVU, MVU og LVU.

deres sandsynlighed for at ende i top 10 pct. i forhold til mænds. I 2021 forbedrede kvinders uddannelsesniveau således kvinders gennemsnitlige sandsynlighed for at have en indkomst i toppen af indkomstfordelingen med ét procentpoint, mens lavere afkast reducerede sandsynligheden med seks procentpoint, jf. figur 3.9.

En stor del af forskellen forklares ikke af uddannelse

Endelig fremgår det, at der også er et relativt stort negativt bidrag til kvinders sandsynlighed for at komme i top 10 pct., som ikke kan forklares af uddannelse. Det kunne fx dække over forskelle i valg af branche, familieforhold, uddannelsesretning, arbejdstid eller egentlig diskrimination. I 2021 reducerede disse øvrige faktorer samlet set kvinders sandsynlighed for at have en indkomst blandt de højeste ti pct. med fire procentpoint, jf. figur 3.9. Samlet set betyder disse elementer, at mænd havde godt ni procentpoint større sandsynlighed for at ende i toppen af indkomstfordelingen i 2021.

Effekten af uddannelse er robust over for modelspecifikation

Resultaterne i analysen fremkommer af en model, hvor uddannelse inkluderes som den eneste forklarende variabel. I Jørgensen og Hansen (2025) fremgår resultaterne fra en model, hvor vi har tilføjet en lang række kontrolvariabler, som også kan have betydning for sandsynligheden for at have en indkomst i top 10 pct. Her fremgår det, at uddannelsesniveau og afkast af uddannelse har omtrent de samme effekter som i den simple version, mens en del af det uforklarede bidrag i figur 3.9 i den udvidede model kan tilskrives forskelle i valg af branche og sektor samt større negative konsekvenser af at få børn for kvinder end for mænd.

Lavere afkast af MVU og LVU end mænd forklarer fem procentpoint.

Stiller man skarpt på effekten af uddannelse, står det klart, at det netop er kvinders lavere afkast af MVU og LVU, der reducerer deres sandsynlighed for at have en indkomst blandt de højeste ti pct., jf. figur 3.10. Her fremgår det, at ud af den samlede mersandsynlighed for mænd på ni procentpoint i 2021 kan det lavere afkast af MVU og LVU forklare lidt over halvdelen – ca. fem procentpoint. Hen over perioden er effekten af MVU aftaget, hvilket skyldes, at mændene har fået et lavere afkast og dermed nærmet sig kvinderne. Omvendt er effekten af LVU steget, fordi flere kvinder tager en LVU.

Figur 3.10 Kvinders afkast af uddannelse i forhold til mænd, opdelt på uddannelsesniveauer

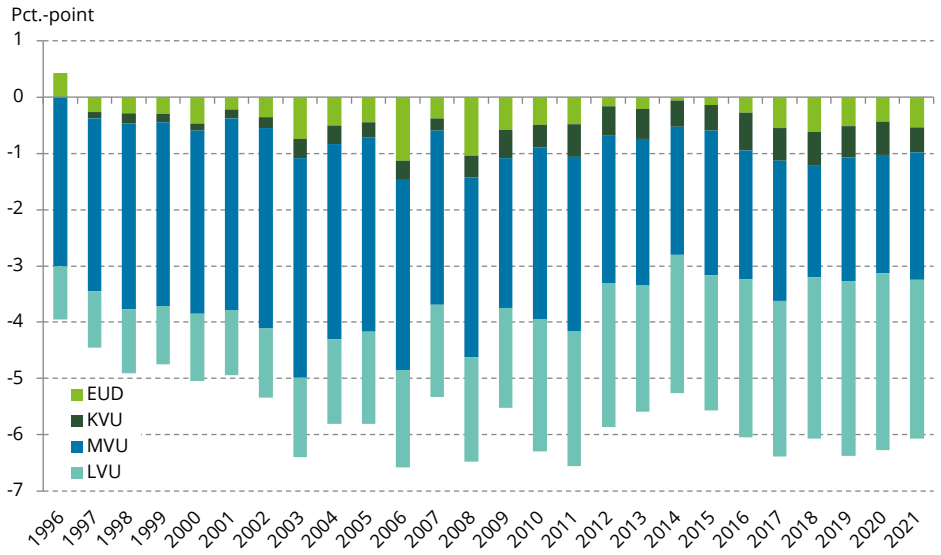

Anm.: Figuren angiver, hvor meget lavere sandsynlighed kvinder i gennemsnit har for at have en indkomst i top 10 pct. som følge af, at de ikke har mænds afkast af uddannelse, opdelt på uddannelsesniveau.
Kilde: Egne beregninger på baggrund af Danmarks Statistiks registre.

Kvinder uddanner sig mere, men rammer "glasloftet"

Samlet set viser den statistiske analyse, at selvom kvinder har øget deres uddannelsesniveau mere end mænd i perioden fra 1996 til 2021, så de i dag uddanner sig mere i gennemsnit, har de fortsat svært ved at bryde igennem "glasloftet".

Uddannelsesgabet bliver endnu større i 2050-fremskrivning

Konsekvenser for ligestillingen fremadrettet

I den sidste del af analysen opstiller vi to scenarier for, hvad de observerede tendenser vil betyde for ligestillingen i 2050. Scenarierne er baseret på en fremskrivning af mænds og kvinders uddannelsestendenser fra Børne- og Undervisningsministeriets "Profilmodellen".[22] Modellen giver et bud på, hvor stor en andel af pigerne og drengene fra en given 9. klasseårgang, der vil have en LVU 25 år senere. Her fremgår det, at Profilmodellen forudsiger, at forskellen mellem andelen af mænd og kvinder med en LVU vil vokse fra tre procentpoint i 2021 til 8,8 procentpoint i 2047, som er det sidste år, modellen fremskriver til, jf. figur 3.11. Forlænges trenden frem til 2050, vil forskellen stige til 9,6 procentpoint, hvilket er det tal, de to scenarier tager udgangspunkt i.

Figur 3.11 Andel af befolkningen med en LVU som 40-årig

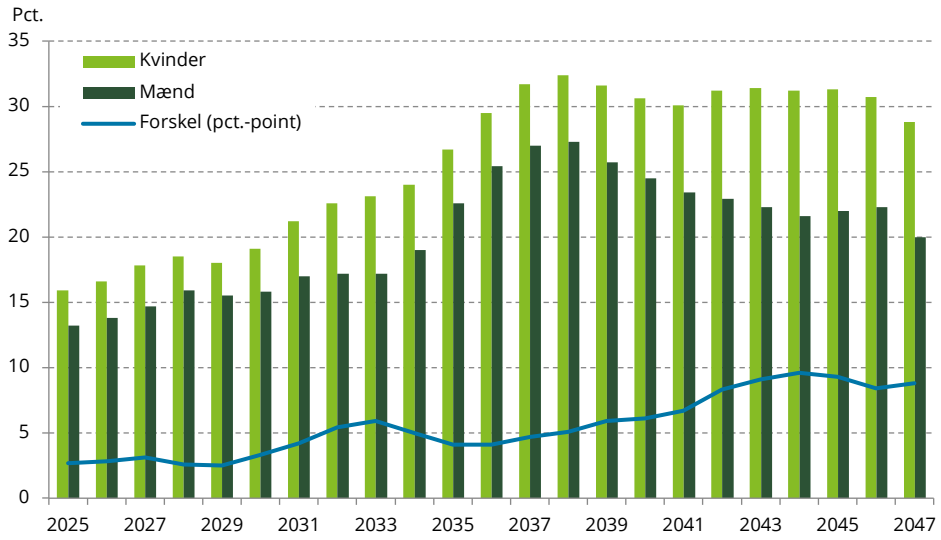

Anm.: Modellen fremskriver uddannelsesniveauet for en given årgang af 9.klasser. Vi har lagt til grund, at man er 40 år, 25 år efter at have gået i 9. klasse.
Kilde: Tal fra Børne- og Undervisningsministeriets "Profilmodellen" og egne beregninger.

Uddannelse vil få en begrænset effekt på ligestillingen i 2050

Ud af den samlede forskel i sandsynlighed for at have en indkomst i top 10 pct. på 9,1 pct. i 2021, kan den stigende forskel i LVU reducere forskellen med ca. 1,1 procentpoint, afhængig af opgørelsesmetode, jf. figur 3.12. Her har vi lagt til grund, at afkastet af en LVU i forhold til at få en topindkomst fortsætter med at falde frem mod 2050. Holdes afkastet i stedet konstant på 2021-niveau, vil meruddannelse kunne reducere forskellen med 1,4 procentpoint. jf. Jørgensen og Hansen (2025).

Ligestilling ser ikke ud til at komme af sig selv i 2050

Uanset om man tager udgangspunkt i det lave eller høje skøn, ser uddannelse ud til at få en begrænset indvirkning på ligestillingen i topindkomster fremadrettet. Man kan således ikke forvente store ændringer i ligestillingen i toppen af indkomstfordelingen alene på baggrund af uddannelsesmønstre. Ønsker man mere ligestilling mellem kønnene, skal der derfor også andre tiltag til.

[22] https://www.uvm.dk/statistik/tvaergaaende-statistik/andel-af-en-ungdomsaargang-der-forventes-at-faa-en-uddannelse.

Figur 3.12 Bidrag fra LVU til kvinders sandsynlighed for at nå top 10 pct. i 2050

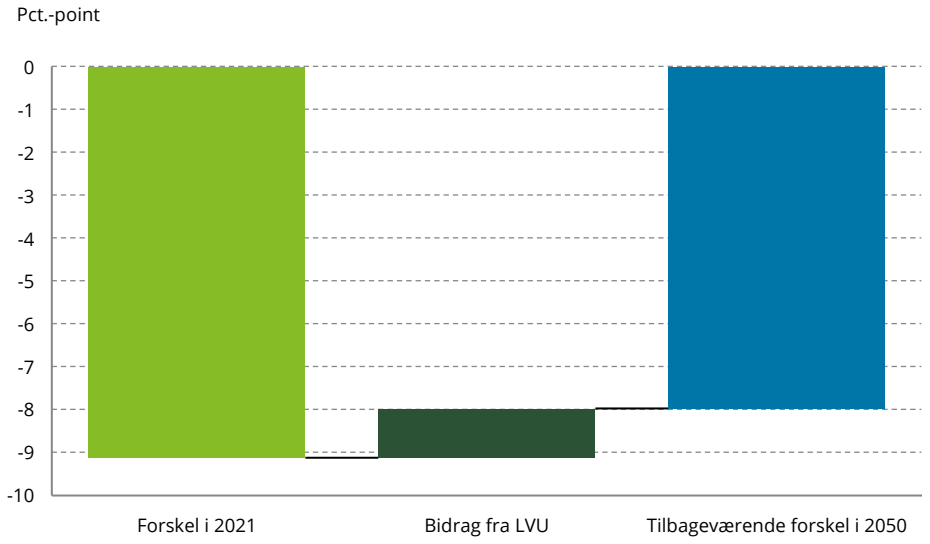

Anm.: Bidraget er beregnet ud fra en forudsætning om, at afkastet af uddannelse fortsætter med at falde frem mod 2050.
Kilde: Egne beregninger på baggrund af Danmarks Statistiks registre og Børne- og Undervisningsministeriets "Profilmodellen".

3.4 Indvandring har stor betydning for størrelsen af fremtidens arbejdsstyrke

Høj indvandring bidrager til økonomien

Indvandringen til Danmark er siden årtusindeskiftet gradvist taget til, og især i de senere år har antallet af tilflyttere været højt. En vigtig faktor i denne udvikling har været EU's østudvidelse i 2004 og 2007, som åbnede det danske arbejdsmarked for nye grupper fra Østeuropa. Denne tilstrømning har givet et væsentligt bidrag til arbejdsstyrken i Danmark, jf. Wilken m.fl. (2024). Dette understreger, at fremtidig indvandring kan bidrage til at fastholde et højt niveau for Danmarks samfundsøkonomi og velfærdssamfund.

Højkonjunktur har fået flere til at søge mod Danmark

Økonomiske konjunkturer i både Danmark og EU har generelt stor betydning for indvandringen. I højkonjunkturer med lav arbejdsløshed stiger efterspørgslen efter arbejdskraft, hvilket kan føre til en stigende tilstrømning af migranter. Dette sås bl.a. i Danmark fra 2013 til 2021, hvor indvandrere stod for 45 pct. af beskæftigelsesfremgangen[23]. Samtidig kan lavkonjunkturer i andre lande, særligt i EU, ligeledes øge migrationen til Danmark, da dårligere jobmuligheder og lavere lønninger vil øge incitamentet til at søge arbejde i lande med en stærkere økonomi.

Tre scenarier med varierende indvandring

For at illustrere konsekvenserne af fremtidig indvandring opstiller vi tre scenarier baseret på indvandringsvolumenen i forskellige historiske perioder. Scenarierne tager udgangspunkt i den gennemsnitlige indvandring i de angivne intervaller:[24]

1. Lavt scenarie (2000-2023):
   Her tager vi udgangspunkt i indvandringsvolumenen siden årtusindskiftet, hvorfor der både indgår perioder med høj- og lavkonjunktur i Danmark og EU samt varierende

[23] https://www.ae.dk/analyse/2023-03-rekordhoej-beskaeftigelse-er-drevet-af-seniorer-og-indvandrere.
[24] Analysen fokuserer alene på indvandrere uden dansk statsborgerskab, da denne gruppe typisk har en mindre permanent tilknytning til Danmark og dermed i højere grad kan forventes at reagere på ændringer i økonomiske og politiske forhold.

tilstrømning fra Østeuropa. Dette er scenariet med lavest indvandring, hvor det høje niveau i de seneste par år ses som en midlertidig stigning, jf. figur 3.13.

2. Mellemscenarie (2010-2023):
   Dette scenarie omfatter fortsat en periode med både lav- og højkonjunktur i EU, men har et større fokus på de seneste år med høj indvandring fra Østeuropa i kølvandet på østudvidelsen af EU.
3. Højt scenarie (2020-2023):
   Her medregnes kun indvandringen fra de sidste fire år, hvor der både var højkonjunktur i Danmark og mange indvandrere fra Østeuropa. Dette scenarie dækker altså over, hvad der sker, hvis indvandringen fortsætter på det høje niveau, som vi har set i de seneste år.

Figur 3.13 Antal nytilkomne indvandrere uden dansk statsborgerskab, 2000-2024

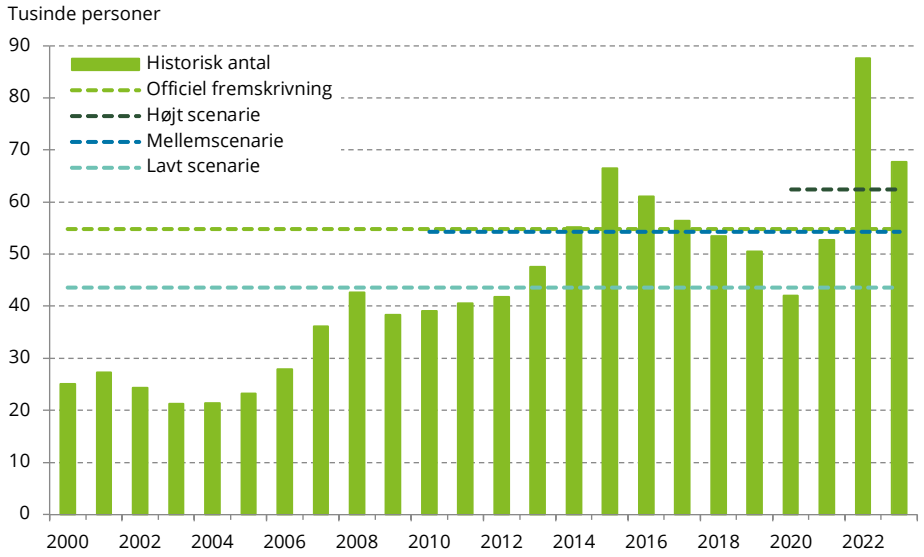

Anm.: En nytilkommen indvandrer er defineret som en indvandrer, der ikke var i befolkningen ved årets start, og som fortsat er i landet ved årets afslutning. Dette følger definitionen fra den officielle befolknings-fremskrivning. De stiplede linjer illustrerer de forskellige niveauer for fremskrivning, som benyttes senere i analysen.
Kilde: Egne beregninger på baggrund af Danmarks Statistiks registre.

Fremtidig indvandring er svær at forudsige

Indvandring af udenlandsk arbejdskraft er en relativt volatil størrelse, der, som nævnt, i høj grad er påvirket af udefrakommende parametre, fx politiske ændringer eller økonomiske forhold i udlandet. Disse faktorer kan være svære at forudsige, hvorfor vores forskellige scenarier for indvandring skal ses som scenarieberegninger og ikke som et egentlig bud på en fremskrivning af indvandringen. Analysens mål er at undersøge konsekvenserne under forskellige scenarier for indvandring.

Alder, køn og oprindelse varierer mellem scenarierne

Fremskrivningen af det samlede antal indvandrere i Danmark varierer markant mellem de forskellige scenarier, jf. figur 3.14. I det høje scenarie vil det samlede antal indvandrere i 2050 være steget med 225.000 i forhold til i dag, mens der i det lave scenarie sker en stigning på blot 12.000. Da scenarierne baserer sig på forskellige afgrænsninger af Danmarks historiske indvandring, er det dog ikke kun antallet, der er forskelligt mellem de forskellige scenarier. Der er også forskel på fordelingen inden for alder, køn og oprindelse i de forskellige perioder, jf. Salmon og Andersen (2025). Således afspejler de forskellige scenarier altså både forskellige indvandringsdynamikker og forskellige niveauer.

Figur 3.14 Samlet antal indvandrere i Danmark fremskrevet til 2050

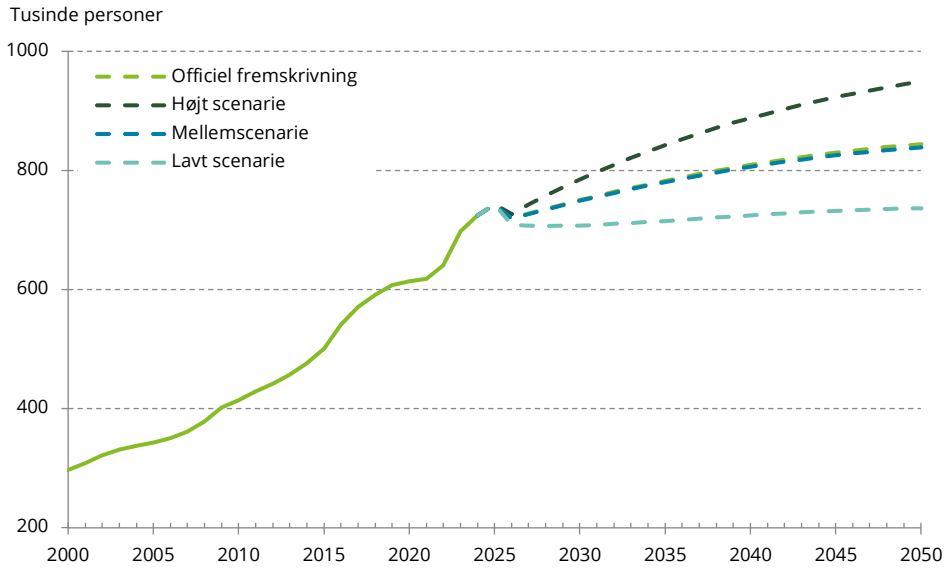

Anm.: Indtil 2024 vises det historiske niveau. Fra 2025 fremskrives niveauet under de fire indvandringsscenarier. Vores egne befolkningsfremskrivninger følger principperne fra den officielle befolkningsfremskrivning, dog indeholder vores model ikke opholdsgrundlag. Se Salmon og Andersen (2025) for en uddybning.
Kilde: Egne beregninger på baggrund af Danmarks Statistiks registre.

Vi fremskriver beskæftigelsen frem til 2050

For at kunne undersøge indvandringens påvirkning på arbejdsmarkedet fremskriver vi den samlede beskæftigelse frem til 2050 for de tre indvandringsscenarier, jf. figur 3.15. Disse fremskrivninger holdes desuden op imod den officielle befolkningsfremskrivning. Fremskrivningen er baseret på det nuværende gennemsnitlige antal arbejdstimer pr. person fordelt på alder, køn og herkomst.[25] Selvstændige antages at arbejde fuldtid. Derfra udregnes det samlede antal arbejdstimer, som omregnes til antal fuldtidsbeskæftigede. Desuden er dynamikkerne af de forventede kommende stigninger i pensionsalderen tilføjet. De små hop hvert femte år i fremskrivningen skyldes disse løbende stigninger.

Senere pension og indvandring styrker beskæftigelsen

Den historiske stigning i beskæftigelsen de sidste ti år kan tilskrives to faktorer. For det første en række af reformer i tilbagetrækningsordninger, fx efterløn og stigende pensionsalder, jf. DØRS (2021). For det andet større indvandring og højere erhvervsfrekvens blandt udenlandsk arbejdskraft, jf. Knigge (2023). Det er forventeligt, at disse to faktorer også vil spille en stor rolle i fremtidens beskæftigelsesudvikling.

[25] Den officielle fremskrivning og mellemscenariet har næsten samme niveau af indvandring og samlet antal indvandrere, men noget forskellige karakteristika for hvem, der indvandrer. Derfor er beskæftigelsen i dette scenarie en smule lavere.

Figur 3.15 Beskæftigelsesudviklingen under de fire scenarier for indvandring frem til 2050

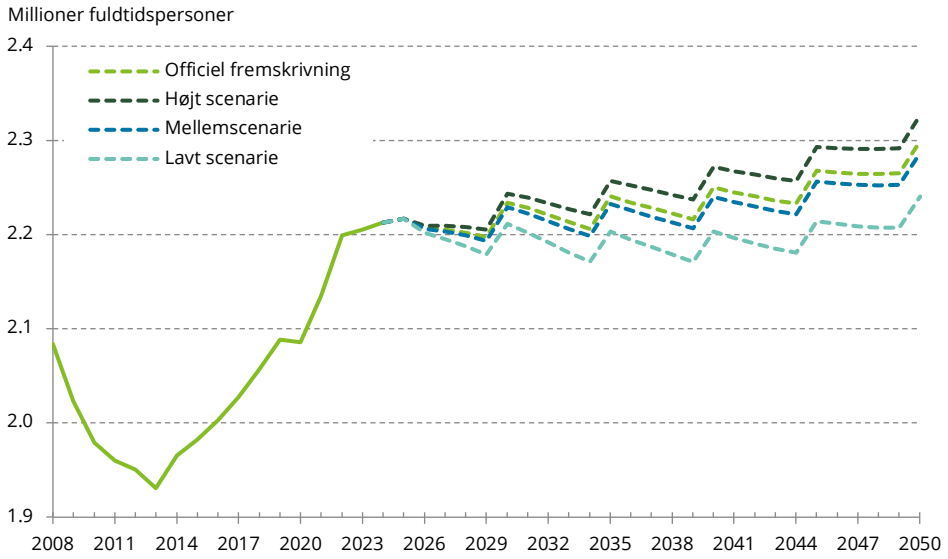

Anm.: Indtil 2024 vises det historiske niveau. Fra 2025 fremskrives niveauet under de fire indvandringsscenarier. Den officielle fremskrivning følger demografien i den officielle befolkningsfremskrivning, men beskæftigelsen er baseret på egne beregninger. Udsvingene i fremskrivningerne hvert femte år skyldes stigende pensionsalder. Beskæftigelsen dækker beskæftigede fra 15 år op til 2 år efter den, på det tidspunkt, forventede folkepensionsalder.
Kilde: Egne beregninger på baggrund af Danmarks Statistiks registre.

Indvandring bidrager til beskæftigelsen

Indvandring har altså betydning for, hvordan fremtidens arbejdsmarked vil se ud. Hvis den høje indvandring, som vi har set i de seneste fire år, fortsætter, vil vi se en forøgelse af arbejdsstyrken. Konkret viser fremskrivningen en forøgelse på 28.000 fuldtidsbeskæftigede i 2050, hvis den høje indvandring fortsætter, sammenlignet med den officielle fremskrivning i dag. På den anden side vil der være næsten 59.000 færre fuldtidsbeskæftigede i 2050 end i den officielle fremskrivning, hvis indvandringen i stedet følger vores lavindvandringsscenarie.

Kan styrke beskæftigelsen med en tredjedel

En stigning på 28.000 fuldtidspersoner over 25 år kan umiddelbart fremstå som et beskedent bidrag. Men i lyset af, at den samlede stigning i beskæftigelsen i perioden ifølge den officielle befolkningsfremskrivning forventes at være 86.000 fuldtidspersoner, udgør det højere niveau af indvandring omtrent en tredjedel af væksten. Det må anses for et væsentligt bidrag til arbejdsmarkedet.

Indvandringen ser ikke ud til at aftage

Hvor stort omfanget af fremtidig indvandring bliver, er som sagt forbundet med stor usikkerhed, men for nuværende er der ingen tegn på, at omfanget af indvandringen er aftagende. De foreløbige tal for indvandringen i 2024 viser, at flere personer uden statsborgerskab er indvandret til Danmark sammenlignet med 2023.[26] Dette kan ses som et tegn på, at den officielle fremskrivning kan være for pessimistisk i sin fremskrivning.

Lønpres i det østlige EU kan reducere indvandringen

Flere østeuropæiske lande har desuden et stigende fokus på at modvirke demografiske udfordringer ved at fastholde deres arbejdskraft, hvilket kan føre til politiske tiltag i disse lande, der reducerer udvandringen.[27]. Grundet bl.a. tidligere års migration af personer i den arbejdsdygtige alder fra Øst- til Vesteuropa, står flere østeuropæiske lande med en lavere andel af befolkningen, som er en del af arbejdsstyrken. Denne effekt af et lavere udbud af arbejdskraft fører til, at lønningerne bliver presset op. Ved mindre lønforskelle vil incitamentet for indvandring til Vesten, og dermed Danmark, blive reduceret.

[26] Statistikbanken tabel VAN1KVT – tabellen indeholder foreløbige tal og følger en lidt anden definition end i analysen. Niveauet kan derfor ikke sammenlignes med tallene i analysen. Historisk har udviklingen i antallet af indvandringer dog fulgt hinanden på tværs af de to definitioner.
[27] https://emerging-europe.com/analysis/human-capital-not-birth-rates-key-to-building-demographic-resilience/.

Danmark er et attraktivt sted at være borger

Omvendt kan et argument for, at tilstrømningen til Danmark vil fortsætte, være, at Danmark er et attraktivt sted at være borger. En solid økonomi, et godt sikkerhedsnet og velfungerende offentlige institutioner bidrager til, at Danmark er et af de bedste lande at være borger i, jf. Helliwell m.fl. (2025). Hvis Danmark fortsætter med at være et godt sted at leve, vil det formentlig bidrage til fortsat høj tilstrømning af udlændinge, selv hvis lønforskellene mellem Danmark og udlandet reduceres.

2+3 Trm
Harmnd
92
Gn 0
C7 / M7
FF2 / E2

4. Demografi og fertilitet

Børnetallet har stor effekt på udviklingen i samfundet

Velfærdsstatens historie hænger tæt sammen med udviklingen i generationernes størrelse. Efter slutningen af Anden Verdenskrig blev der født nogle meget store generationer. I 1946 blev der fx født over 96.000 børn i Danmark. Nye familiemønstre og præventionsformer førte efterfølgende til markante fald i fertiliteten. I 1966 blev p-pillen lovlig i Danmark, og i de efterfølgende år faldt antallet af børn, som hver kvinde fødte. I 1965 ville en hypotetisk kvinde, der fulgte årets fødselsmønstre, føde 2,6 børn i gennemsnit, men i 1970 var dette tal reduceret til 1,95. Det betød, at danskerne fra dette tidspunkt ikke længere fødte nok børn til at opretholde befolkningstallet på langt sigt. I 1970 var fødselstallet faldet til cirka 71.000 børn.[28]

60-70'erne: Ung befolkning – løft af pension og velfærd

Kombinationen af de store efterkrigsgenerationers indtog på arbejdsmarkedet, faldende fødselstal og relativt få ældre prægede samfundsudviklingen i 60'erne og 70'erne. Det sociale sikkerhedsnet for både unge og gamle blev udbygget og forbedret gennem fx forbedringer af folkepensionen og højere dagpengesatser. Samtidig skete en markant udbygning af de serviceydelser, som velfærdsstaten tilbød, fx udbygning af sundhedsvæsen, uddannelsessystem og daginstitutioner.

80-90'erne: Unge arbejdsløse og flere ældre

Ved indgangen til 80'erne befandt Danmark sig i en økonomisk krise grundet bl.a. stigende oliepriser. Dette resulterede i udbredt ungdomsarbejdsløshed og store offentlige underskud. Disse to forhold udgjorde i høj grad bagtæppet for periodens tilpasninger i velfærdsstaten. I 1982 indførte man indtægtsregulering i folkepensions grundbeløb for 67-69-årige. Dette blev i 1993 udvidet til at gælde alle folkepensionister.[29] I slut 80'erne og 90'erne skete et skift i arbejdsmarkedspolitikken, hvor fokus blev ændret fra passiv forsørgelse til en mere aktiv beskæftigelsesindsats med fokus på fx opkvalificering af unge arbejdsløse.

00-10'erne: Flere ældre og stigende pensionsalder

Efter årtusindeskiftet begyndte de store efterkrigsårgange at nærme sig pensionsalderen. Dette gav anledning til bekymringer om, hvorvidt velfærds- og pensionssystemet var holdbart. Med velfærdsforliget i 2006 vedtog man, at pensionsalderen fremover skulle stige i takt med levealderen. Efter velfærdsforliget har der derudover været en række reformer med det formål at få flere ældre til at blive på arbejdsmarkedet, fx tilbagetrækningsaftalen i 2011.

Nutiden: Debat om lave fødselstal

I de seneste år har debatten om demografi og velfærd ændret karakter. Der bliver nu igen født markant færre børn end tidligere. Fertiliteten er i dag lidt under 1,5 børn pr. kvinde. Dette bekymrer visse politikere, fx har udenrigsminister Lars Løkke Rasmussen i sommeren 2024 kaldt det lave fødselstal for "den største krise i vores samfund".[30] I dette kapitel undersøger vi derfor, hvordan fødselstallet kan udvikle sig i fremtiden, og hvilken effekt dette kan have på samfundets udvikling.

Afsnit 4.1: Officiel fertilitetsprognose kan være for høj

I afsnit 4.1 præsenteres en analyse, der peger på, at den officielle fremskrivning af fertiliteten kan overvurdere antallet af fødsler i fremtiden, da den ikke fuldt ud tager højde for, hvis de yngre generationer ønsker færre børn end de ældre. Vi præsenterer en alternativ fremskrivning, der indikerer, at fertiliteten kan fortsætte med at falde frem til 2050. Dette vil ikke bare betyde færre børn, men også at befolkningstallet begynder at falde.

Afsnit 4.2: Biologi og arbejdsliv forhindrer ikke børn

I afsnit 4.2 undersøger vi, hvilke forhold der bidrager til, at danskerne får færre børn, herunder også færre end ønsket. Danskerne mener, at færre børn generelt skyldes fokus på karrieren eller nedsat frugtbarhed. Dog er det kun et fåtal, der svarer, at deres arbejdsliv har været en

[28] Fødselstallene i afsnittet er fra Statistikbankens tabel HISB3 og de historiske fertilitetsfrekvenser er fra Statistiskbankens tabel FOD3.

[29] https://danmarkshistorien.lex.dk/Folkepension,_1956-

[30] https://www.dr.dk/nyheder/politik/loekke-vil-have-os-til-faa-flere-boern-konservativ-profil-kalder-det-en-tynd-kop-te

medvirkende faktor til, at de ikke har opnået det ønskede antal børn. Der er heller ikke tegn på, at nedsat frugtbarhed skaber mere barnløshed, da tiden fra et par begynder at forsøge at få børn, til de bliver gravide, ikke er blevet længere. I stedet tyder analysen på, at pardannelse er afgørende for fertiliteten. De yngste har ikke en partner at få børn med, mens mange ældre begrænses af, at deres partner ikke ønsker flere børn.

Afsnit 4.3: Lave fødselstal udfordrer ældreplejen

I afsnit 4.3 ser vi på, hvilke konsekvenser et lavere fødselstal har for velfærdsstaten. Konkret viser vi, at lavere fertilitet vil reducere behovet for pædagoger og lærere, men samtidig skabe store rekrutteringsudfordringer i ældreplejen. Analysen viser, at der i 2050 vil mangle 29.000 SOSU'er for at opretholde det samme serviceniveau pr. bruger som i dag. Med faldende fertilitet kan det betyde, at over 20 pct. af en ungdomsårgang skal begynde på en SOSU-uddannelse. Det tyder altså på, at demografien også i fremtiden vil spille en central rolle i velfærdsstatens udvikling.

4.1 Danmark har ikke nødvendigvis set det sidste fald i fertilitetsprognoserne

Fertiliteten er faldet siden 2010 – men vil det fortsætte?

Fertiliteten – altså det antal børn en kvinde forventes at få i løbet af sit liv – har været faldende siden 2010, og nedgangen ser ud til at have accelereret i de sidste par år. Det store spørgsmål er, om dette fald vil fortsætte, eller om udviklingen vil stabilisere sig. Flere faktorer påvirker fertiliteten, bl.a. økonomiske forhold, kulturelle normer og politiske initiativer, men det er endnu uklart, hvordan de vil spille sammen i fremtiden. En fortsat lav fertilitet kan få stor betydning for befolkningens størrelse og sammensætning i 2050 – og på endnu længere sigt. Spørgsmålet er, om den lave fertilitet er et midlertidigt fænomen, eller om den vil fortsætte med at falde i fremtiden.

Store fald siden 2021

Siden 2021 er fertiliteten i Danmark faldet fra 1,7 til knap 1,5 børn pr. kvinde i 2023. Ved årtusindskiftet lå fertiliteten på 1,8 børn pr. kvinde. I løbet af 00'erne steg den til knap 1,9, men siden 2010 er den faldet støt. Især i de seneste tre år er fertiliteten faldet markant, jf. figur 4.1. Den udvikling har fået stor politisk opmærksomhed, og flere politikere ser det som et alvorligt problem. Dette har bl.a. ført til politiske aftaler om øget støtte til fertilitetsbehandling og bedre barselsvilkår for tvillingeforældre.

Figur 4.1 Den samlede fertilitet er faldet – særligt i de seneste to år

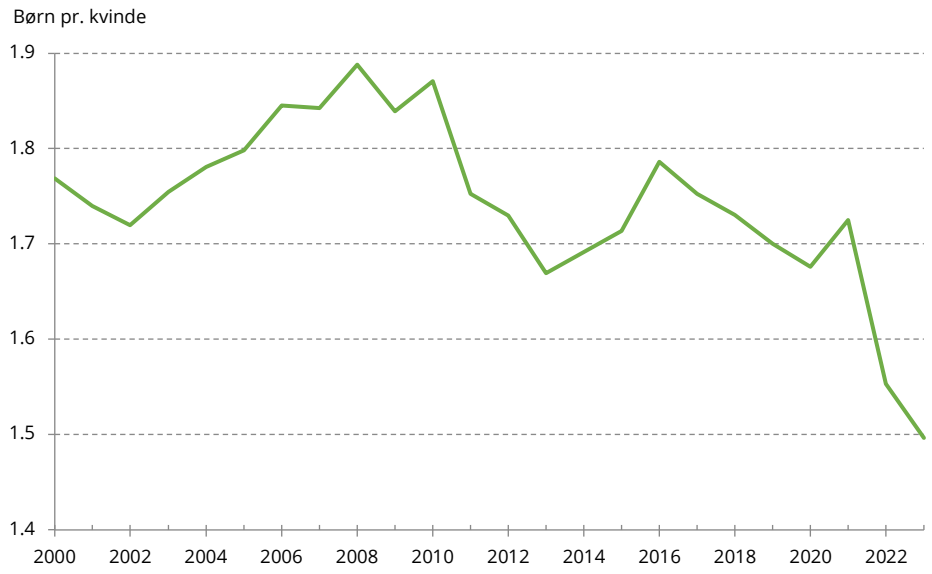

Anm.: Fertiliteten er målt med udgangspunkt i antallet af kvinder den 1. januar i det pågældende år.
Kilde: Egne beregninger på baggrund af Human Fertility Database.

Vi undersøger, hvad der driver den faldende fertilitet

I udviklede lande er ufrivillige fødsler sjældne, hvilket betyder, at det ønskede antal børn spiller en central rolle for den faktiske fertilitet, jf. Bongaarts (2001). Derfor har vi i en spørgeskemaundersøgelse, udført i samarbejde med Epinion, spurgt et repræsentativt udsnit af den danske befolkning, hvor mange børn de vil have eller ville have haft, hvis de frit kunne vælge. Se boks 6 for yderligere beskrivelse af undersøgelsen.

Boks 6 Befolkningsundersøgelse

Epinion har for Kraka-Deloitte foretaget en repræsentativ spørgeskemaundersøgelse blandt danskere fra 18 år og opefter med det formål at undersøge deres holdninger til de store emner, som har betydning for samfundsudviklingen frem mod 2025. Spørgeskemaet er blevet besvaret af 2.164 personer og er indsamlet repræsentativt efter køn, alder og herkomst. Svarene er indsamlet i februar 2025.

Der er spurgt ind til følgende emner:

- Velfærdsstaten og offentlige finanser
- Klima
- Demografi og fertilitet
- Produktivitet og arbejdstid

Unge ønsker færre børn end ældre generationer

Det gennemsnitlige antal børn, som danskerne ideelt ønsker sig, fordelt på alder og køn, fremgår af figur 4.2. Her kan man se, at yngre generationer ønsker at få færre børn end ældre generationer. Unge kvinder i alderen 18-34 år angiver i gennemsnit et ønsket antal børn på 1,9, mens kvinder i alderen 35-55 år i gennemsnit ønsker 2,1 børn, og kvinder over 56 år ønsker 2,3 børn. Både 18-34-årige og 35-55-årige mænd ønsker sig i gennemsnit 1,9 børn, mens mænd over 56 år ønsker sig 2,2 børn.

Figur 4.2 Yngre generationer ønsker færre børn end ældre generationer

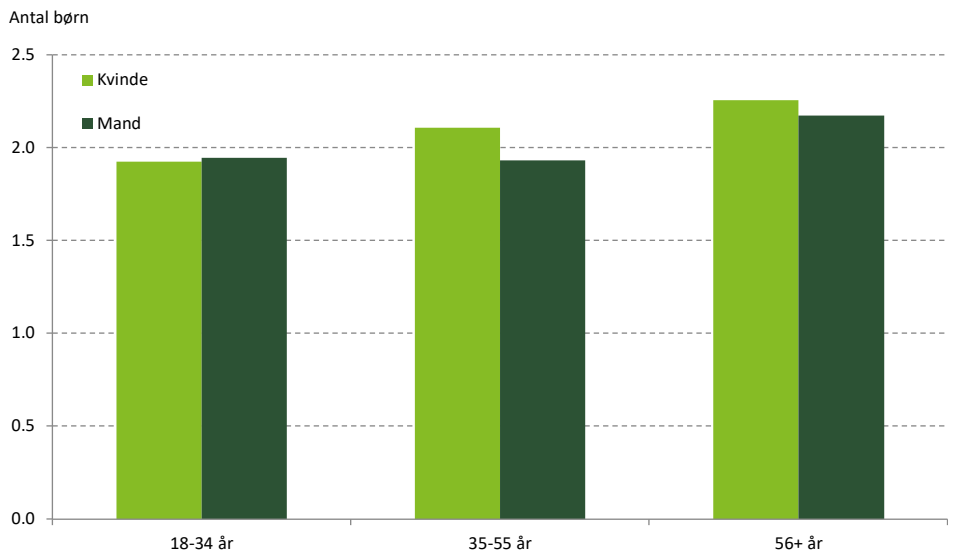

Anm.: Ordlyden på spørgsmålet er: "Hvad er for dig det ideelle antal børn, som du gerne vil have eller gerne ville have haft? Hvis du ikke ønsker børn, bedes du angive 0." Figuren dækker 2.040 respondenter. Forskelle mellem aldersgrupperne er statistisk signifikante.
Kilde: Spørgeskemaundersøgelse udført af Epinion for Kraka-Deloitte samt egne beregninger.

Ønsker om børn kan ændre sig gennem livet

At yngre generationer ønsker færre børn end ældre, kan skyldes to forskellige mekanismer. Det kan være en alderseffekt, hvor ønsket om børn øges med alderen, fx fordi unge endnu ikke har oplevet glæden ved at få børn. Det kan også være en generationseffekt, hvor de yngre generationer generelt ønsker færre børn end tidligere generationer, også når de bliver ældre. Disse to effekter udelukker ikke hinanden, og forskellen kan skyldes en kombination af begge faktorer.

Tidligere har yngre ikke ønsket færre børn

Tidligere undersøgelser af det ønskede antal børn peger på, at der for danske kvinder ikke er en systematisk sammenhæng mellem alder og det ønskede antal børn, jf. Testa (2013). Dette trækker i retning af, at billedet i figur 4.2 overvejende skyldes, at den nye generation ønsker færre børn end de tidligere.

Mange opnår ikke deres ønskede antal børn

Det er vigtigt at understrege, at ønsket om et bestemt antal børn ikke nødvendigvis afspejler den faktiske fertilitet. Man kan derfor ikke uden videre konkludere, at fertiliteten i fremtiden vil stige til 1,9 barn pr. kvinde, blot fordi unge kvinder i dag angiver dette som deres ideal. Ser man fx på kvinder over 56 år, har de i gennemsnit fået 1,8 barn, selvom de oprindeligt ønskede sig 2,3 børn, jf. figur 4.3. I gennemsnit har de altså fået 0,48 børn færre, end de ville have fået, hvis de frit kunne bestemme.

Figur 4.3 Ønsket antal børn er lavere end faktisk antal børn

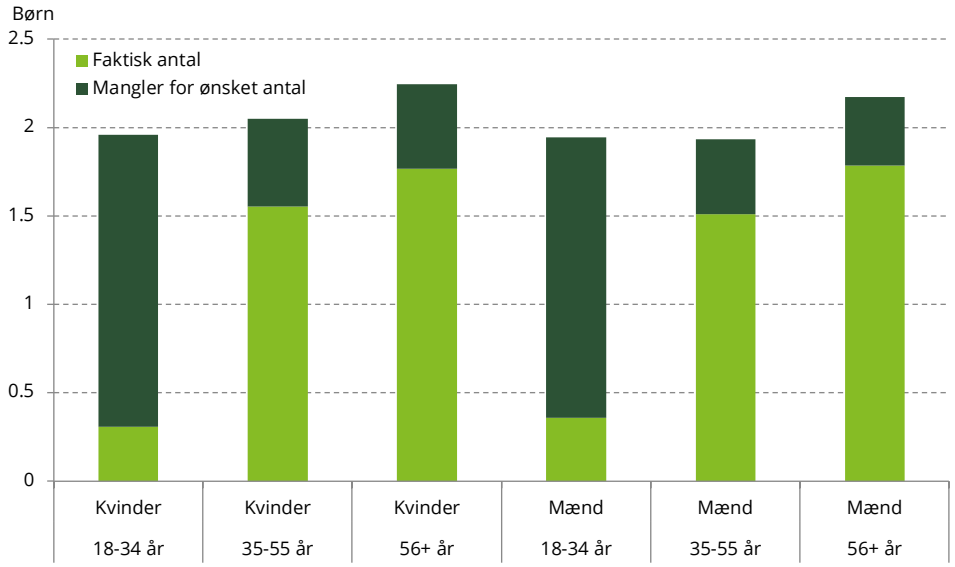

Anm.: Det faktiske antal er fra spørgsmålet: "Hvor mange biologiske børn (inkl. voksne børn) har du? Hvis du ingen børn har, bedes du angive 0.". Mangler for ønsket antal er regnet som forskellen på det faktiske antal og det antal, personen har markeret som det ideelle. Figuren dækker 2.040 respondenter.
Kilde: Spørgeskemaundersøgelse udført af Epinion for Kraka-Deloitte samt egne beregninger.

Officiel befolkningsfremskrivning bygger på forventet stigning i fertiliteten

Officiel prognose forudsiger stigning i fertiliteten

Hvert år udarbejder Danmarks Statistik og DREAM-gruppen en officiel fremskrivning af den danske befolkning. Fremskrivningen bygger bl.a. på et skøn af fertiliteten. I 2024 blev skønnet for den langsigtede fertilitet nedjusteret fra 1,9 til knap 1,7 børn pr. kvinde, jf. Hansen (2024). Da fertiliteten i 2023 var under 1,5, antager fremskrivningen altså, at fertiliteten vil stige igen i de kommende år. Konkret forventes fertiliteten at øges fra ca. 1,5 til 1,7 over de næste ti år, jf. figur 4.4. Det er bemærkelsesværdigt, at den officielle fremskrivning skønner, at fertiliteten vil stige fra det nuværende udgangspunkt, når den historiske trend er, at fertiliteten falder. Omvendt er det svært at vurdere, om midlertidige forhold som fx coronakrisen og inflationskrisen har påvirket fertiliteten midlertidigt i de seneste år.

Forskning peger på faldende fertilitet

Forskning i demografi viser, at fertiliteten generelt har været faldende over tid. Studier har dokumenteret et globalt fald siden 60'erne, jf. de Silva og Tenreyro (2017), ofte forklaret ved en sammenhæng mellem øget økonomisk velstand og lavere fertilitet, jf. Lee (2003). Empiriske modeller forudser desuden, at fertiliteten fortsat vil falde i hele Vesteuropa frem mod 2100, jf. Vollset m.fl. (2020). Der er således begrænset opbakning i litteraturen til, at fertiliteten på lang sigt vil stige igen i Danmark.

Figur 4.4 Fertiliteten historisk og fremadrettet

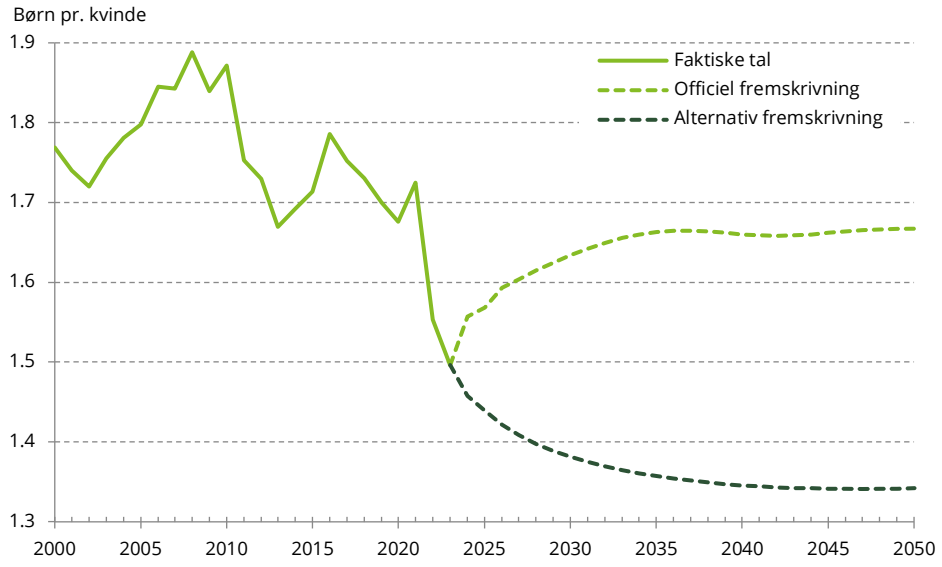

Anm.: Fertiliteten er målt med udgangspunkt i antallet af kvinder den 1. januar i det pågældende år.
Kilde: DREAM, Danmarks Statistik, Human Fertility Database og egne beregninger.

Fertiliteten måler fødsler for en given gruppe

Den samlede fertilitet angiver helt præcist, hvor mange børn en kvinde i gennemsnit forventes at få i løbet af sit liv, hvis hun føder i overensstemmelse med de nuværende fødselstendenser. Beregningen sker ved først at finde det gennemsnitlige antal børn, som kvinder i en bestemt alder føder i et givent år. Når fertiliteten fremskrives, sker det ved at fremskrive udviklingen i fertiliteten for hver enkelt aldersgruppe. Den samlede fertilitet fås ved at summere gennemsnittene på tværs af alle aldersgrupper, hvilket giver den samlede fertilitet. Denne størrelse beskriver således, hvor mange børn en hypotetisk kvinde ville få gennem livet, hvis hendes fødselsmønster fulgte de aktuelle tendenser i hver aldersgruppe.

Måske overvurderes unges fertilitet i officiel fremskrivning

Det langsigtede niveau i den officielle fremskrivning fastsættes lidt forsimplet ved at tage udgangspunkt i en bestemt årgang, fx kvinder født i 1982, som var 41 år i 2023. Disse kvinder sammenlignes med historiske internationale forløb for lignende grupper. Fremskrivningen antager, at fertilitetsforløbet for kvinder født i 1982 vil følge det samme mønster for resten af deres fertile alder. Denne metode har dog én udfordring. For de yngste generationer er skønnet usikkert, da de endnu ikke har fået så mange børn, og dermed er datagrundlaget begrænset. Dette håndteres ved at antage, at kvinder født efter 1991 får en konstant samlet fertilitet, som følger 1991-årgangen. Hvis tendensen med faldende fertilitet fortsætter, vil denne metode dog overvurdere de yngste kvinders fertilitet, og dermed overvurdere den samlede fertilitet.

Laver ny fremskrivning af fertiliteten

I forbindelse med denne analyse har vi udarbejdet en alternativ fremskrivning af fertiliteten i samarbejde med Rune Lindahl Jacobsen, professor i epidemiologi og demografi ved Syddansk Universitet. Denne nye fremskrivning bygger på en anden statistisk metode end den officielle fremskrivning. Den alternative metode giver som udgangspunkt et mere præcist resultat for de yngste årgange af kvinder. Metoden indebærer, at fertiliteten for fx 22-årige i 2023 fremskrives på baggrund af fertiliteten for 22-årige danske kvinder i tidligere år. Herefter estimeres den tidsmæssige trend. Metoden er beskrevet i Hyndman og Ullah (2007) samt i et baggrundsnotat af Salmon og Søgaard (2025), hvor de tekniske forskelle mellem de to fremskrivningsmetoder også er beskrevet mere detaljeret.

Ny fremskrivning, som bedre dækker de yngste

Vores tilgang har to klare fordele. For det første gør metoden det muligt at fremskrive fertiliteten for yngre aldersgrupper, da fertiliteten for en 22-årig ikke afhænger af, hvor mange børn personen allerede har fået, men snarere af fertilitetsmønstret for tidligere generationer af 22-årige. For det andet tager metoden eksplicit højde for, hvordan fertilitetstrenden udvikler sig over tid. Metoden

er mere responsiv over for de seneste års ændringer, hvilket er en fordel, hvis man tror på, at de seneste års ændringer er udtryk for en ændret tendens i fertiliteten. Det betyder samtidig, at vores fremskrivning er mindre stabil over tid end den officielle fertilitetsfremskrivning, fordi årlige udsving i antallet af fødsler tillægges større vægt.

Ny fremskrivning forudsiger faldende fertilitet

I vores fremskrivning forventes fertiliteten at falde yderligere fra de nuværende 1,5 børn pr. kvinde til godt 1,3 over de næste ti år, hvorefter niveauet stabiliserer sig, jf. figur 4.4. Alle fremskrivninger er dog behæftet med en vis usikkerhed – dette gælder både vores egen og den officielle fremskrivning. Det væsentlige punkt er således, at den officielle prognose forudser en stigning, hvor vores fremskrivning derimod peger på en fortsat nedgang.

Lavere fertilitet giver faldende befolkningstal

Fertiliteten anvendes til at beregne fremtidens befolkning

Den officielle fremskrivning af fertiliteten er som tidligere nævnt udarbejdet for at kunne fremskrive befolkningens sammensætning og størrelse. Fertiliteten anvendes til at bestemme antallet af fødsler i fremtiden. Vi har udviklet en model for befolkningsudviklingen, der anvender den samme metode som den officielle befolkningsfremskrivning, jf. Hansen (2024). Med denne model kan vi undersøge effekten på sammensætningen og størrelsen af fremtidens befolkning, hvis fertiliteten udvikler sig som forudsagt i vores alternative fremskrivning. I det følgende afsnit ser vi udelukkende på effekterne af en ændret fertilitet, mens de øvrige antagelser – såsom dødelighed og migration – forbliver som i den officielle fremskrivning.

Næsten 10.000 færre nyfødte i 2050

Figur 4.5 viser udviklingen i antallet af 0-årige i Danmark. Antallet af fødsler og fertilitetsraten udvikler sig ikke nødvendigvis parallelt, da størrelsen af hver fødedygtige årgang varierer fra år til år. I begyndelsen af 00'erne var antallet af 0-årige forholdsvis stabilt på ca. 65.000. Efter finanskrisen faldt fødselstallet markant, hvorefter det steg en smule igen. I de seneste år er antallet dog faldet kraftigt, og i 2024 er det nu under 58.000. Fødselsraten har således været svingende over tid, men den underliggende tendens i perioden 2000-2024 er et generelt faldende niveau.

Figur 4.5 Antal 0-årige fra 2000 til 2050

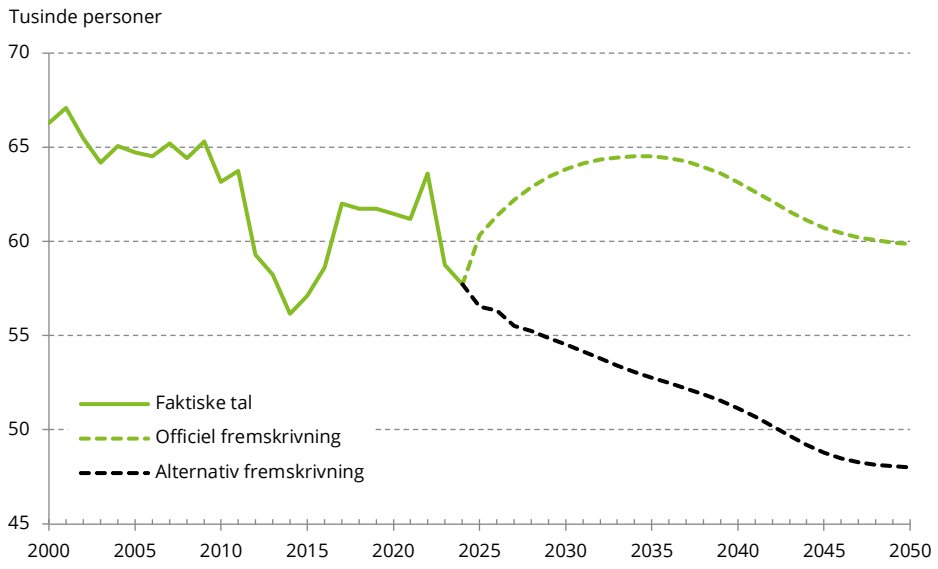

Anm.: Figuren viser bestanden af 0-årige, hvilket svarer nogenlunde til antallet af fødsler, da kun få 0-årige dør og ind-/udvandrer.
Kilde: DREAM, Danmarks Statistik, Human Fertility Database og egne beregninger.

Fremskrivning viser, at de sidste 25 års udvikling fortsætter

Den officielle befolkningsfremskrivning forudsiger, at antallet af nyfødte vil forblive over 58.000 frem til 2050. Vores egen fremskrivning viser derimod et gradvist faldende antal nyfødte frem mod 2050. Ifølge vores model vil der i 2050 være 48.000 0-årige, mens den officielle fremskrivning opererer med et tal på ca. 60.000. Det betyder, at vores fremskrivning forudser ca. 10.000 færre

nyfødte i 2050 sammenlignet med i dag. Det svarer omtrent til det fald, der er sket over de seneste 25 år.

300.000 færre personer i befolkningen i 2050

Figur 4.6 viser udviklingen i det samlede befolkningstal i de to scenarier. De seneste 25 år har befolkningstallet været i konstant vækst, idet det er steget fra 5,3 millioner i 2000 til næsten seks millioner i 2024. Udviklingen i fertiliteten spiller naturligvis en afgørende rolle for, hvordan befolkningstallet vil udvikle sig fremover. Ifølge den officielle fremskrivning vil befolkningstallet fortsætte med at stige frem mod 2050, dog i et langsommere tempo end hidtil. I 2050 forventes der at være næsten 6,2 millioner mennesker i Danmark. Vores alternative fremskrivning tegner imidlertid et andet billede. Her forventes befolkningstallet at stige svagt i de næste ti år, hvorefter det gradvist begynder at falde. I 2050 vil befolkningstallet i dette scenarie være 5,9 millioner, hvilket er knap 300.000 færre personer end i den officielle fremskrivning. Dette antyder, at Danmark kan stå over for en fremtid, hvor befolkningstallet - efter mange års vækst - snart begynder at falde.

Figur 4.6 Udvikling i den samlede befolkningsstørrelse

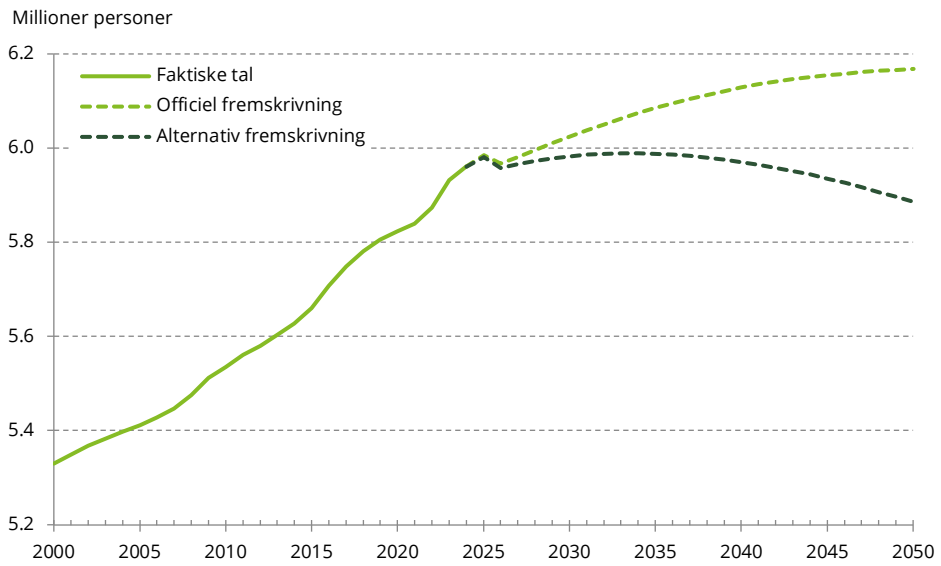

Kilde: DREAM, Danmarks Statistik, Human Fertility Database og egne beregninger.

Befolkningen frygter færre skatteindtægter

Danskerne synes, at udviklingen er problematisk

For at forstå hvordan befolkningen forholder sig til udviklingen, har vi spurgt danskerne, om de mener, at den lave fertilitet og dermed færre børn, er et problem. Resultaterne viser, at næsten halvdelen af respondenterne vurderer, at det i høj eller meget høj grad er en udfordring, jf. figur 4.7. Kun ni pct. mener enten, at det slet ikke er et problem, eller at de er usikre i deres vurdering. Dette indikerer, at en stor del af befolkningen opfatter den faldende fertilitet som en bekymrende tendens, der potentielt kan have betydelige konsekvenser for samfundet.

Figur 4.7 Andel, der mener, at færre børn udgør et problem

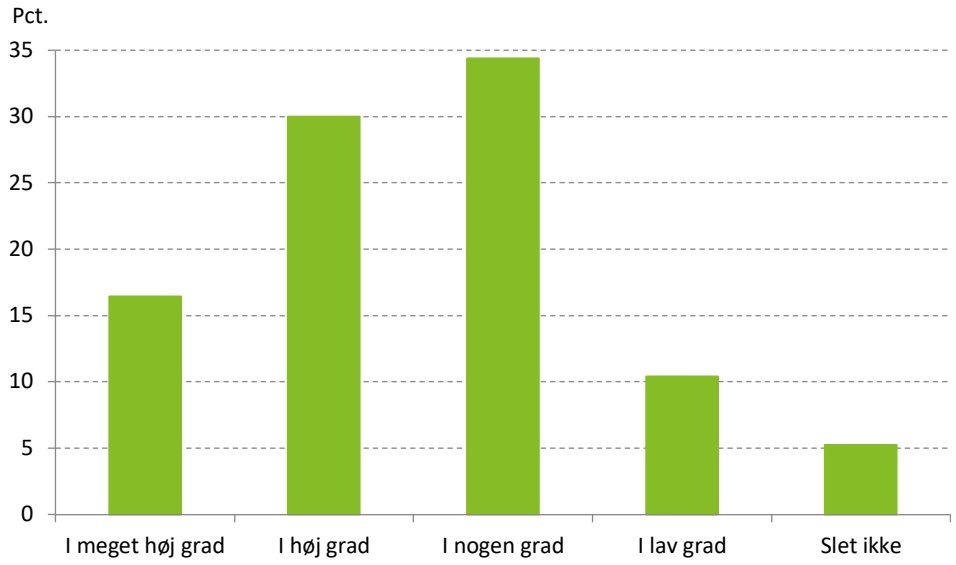

Anm.: Spørgsmålets ordlyd er: "Fertilitetsraten i Danmark er i dag relativt lav, og det betyder, at der i fremtiden vil blive født færre og færre børn. I hvilken grad ser du denne udvikling som et problem?". 2.164 respondenter har svaret på spørgsmålet.
Kilde: Spørgeskemaundersøgelse udført af Epinion for Kraka-Deloitte samt egne beregninger.

Frygter for færre skattebetalere i fremtiden

Blandt dem, der ser den faldende fertilitet som et problem, svarer 69 pct., at deres primære bekymring er færre skattebetalere til at finansiere velfærdsstaten, jf. figur 4.8. Derudover nævner 40 pct., at en lavere fertilitet vil føre til færre personer med dansk herkomst og mindre familiær pleje i alderdommen. En mindre andel (16 pct.) ser færre ansatte i den offentlige sektor som et væsentligt problem. Disse svar peger på en bred samfundsmæssig bekymring for, hvordan faldende fertilitet vil påvirke både velfærdsstaten og den demografiske sammensætning i Danmark.

Figur 4.8 Danskerne mener, at færre børn udgør et problem for finansiering af velfærdsstaten

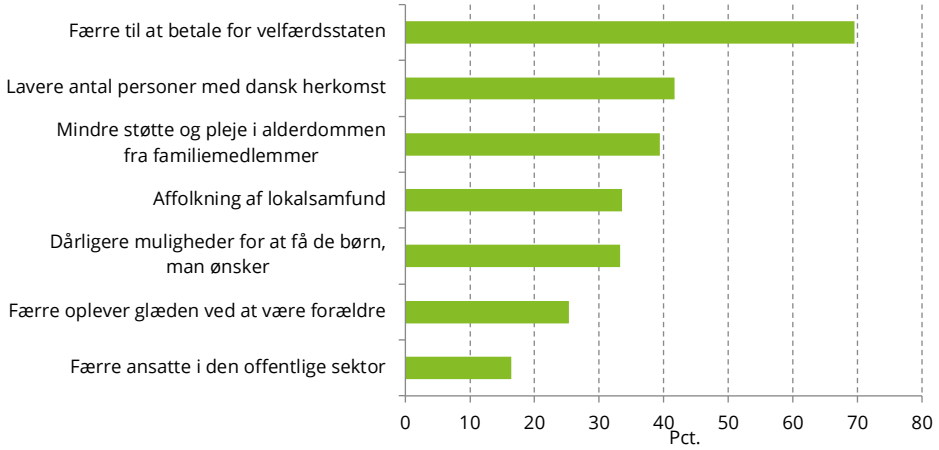

Anm.: Spørgsmålets ordlyd er "Nedenfor er listet en række mulige konsekvenser af lavere fertilitet i fremtiden. Hvilke af følgende konsekvenser, mener du, er de største problemer?". Spørgsmålet er kun stillet til respondenter, der har svaret i "Lav grad" eller højere på spørgsmålet: "Fertilitetsraten i Danmark er i dag relativt lav, og det betyder, at der i fremtiden vil blive født færre og færre børn. I hvilken grad ser du denne udvikling som et problem?". 1.975 respondenter har svaret på spørgsmålet. Hver respondent kunne vælge op til tre svarmuligheder.
Kilde: Spørgeskemaundersøgelse udført af Epinion for Kraka-Deloitte samt egne beregninger.

Faldende fertilitet forbedrer de offentlige finanser

Det er bemærkelsesværdigt, at befolkningen i høj grad frygter, at færre børn vil resultere i færre skattebetalere og dermed en svækket velfærdsstat. For en faldende fertilitet *forbedrer* faktisk de offentlige finanser i perioden, hvor der er færre børn, da det betyder færre udgifter til daginstitutioner, skoler mv. På længere sigt udgør faldende fertilitet heller ikke en udfordring for de offentlige finanser, da færre skattebetalinger udlignes af mindre efterspørgsel efter velfærdsydelser, hvilket giver en langsigtet holdbarhed, selvom fertiliteten falder.[31]

Kan skabe udfordring for velfærdspersonale

Den faldende fertilitet kan dog have andre konsekvenser. Kun 16 pct. af danskerne ser det som et problem i forhold til antallet af ansatte i velfærdsstaten, men i fremtiden kan det blive en udfordring, når en større ældrebefolkning får behov for fx ældrepleje, som skal leveres af mindre ungdomsårgange.

Mangler fortsat viden om, hvorfor fertiliteten falder

Samtidig er det endnu uklart, hvorfor fertiliteten fortsætter med at falde i udviklede økonomier. Der findes begrænset viden om, hvilke politiske tiltag der kan øge fertiliteten, og i hvilket omfang sådanne tiltag overhovedet har en effekt. For at styrke denne viden er der behov for en mere nuanceret forståelse af de faktorer, der påvirker fertiliteten – herunder ændrede familie- og karriereprioriteter blandt yngre generationer.

4.2 Arbejdsliv er ikke en forhindring for at få børn

Danskerne får færre børn end ønsket

I afsnit 4.1 viste vi, at de danskere, der har gennemlevet deres fertile alder, i gennemsnit fik ca. 0,5 børn færre, end de egentlig havde ønsket sig. Dette tyder på, at der findes et potentiale for at øge fertiliteten ved at skabe bedre overensstemmelse mellem det ønskede antal børn og det antal børn, folk faktisk får. Denne analyse undersøger, hvad der kan være en medvirkende årsag til forskellen mellem det ønskede og det faktiske antal børn.

Vi har spurgt danskerne, hvorfor de får færre børn

For at kunne afdække mulige årsager til, at folk ikke opnår det ønskede antal børn, har vi udarbejdet et spørgeskema, hvor danskerne er blevet spurgt, hvad de mener årsagerne til det faldende antal børn er. For de danskere, der ikke har opnået deres ønskede antal børn, har vi spurgt, hvorfor de har fået færre børn end ønsket. Spørgsmålene er en del af spørgeskemaet beskrevet i boks 6 i afsnit 4.1.

Figur 4.9 Danskernes bud på, hvorfor der bliver født færre børn

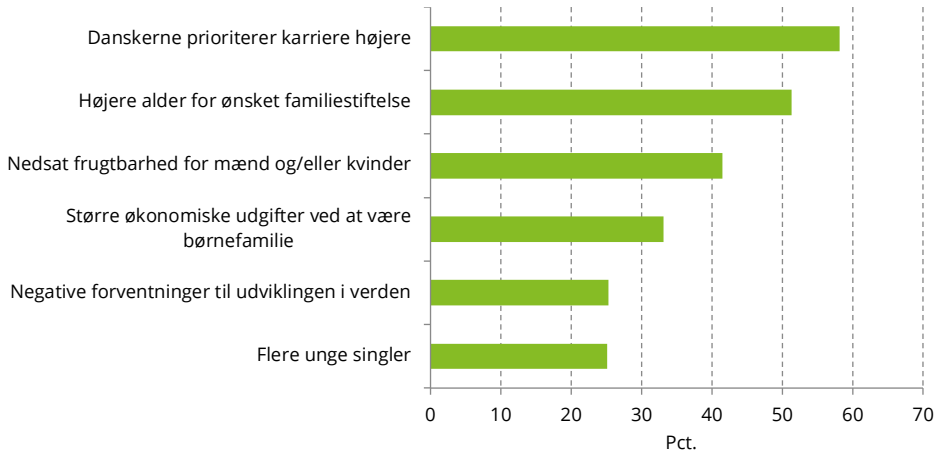

Anm.: Spørgsmålets ordlyd er: "Hvad tror du er de vigtigste årsager til, at danskerne får færre børn end for 30 år siden? (Vælg max 3)". 2.164 respondenter har svaret på spørgsmålet. I figuren er kun vist de hyppigst valgte årsager fra respondenterne.
Kilde: Spørgeskemaundersøgelse udført af Epinion for Kraka-Deloitte.

[31] https://www.altinget.dk/artikel/faldende-foedselstal-bekymrer-ikke-topoekonom-afviser-loekkes-dystre-diagnose

Danskerne peger på karrierefokus og biologi

Når man spørger danskerne om, hvad de tror årsagerne er til, at der generelt fødes færre børn, svarer næsten 60 pct., at det skyldes et større fokus på karriere, jf. figur 4.9. Over 50 pct. svarer, at det skyldes højere alder ved familiestiftelse, mens 42 pct. peger på nedsat frugtbarhed. Disse faktorer kan påvirke antallet af fødsler på to måder: Enten ved, at folk bliver forhindret i at få det antal børn, de ønsker, eller ved, at det reducerer det ønskede antal børn. Det er primært den situation, hvor folk bliver forhindret i at få børn, som er problematisk for den enkelte.

Få har selv fået færre børn pga. karrieren

Det er derfor oplagt at undersøge, i hvor høj grad karrieren begrænser folk i at opnå deres ønskede antal børn. Under ti pct. af de danskere, der ikke har fået deres ønskede antal børn, svarer, at de har fået færre børn på grund af deres arbejdsliv, jf. figur 4.10. Dette skal holdes op imod, at 60 pct af danskerne mener, at karrierefokus generelt reducerer antallet af fødsler. Det tegner et billede af, at danskerne opfatter karriereprioritering som en generel årsag til, at der bliver født færre børn, men at det i mindre omfang begrænser dem, der ønsker flere børn, end de har.

Figur 4.10 Mange danskere tror, at karriere har bremset fertiliteten, men få har oplevet det

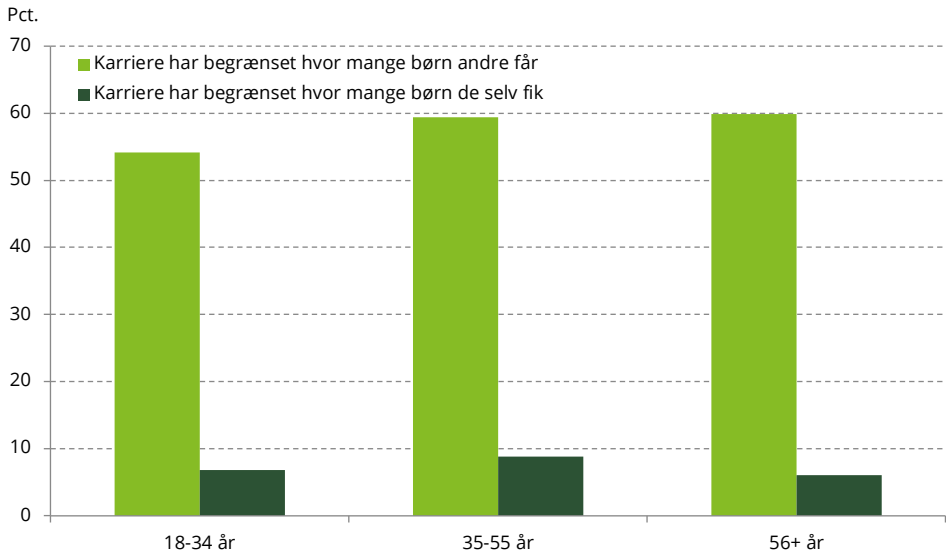

Anm.: Figuren er baseret på to spørgsmål. Spørgsmålenes ordlyd er "Hvad tror du er de vigtigste årsager til, at danskerne får færre børn end for 30 år siden? (Vælg max 3)". 2.164 respondenter har svaret på dette spørgsmål. Og "Hvad er de vigtigste årsager til, at du selv har fået færre børn, end du ideelt ønsker? (Vælg max 3)". 816 respondenter har svaret på dette spørgsmål. Sidstnævnte spørgsmål er alene stillet til de respondenter, der svarede, at de havde fået færre børn end deres ideelle antal. Her er udelukkende vist andelen af respondenter, der vælger svarmuligheden "Danskerne prioriterer karriere højere" og "Yderligere børn er ikke foreneligt med mit eller min partners arbejdsliv".
Kilde: Spørgeskemaundersøgelse udført af Epinion for Kraka-Deloitte.

Fokus på nedsat frugtbarhed i offentlig debat

I den offentlige debat har flere peget på nedsat frugtbarhed som en årsag til, at der fødes færre børn. Mette Frederiksen lovede fx i sin nytårstale i 2024, at par skulle have adgang til flere forsøg med fertilitetsbehandling. [32] I medierne findes desuden en fortælling om, at unge danske mænd har fået stadig dårligere sædkvalitet.[33] Men nyere data viser, at sædkvaliteten blandt danske mænd har været stabil siden 1996. Dog er disse resultater endnu ikke videnskabeligt publiceret.[34]

Det tager ikke længere tid at blive gravid i dag

Hvis fertilitetsfaldet skulle forklares med nedsat frugtbarhed, ville man forvente, at yngre generationer brugte længere tid på at blive gravide, end ældre generationer gjorde, jf. Joffe (1997). For at undersøge dette har vi spurgt, hvor længe danskerne brugte på at blive gravide med deres første barn. Der er ingen tegn på, at det i dag tager længere tid at blive gravid end tidligere. For alle tre

[32] https://www.stm.dk/statsministeren/taler/statsminister-mette-frederiksens-nytaarstale-den-1-januar-2024/
[33] https://politiken.dk/viden/viden/art9689228/Hvis-det-her-forts%C3%A6tter-vil-man-groft-sagt-ikke-have-brug-for-pr%C3%A6vention-om-40-%C3%A5r
[34] https://www.weekendavisen.dk/2025-05/ideer/strengt-fortrolig-saed

aldersgrupper tog det otte til ni måneder at blive gravide med første barn, jf. figur 4.11. Disse tal tyder derfor ikke på, at nedsat frugtbarhed spiller en større rolle end tidligere i forhold til at få første barn. Det skal dog pointeres, at alle personer er spurgt i 2025, og svarene kan derfor være forbundet med en større usikkerhed for de personer, der fik deres første barn for mange år siden.

Tager ikke højde for andre faktorer, fx alder ved første barn

En anden potentiel fejlkilde er, at vi ikke har spurgt til en række forhold, som kan have betydning for, hvor lang tid det tog at blive gravid med det første barn. For eksempel kender vi hverken respondenternes eller deres partneres alder på tidspunktet for graviditeten. Hvis sådanne forhold varierer systematisk mellem aldersgrupperne, kan det være med til at forklare en del af de forskelle, vi observerer – og dermed påvirke resultaterne, uden at vi kan tage højde for det i analysen.

Figur 4.11 Danskerne bruger ikke længere tid på at blive gravide

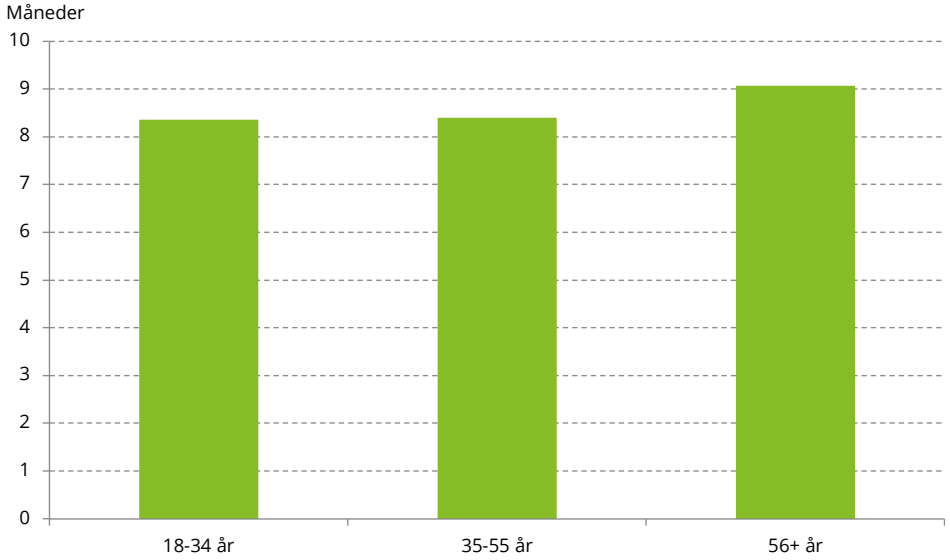

Anm.: Spørgsmålet er kun stillet til personer, der svarede, at de har biologiske børn. Spørgsmålets ordlyd er: "Hvor mange måneder tog det, før du/I blev gravide med første barn, fra du/I startede med at forsøge at blive gravide?". 936 respondenter har svaret på spørgsmålet.
Kilde: Spørgeskemaundersøgelse udført af Epinion for Kraka-Deloitte.

Biologi kan påvirke niveauet uden at forklare ændring

Det skal dog bemærkes, at over 15 pct. af danskerne over 35 år, som ikke fik det ønskede antal børn, netop peger på nedsat frugtbarhed som årsagen, jf. figur 4.12. Det kan virke paradoksalt, når det ikke tager længere tid at blive gravid i dag end tidligere, men her skal man huske, at man på baggrund af vores data ikke kan sige, om de godt 15 pct. er en stigning i forhold til tidligere. Hvis der altid har været et mindretal af befolkningen, som har fået færre børn end ønsket, vil det påvirke fertilitets*niveauet*, men ikke kunne forklare den *faldende* fertilitet. Det kan også skyldes, at nedsat frugtbarhed påvirker evnen til at få børn, og at flere derfor aldrig får børn, og derfor ikke kan svare på, hvor lang tid det tog at blive gravide. Endelig kan det skyldes, at nedsat frugtbarhed begrænser muligheden for yderligere børn efter det første. Disse hypoteser kan ikke testes med vores data.

Unge mangler partner, ældre ønsker færre børn

Pardannelse og hensyn til partneren ser ud til at være en vigtig forklaring på, at mange får færre børn end ønsket. Således angiver næsten hver fjerde unge under 35 år "manglende partner" som årsag til, at de endnu ikke har fået det ønskede antal børn. Det samme gælder kun for 12 pct. af danskerne over 56 år – til gengæld svarer 21 pct. af denne gruppe, at de ikke har fået det ønskede antal børn, fordi deres partner ikke ønsker flere børn.

Figur 4.12 Derfor har danskerne fået færre børn, end de ønsker

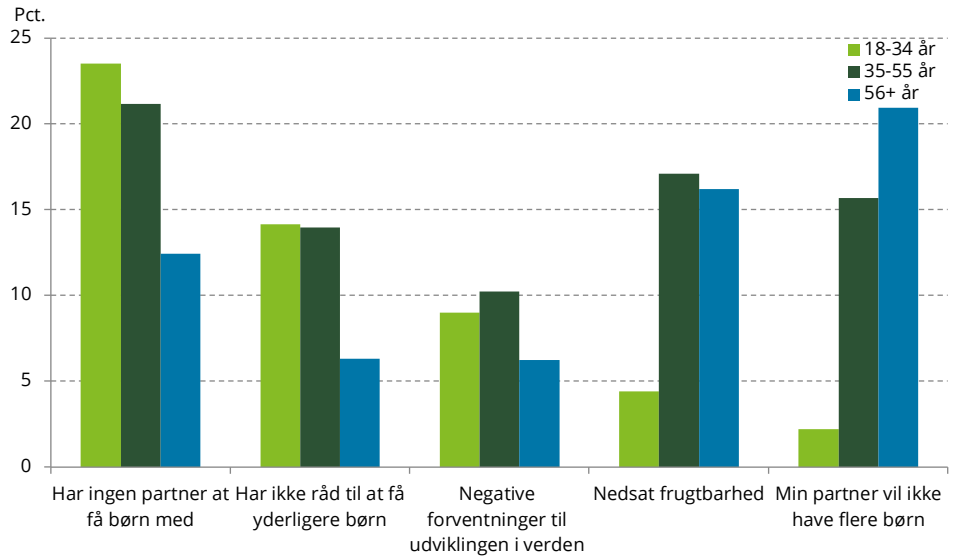

Anm.: Figuren er baseret på spørgsmålet: "Hvad er de vigtigste årsager til, at du selv har fået færre børn, end du ideelt ønsker? (Vælg max 3)". Spørgsmålet er kun stillet til de personer, som har angivet, at de ikke har fået deres ønskede antal børn. 816 respondenter har svaret på dette spørgsmål. Figuren viser kun udvalgte svarmuligheder. Blandt den yngste gruppe svarer 43 pct., at de "forventer at få flere børn i fremtiden". Af disse angiver 38 pct. også en anden årsag til, at de endnu ikke har opnået deres ønskede antal børn.

Kilde: Spørgeskemaundersøgelse udført af Epinion for Kraka-Deloitte.

Økonomiske tilskud kan bidrage til flere børn

Det er svært at finde realistiske politiske forslag, der kan forbedre matchet mellem ønsket og faktisk antal børn. En faktor, som politikerne kan påvirke, er danskernes privatøkonomi. Det kan være relevant at kigge på, da 14 pct. af de yngste og mellemgruppen svarer, at deres privatøkonomi betyder, at de ikke har råd til yderligere børn. Dette er ca. dobbelt så stor en andel som blandt de ældste danskere. Politiske tiltag, der forsøger at hæve fertiliteten gennem universelle økonomiske tilskud, kan dog være en forholdsvis dyr måde at øge fertiliteten på, og der kan være en fare for, at mere målrettede tilskud alene påvirker, hvornår folk får børn – og ikke hvor mange børn de får, jf. Bergsvik m.fl. (2021).

Pardannelse har betydning for børnetallet

Samlet set er det vanskeligt at pege på en enkeltstående årsag til, at danskerne får færre børn end ønsket. Analysen tyder dog ikke på, at karrierefokus i udpræget grad afholder de enkelte fra at få det antal børn, de ønsker. Det er uklart, hvordan biologiske faktorer påvirker, hvor mange børn danskerne får. På den ene side tager det ikke længere tid at blive gravid i dag end tidligere, omvendt svarer en del danskere, at nedsat frugtbarhed har været en forhindring for at opnå deres ønskede antal børn. Danskernes svar indikerer desuden, at ens partner – eller mangel på samme – kan udgøre en afgørende hindring for at få det ønskede antal børn.

4.3 Lavere fertilitet kan skabe rekrutterings-udfordringer for ældreplejen i fremtiden

Flere ældre og færre unge i fremtiden

I 2050 vil befolkningens alderssammensætning se markant anderledes ud end i dag. Med stigende levealder vil antallet af ældre stige markant, mens en lavere fertilitet end tidligere betyder, at antallet af børn og unge falder. Ifølge den officielle befolkningsfremskrivning vil antallet af personer over 70 år stige med over 300.000, mens der forventes ca. 50.000 færre danskere på 25 år eller derunder, jf. figur 4.13. Der er altså udsigt til, at der kommer flere ældre og færre børn og unge i fremtiden. Børn, unge og ældre modtager generelt flest serviceydelser fra det offentlige, og derfor vil udviklingen få stor betydning for, hvor meget og hvilket personale velfærdsstaten får behov for i fremtiden.

Figur 4.13 Befolkningens aldersfordeling i 2024 og 2050

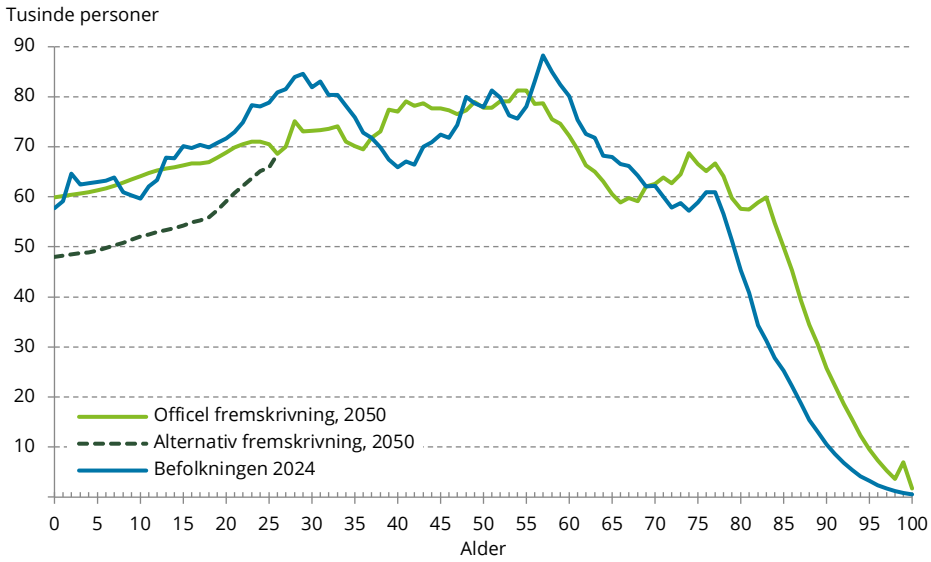

Anm.: Figuren er trunkeret ved 101 år. Efter 25 år er de to fremskrivninger identiske.
Kilde: DREAM, Danmarks Statistik og egne beregninger.

Lavere fertilitet betyder færre børn og unge i fremtiden

I den alternative fremskrivning er befolkningen fremskrevet med Kraka-Deloittes fertilitetsfremskrivning. Denne fremskrivning præsenteres i afsnit 4.1. Den væsentligste forskel på de to fremskrivninger er, at fertiliteten i vores fremskrivning fortsætter med at falde, hvor den i den officielle fremskrivning vil stige kraftigt hen over de næste ti år. Denne forskel betyder, at antallet af danskere under 25 år vil være ca. 300.000 lavere i 2050 end i dag, jf. figur 4.13. Denne udvikling vil få betydning for, hvilke grupper af velfærdspersonale der bliver behov for i fremtiden.

Fokus på brugen af individuelle offentlige serviceydelser

Velfærdsydelser kan overordnet opdeles i to kategorier: individuelt og kollektivt forbrug. Individuelt forbrug dækker over ydelser, der har en specifik modtager, mens kollektive ydelser ikke kan knyttes til en bestemt person. I den første kategori findes ydelser som børnepasning, undervisning, hjemmehjælp og hospitalsindlæggelser, mens den sidste kategori omfatter fx forsvar og politiarbejde. Det samlede individuelle offentlige forbrug afhænger af befolkningens alderssammensætning, da behovet for disse ydelser varierer betydeligt gennem livet. Velfærdsydelser dækker i denne analyse over egentlige serviceydelser og ikke økonomiske overførsler som fx kontanthjælp og folkepension.

Behov for service ændrer sig gennem livet

Indtil seksårsalderen har man primært behov for børnepasning, som hører under kategorien social beskyttelse, mens man fra seks til 25 år trækker betydeligt på uddannelsessystemet. Herefter følger en årrække med minimalt forbrug af individuelt offentligt forbrug. Fra 50-årsalderen ses en stigning i brugen af sundhedsydelser. Denne tendens fortsætter resten af livet og accelererer med

alderen, jf. figur 4.14. Udviklingen i antallet af børn, unge og ældre har derfor stor betydning for velfærdsstaten, da disse grupper står for det største forbrug af velfærdsydelser. Da behovene varierer mellem de forskellige aldersgrupper, vil den fremtidige forskydning i alderssammensætningen også få stor betydning for, hvilke typer velfærdspersonale der bliver behov for i fremtiden.

Figur 4.14 Gennemsnitligt udgiftstræk til individuelt offentligt forbrug fordelt på alder for 2020

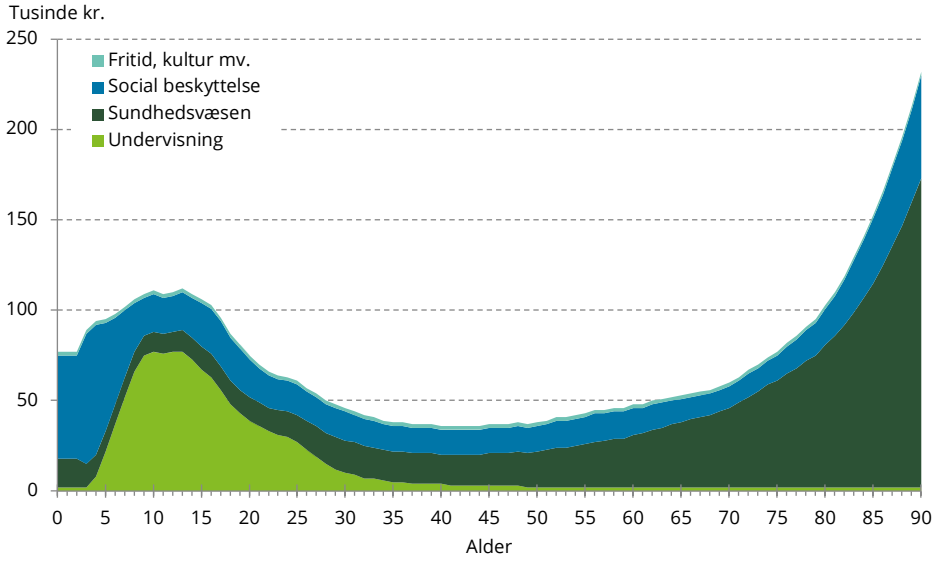

Anm.: Nyeste tilgængelige tal fra 2020. Tallene er renset for midlertidige udgifter i forbindelse med håndteringen af Covid-19. Figuren er trunkeret ved 90 år.
Kilde: Kommissionen om tilbagetrækning og nedslidning og egne beregninger.

Tager højde for sund aldring

Frem mod 2050 forventes danskerne at blive sundere og leve længere. Dette vil selvfølgelig påvirke behovet for sundhedsydelser, især for de ældste årgange. Når vi opgør det fremtidige behov for sundheds- og ældreplejeydelser, tages der højde for effekten af såkaldt "sund aldring". Det vil sige, at sundhedsudgifterne til personer i en given alder, fx 70-årige, falder, i takt med at levetiden og den generelle sundhedstilstand stiger. Vi anvender estimater for sund aldring fra DØRS (2019).

Boks 7 Sund aldring og stigende pensionsalder

Frem mod 2050 forventes danskerne at blive sundere og leve længere. Dette vil have betydning for forbruget af sundheds- og plejeydelser i den sidste del af livet. DØRS (2019) har beregnet, hvordan sund aldring kan påvirke behovet for sundhedsydelser i 2050. Konkret har de estimeret udviklingen i sundhedsudgifter fra 2019 til 2050 for forskellige aldersgrupper. Vi anvender et gennemsnit af estimaterne for mænd og kvinder. I denne analyse justerer vi udgifterne til sundhed og ældrepleje i overensstemmelse med disse beregninger. Vi antager dermed, at sund aldring har en tilsvarende effekt på ældrepleje som på sundhedsydelser.

En længere levetid medfører også en højere folkepensionsalder. Det må forventes, at arbejdstiden for de ældste stiger i takt med pensionsalderen. I denne analyse justerer vi arbejdstiden, så personer med fem år eller mindre til pensionsalderen altid har den samme arbejdstid, uanset ændringer i pensionsalderen.

Stigninger i levetiden påvirker dermed både udbuddet af og efterspørgslen efter velfærdsydelser i fremtiden.

Lavere fertilitet afhjælper mangel på velfærdspersonale frem mod 2050, men kan forværre problemet senere hen

Fokus på SOSU'er, pædagoger, lærere og sygeplejersker

For at sikre en stabil levering af velfærdsydelser i fremtiden er det afgørende at have tilstrækkeligt med kvalificeret arbejdskraft. Derfor har vi fremskrevet behovet for arbejdskraft inden for fire specifikke faggrupper: sygeplejersker, SOSU'er, pædagoger og lærere. Disse faggrupper er store og knyttet til kerneydelser i velfærdsstaten, da de hver især spiller en central rolle i leveringen af

sundheds-, pleje- og undervisningsydelser. Derfor kan efterspørgslen efter hver gruppe også kobles til udviklingen i forbruget af forskellige offentlige serviceydelser.

Efterspørgslen følger behovet for individuelle serviceydelser

Efterspørgslen efter velfærdsydelser fremskrives ved at analysere hver aldersgruppes individuelle forbrug inden for de fire velfærdsområder: sundhed, ældrepleje, folkeskole og børnepasning. Her knyttes pædagoger til børnepasning, skolelærere til grundskolen, og sygeplejersker samt SOSU'er til en kombination af sundhed og ældrepleje, som afspejler den nuværende beskæftigelsesfordeling inden for faggruppen. Hvis der fx kommer flere personer i aldersgrupper, der anvender børnepasning, vil efterspørgslen efter pædagoger stige tilsvarende. Da efterspørgslen ikke alene afhænger af antallet af brugere, men også af størrelsen af den enkeltes behov, skaleres det individuelle offentlige forbrug for hver aldersgruppe, som beskrevet ovenfor.

Udbuddet følger årgangenes størrelse

Udbuddet bestemmes med udgangspunkt i antallet af personer, der er uddannet inden for hver af de fire faggrupper, og som arbejder med at levere en af de fire velfærdsydelser i 2022. Denne bestand opdateres hvert år ved at tage højde for, at alle i bestanden bliver et år ældre, samt ved at bestemme tilgangen til og afgangen fra faggruppen. Tilgangen udgøres primært af nyuddannede og bestemmes ud fra, at en fast andel af hver årgang uddannes inden for faget. Afgangen består af personer, der forlader jobbet med at levere velfærdsydelser, enten fordi de skifter job, eller fordi de går på pension. Dette beregnes ud fra, hvor stor en andel af hvert alderstrin der arbejder med velfærdsydelser. Metoden bag beregningen af udbud og efterspørgsel er nærmere beskrevet i Salmon og Andersen (2025).

Antager konstant forhold mellem antal ansatte og brugere

Fremskrivningen bygger på den grundlæggende antagelse, at udbud og efterspørgsel på nuværende tidspunkt er i balance. Vi fremskriver altså baseret på, at forholdet mellem antallet af ansatte med de rette kompetencer og antallet af brugere af den givne ydelse skal være konstant og lig med forholdet i 2022. Beregningerne tager derfor ikke højde for eventuelle ubalancer, som allerede eksisterer i dag. Det var fx kun 85 pct. af undervisningen i folkeskolen i skoleåret 2023/2024, som blev varetaget af en underviser med den rette uddannelse[35], og fra marts til august 2024 blev henholdsvis 14 og 20 pct. af jobopslagene for pædagoger og SOSU-hjælper ikke besat.[36] Hvis man i fremtiden ønsker at fjerne disse eksisterende ubalancer, vil behovet for uddannet personale være endnu større, end hvad vores fremskrivning tilsiger.

Figur 4.15 Mismatch mellem udbud og efterspørgsel for udvalgte velfærdsuddannede i 2050

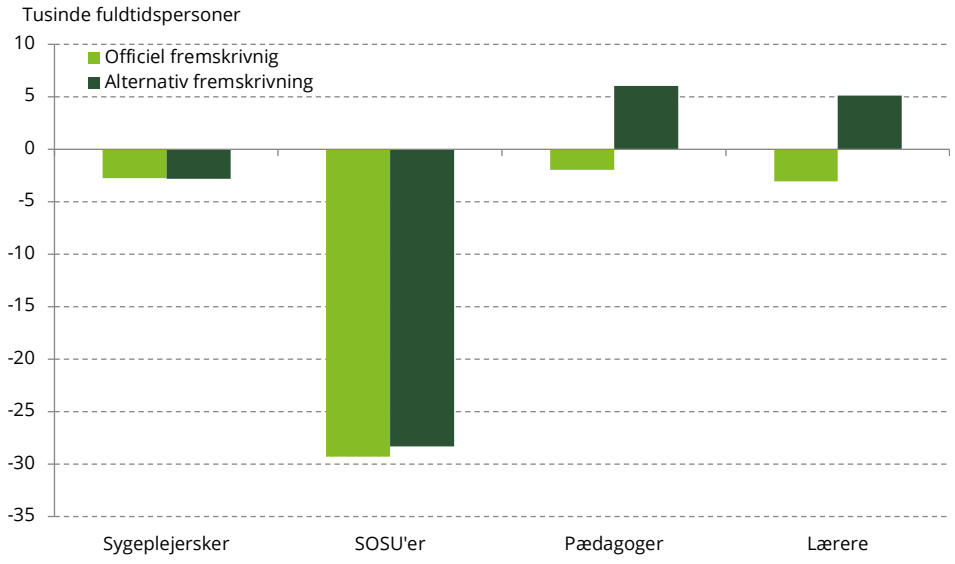

Kilde: Egne beregninger på baggrund af Danmarks Statistiks registre.

[35] Uddannelsesstatistik tabel "Kompetencedækning i folkeskolen".
[36] STAR rekrutteringssurvey, december 2024.

Stor mangel på SOSU'ere

Hvis fremskrivningen baseres på den officielle befolkningsfremskrivning, opstår der i 2050 et mismatch inden for alle fire faggrupper. Størst er manglen på SOSU'er, hvor der forventes at mangle 29.000 fuldtidspersoner. For de øvrige faggrupper opstår der en mangel på mellem 2.000 og 3.000 fuldtidspersoner, når den officielle fremskrivning anvendes, jf. figur 4.15.

Kan skabe overskud af lærere og pædagoger

Hvis man i stedet anvender Kraka-Deloittes fremskrivning af fertilitetstallene, opstår der i 2050 et overskud på 5.000 lærere og 6.000 pædagoger, mens manglen på SOSU'er blot reduceres med 1.000 fuldtidspersoner. Den lavere fertilitet påvirker ikke manglen på sygeplejersker i nævneværdig grad.

SOSU-mangel vil kræve stort ekstra optag

I begge fremskrivninger er det SOSU'er, der særligt kommer til at mangle. Hvis hele mismatchet skal løses ved at uddanne flere, skal der hvert år frem mod 2050 optages cirka 13.000 personer på en SOSU-uddannelse, jf. figur 4.16. I dag optages der 9.500 årligt, så det svarer til en stigning på 3.500 personer. Summerer man det ekstra optag over årene frem til 2050, vil det langt overstige manglen på SOSU'er. Dette skyldes, at de fire uddannelser har forholdsvis høje frafaldsprocenter på mellem 25 pct. og 40 pct., hvilket er lagt til grund for fremskrivningen. Hvis man er i stand til at forbedre disse frafaldsrater, vil det nødvendige optag kunne reduceres tilsvarende.

Figur 4.16 Påkrævet årligt optag på velfærdsuddannelserne for at undgå mismatch i 2050, samt det faktiske optag i 2022

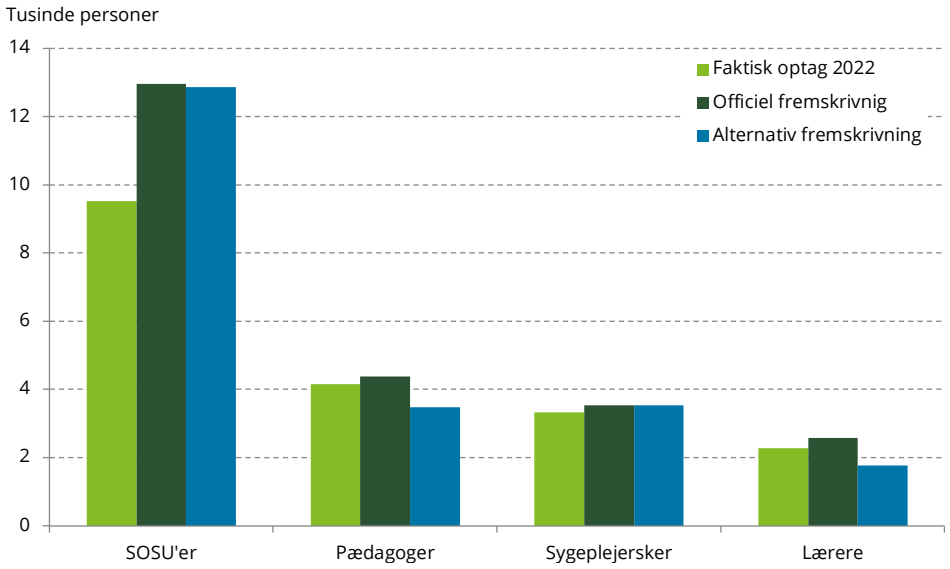

Anm.: Det påkrævede optag er det årlige optag, der skal være hvert år fra 2020-2047, for at merbehovet fra ændret befolkning er dækket i 2050. Det er beregnet som mismatchet divideret med gennemførselsprocenten fra uddannelsen ganget med den gennemsnitlige beskæftigelsesgrad for 25-35-årige.
Kilde: Egne beregninger på baggrund af Danmarks Statistiks registre.

Mindre ungdomsårgange kan give udfordringer

På kort sigt vil færre børn alene påvirke efterspørgslen efter velfærdsydelser, men i takt med at børnene bliver ældre og træder ind på arbejdsmarkedet, vil den lavere fertilitet også påvirke udbuddet af arbejdskraft. Arbejdsstyrken i 2050 vil hovedsageligt bestå af personer, der allerede er født i dag, og derfor vil denne effekt kun i meget begrænset omfang påvirke mismatchet i 2050. Hvis mismatchet alene skal løses ved at uddanne flere, vil en betydeligt større andel af en ungdomsårgang skulle vælge en velfærdsuddannelse.

Hver femte ung skal starte på SOSU-uddannelse

Det påkrævede optag for SOSU'er svarer til, at 22 pct. af de 20-årige i Kraka-Deloittes fremskrivning skal starte på en SOSU-uddannelse. I dag svarer optaget til 13,5 pct. af de 20-årige, jf. figur 4.17. Samlet set svarer det påkrævede optag i Kraka-Deloittes fremskrivning til, at lidt over en tredjedel af en årgang skal starte på en af de fire velfærdsuddannelser. I dag svarer optaget til lidt over en fjerdedel. Hvis hele mismatchet skal løses ved at uddanne flere, vil velfærdsuddannelserne således beslaglægge en væsentligt større del af hver ungdomsårgang.

Figur 4.17 Optag målt som andel af 20-årige

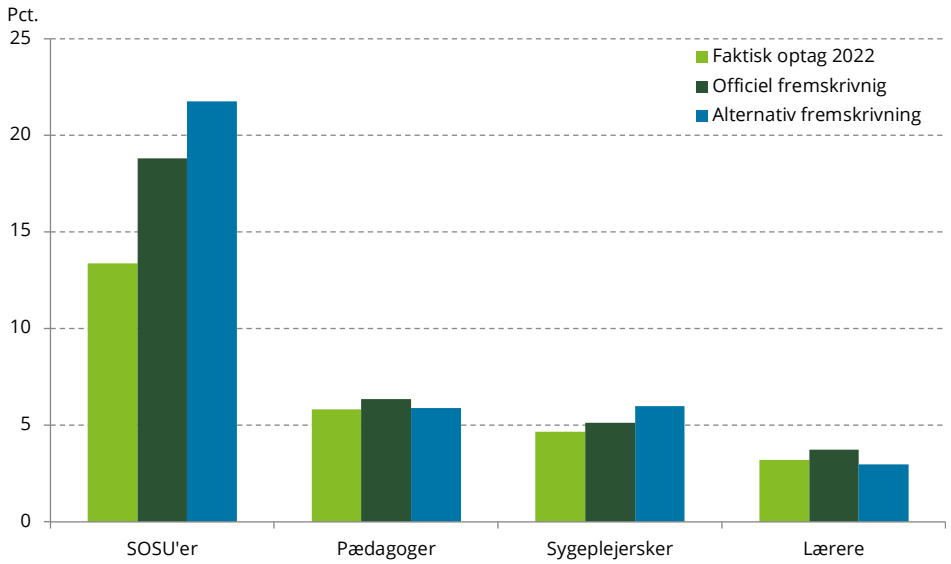

Anm.: Andelen er beregnet som det henholdsvis faktiske eller nødvendige optag i forhold til antallet af 20-årige i det pågældende scenarie.
Kilde: Egne beregninger på baggrund af Danmarks Statistiks registre.

Svært at løse mangel alene ved uddannelse

Hvis det nuværende serviceniveau i velfærdsstaten skal bevares i fremtiden, er det nødvendigt at se på andre løsninger end blot at uddanne flere. Her er det oplagt at se på brugen af deltidsansættelser. SOSU'er ansat i ældreplejen arbejder i gennemsnit 28 timer om ugen. Der er derfor et betydeligt potentiale, hvis flere vælger at arbejde fuldtid. En anden mulighed er at forbedre fastholdelsen, så flere med en relevant uddannelse faktisk vælger at arbejde med at levere velfærdsydelser. En tidligere Small Great Nation-rapport undersøgte fastholdelsen blandt de fire faggrupper, jf. afsnit 4.3 i Kraka-Deloitte (2022). Analysen viste, at det kun er 38 pct. af de nyuddannede SOSU'er, der arbejder med at levere sundheds- og plejeydelser 20 år efter, de er blevet uddannet.

Usikkert om indvandring kan bidrage til løsning

Hvis man skal lykkes med at hæve arbejdstiden og fastholde medarbejdere inden for velfærdsfagene, kan en løsning være forbedrede løn- eller arbejdsforhold, så arbejdet bliver mere attraktivt. En anden løsningsmodel kunne være at tiltrække kvalificerede udlændinge til at arbejde i velfærdsstaten. Politisk har man allerede åbnet for at rekruttere flere SOSU'er fra lande uden for Europa, hvilket kan bidrage til at afhjælpe mangelsituationen.[37] Det er dog uklart, hvor meget dette reelt vil bidrage, da de fleste lande i verden oplever aldrende befolkninger, og den globale konkurrence om at tiltrække kvalificeret arbejdskraft til sundheds- og plejesektoren formentlig vil blive hårdere i fremtiden.

[37] https://www.dr.dk/nyheder/politik/ny-aftale-paa-plads-vil-hente-1000-sosu-hjaelpere-ude-i-verden

celer

5. Offentlige finanser under pres?

I 70'erne havde Danmark kurs mod den økonomiske afgrund

I 1979 udtalte den netop afgåede finansminister Knud Heinesen de berømte ord om, at Danmark havde kurs mod den økonomiske afgrund. Økonomien var på det tidspunkt hårdt mærket af 70'ernes oliekriser, som havde ramt dansk økonomi hårdt og medført kraftige prisstigninger, et stort underskud på betalingsbalancen, samt kraftigt stigende ledighed og dertilhørende store underskud på de offentlige finanser.

Siden da, har politikerne truffet vigtige beslutninger

Siden dengang har dansk økonomi – og ikke mindst de offentlige finanser – gennemgået en voldsom transformation. Skiftende regeringer har truffet en lang række beslutninger og vedtaget reformer, der skulle tage livtag med bl.a. konkurrenceevneproblemer, høje renter, høj inflation, høj ledighed og demografiske udfordringer:

Fastkurspolitikken mv. fik inflationen under kontrol

I 80'erne indførtes fastkurspolitikken og dyrtidsreguleringen[38] blev afskaffet for at få inflationen under kontrol og dermed også få renterne ned. Det gavnede både de offentlige finanser og betalingsbalancen og stimulerede den økonomiske vækst. Fastkurspolitikken er stadig en af hjørnestenene i den danske økonomiske politik.

Arbejdsmarkedsreformer førte til lavere ledighed

I 90'erne gennemførte politikerne en lang række arbejdsmarkedsreformer for at få bugt med datidens høje ledighed. Det indebar bl.a. en forkortelse af dagpengeperioden, og at der blev stillet større krav til de ledige. Dagpengesystemet og den aktive arbejdsmarkedspolitik, hvor staten hjælper ledige tilbage i beskæftigelse, udgør ligeledes en hjørnesten i nutidens sunde offentlige finanser.

Reformer af efterløn og pensionsalder sikrede holdbarhed

I slutningen af 90'erne og op gennem 00'erne og 10'erne skiftede fokus i den økonomiske politik til at udvide udbuddet af arbejdskraft og til at håndtere fremtidige demografiske udfordringer. En aldrende befolkning og udsigten til, at stadig flere danskere ville være over tilbagetrækningsalderen, udfordrede de offentlige finansers langsigtede sundhed. Det problem håndterede datidens politikere med beslutninger om først at begrænse efterlønsordningen og sidenhen med Velfærdsforliget i 2006, som kædede stigninger i levetiden sammen med stigninger i folkepensionsalderen. Dermed fik man et værktøj til at sikre den såkaldte langsigtede holdbarhed af de offentlige finanser, altså at den offentlige gæld ikke eksploderer i størrelse som følge af store underskud år efter år.

Saldooverskud siden 2015 har gjort offentlig gæld til netto*formue*

Ovenstående beslutninger er alle medvirkende til, at dansk økonomi og de offentlige finanser i dag fremstår meget stærke. Siden 2015 har der således været overskud på den såkaldte offentlige strukturelle saldo alle år frem til i dag, jf. figur 5.1.[39] De årlige overskud kombineret med en gunstig konjunktursituation har betydet, at det offentlige er gået fra at have en netto*gæld* på ca. 7 pct. af BNP i 2015, til en netto*formue* på 23 pct. af BNP i 2025 – en forbedring på over 900 mia. kr.

Holdbare finanser trods svære år fra 2030 til 2040'erne

Af figur 5.1 fremgår det også, at der kommer en periode efter 2030, hvor den strukturelle saldo gradvist svækkes frem mod 2040. Det skyldes, at den føromtalte demografiske udfordring er særlig stor i disse år, og det er hovedårsagen til, at det var nødvendigt med reformer, der fik danskerne til at blive længere på arbejdsmarkedet. Figuren understreger dog også, at rettidige politiske beslutninger faktisk har løst problemerne med den aldrende befolkning, hvis den nuværende fremskrivning står til troende. Fra 2050 skønnes der således igen at være overskud på den strukturelle

[38] Dyrtidsreguleringen var en mekanisme, der sikrede automatiske stigninger i lønninger og visse overførselsindkomster, i takt med at priserne steg.
[39] Den strukturelle saldo er statens budget renset for konjunktursituationen i økonomien og andre ting, som kun midlertidigt påvirker de offentlige finanser.

saldo, og dette overskud ventes at stige i hele fremskrivningsperioden, i takt med at pensionsalderen hæves, og den demografiske udfordring aftager. Der er altså også fremadrettet udsigt til sunde og holdbare offentlige finanser.

Figur 5.1 Meget holdbare offentlige finanser i Finansministeriets seneste fremskrivning

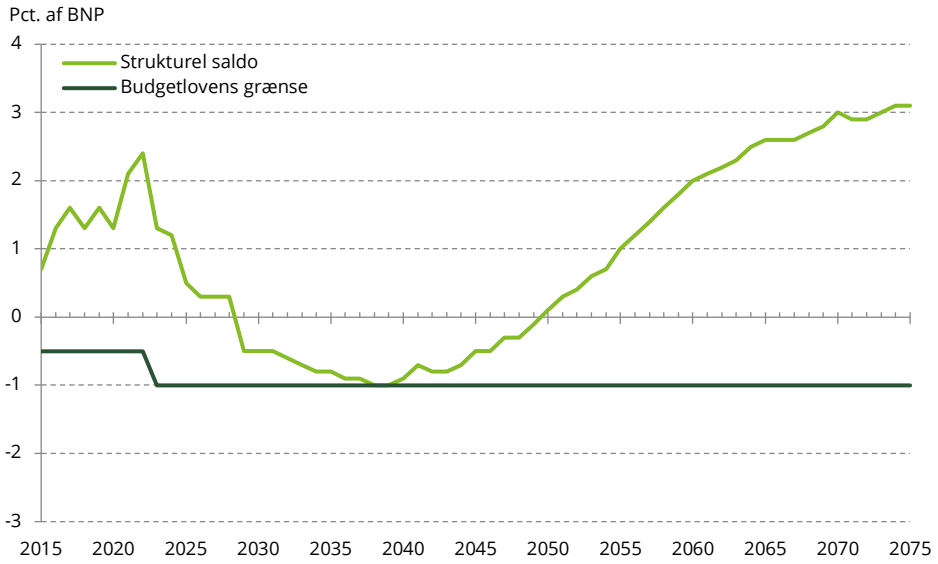

Anm.: Budgetloven sætter en grænse på, hvor stort et underskud der må være på den strukturelle saldo. Fra 2023 og frem må der maksimalt være et underskud på én pct. af BNP.
Kilde: Finansministeriet og egne beregninger.

Godt udgangspunkt er ikke kommet af sig selv

Det gode udgangspunkt for de offentlige finanser i Danmark er ikke kommet af sig selv. I de sidste 50 år er der taget mange vigtige beslutninger, som har udgjort fundamentet for den stærke danske økonomi og den velfungerende offentlige sektor med sunde finanser, som vi står med i dag.

Usikkerhed og en skiftende verden kan kræve handling

Derfor kan nutidens politikere heller ikke bare lade stå til og regne med, at tingene går godt af sig selv. Vurderingen af de offentlige finanser er i sagens natur en prognose behæftet med betydelig usikkerhed og er grundlæggende baseret på antagelser om, at den sunde økonomi, vi har i dag, fortsætter i fremtiden. I takt med at verden ændrer sig, kan disse forudsætninger også ændre sig – eller kræve, at politikkerne handler for at sikre, at de fortsætter. I dette kapitel undersøger vi, hvordan nogle af tidens megatrends kan udfordre den langsigtede holdbarhed af de danske finanser.

Afsnit 5.1 viser, hvor store udgifterne til forsvar kan blive

I afsnit 5.1 viser vi, at det kan blive endog meget dyrt for Danmark og resten af NATO, hvis Donald Trump vælger at trække USA helt ud af alliancen, og NATO fortsat skal have den militære kapacitet til at forsvare sine medlemmer. Afhængig af opgørelsesmetoden er det ikke urealistisk, at de varige forsvarsudgifter for Danmark vil kunne nå helt op på fire pct. af BNP om året. Det vil i sagens natur have stor betydning for de offentlige finanser i fremtiden.

Kortere arbejdstid reducerer vækst og offentlige indtægter

En kortere arbejdstid reducerer væksten og statens indtægter. Vi viser i afsnit 5.2, at danskerne generelt ønsker at arbejde mindre, end de gør i dag, og at de forventer at ville arbejde mindre i fremtiden. Denne tendens afspejler en historisk sammenhæng: Når velstanden stiger, efterspørger mange mere fritid. Det billede går igen, når vi spørger danskerne, hvordan de reagerede på afskaffelsen af store bededag, der havde virkning fra 2024. De fleste svarer, at de arbejder en dag ekstra om året som konsekvens, men en betydelig del af befolkningen svarer, at de ikke har øget deres arbejdstid som følge af den tabte fridag. Det indikerer, at det på længere sigt kan blive svært at modstå danskernes ønske om at veksle en del af velstandsstigningen over tid til mere fritid.

Afsnit 5.3 viser flere scenarier, som kan koste holdbarheden

Spørgsmålet om, hvornår danskerne kan gå på pension, er igen blevet højaktuelt. Med de politiske meldinger fra Socialdemokraterne om, at de vil genforhandle aftalen om pensionsindeksering, virker det usikkert, om Danmark efter 2040 kommer til at konvertere alle stigninger i leveår til flere år på arbejdsmarkedet, hvilket ellers er udgangspunktet for Velfærdsforliget fra 2006. I afsnit 5.3 viser vi, at der er råd til at lempe indekseringen uden at gå på kompromis med den finanspolitiske holdbarhed – men hvis stigende forsvarsudgifter, faldende arbejdstid og lempeligere pensionsindeksering lægges oven på hinanden, udgør det en stor udfordring for de offentlige finanser på lang sigt, og holdbarheden kan komme i fare.

5.1 Opretholdelse af NATO's styrke uden USA kræver markant forøgelse af bl.a. dansk forsvarsbudget

Trumps trussel om at trække USA ud af NATO bekymrer

Den amerikanske præsident Donald Trump har flere gange truet med at trække USA ud af NATO-alliancen. Det vækker stor bekymring – både indenrigspolitisk i USA og i de øvrige lande i NATO-alliancen. I slutningen af 2023 vedtog den amerikanske kongres på denne baggrund en lov, som skal forhindre præsidenten i egenrådigt at træffe beslutning om at forlade NATO. Eksperter har imidlertid påpeget, at det er langt fra sikkert, at det kan forhindre Trump i de facto at stække amerikansk engagement ved fx at deklarere, at USA ikke vil overholde alliancens artikel 5, som indebærer, at et angreb på en allieret skal betragtes som et angreb på alle allierede.[40]

USA er den største militære magt i NATO

Når risikoen for amerikansk tilbagetræden fra NATO vækker bekymring for alliancens endeligt, skyldes det, at USA er den absolut største militære magt i alliancen. I 2023 brugte USA over dobbelt så mange penge på militæret som resten af NATO tilsammen, jf. figur 5.2.a. Uden USA ville NATO-landenes samlede militære udgifter have været 70 pct. lavere, end de faktisk var i 2023. Det vil åbenlyst svække alliancens militære styrke markant. Uden USA er de samlede militære udgifter i NATO-alliancen fx kun lidt højere end i Kina alene – og lavere end Rusland og Kina tilsammen. USA er samtidig den absolut største atommagt i NATO-alliancen. Uden USA ville NATO være meget langt fra at matche Rusland i beholdningen af atomvåben, jf. figur 5.2.b.

Rusland får mere for pengene, hvis man købekraftskorrigerer

Det hører med til historien i figur 5.2.a., at udgifterne ikke er købekraftskorrigerede. Dermed tager tallene ikke højde for, at Rusland og Kina kan få flere våben og soldater pr. dollar, end de fleste NATO-lande kan. Det er ikke oplagt, hvordan det er mest korrekt at købekraftskorrigere, da købekraftspariteten mellem lande afspejler priser på almindelige forbrugsgoder og ikke militærudgifter. Derfor er det ikke gjort her. En købekraftskorrektion ville dog trække i retning af, at Rusland og Kina får større reale udgifter, og dermed større kampkraft, i forhold til NATO. Det vil derimod ikke ændre på, at USA leverer langt det største bidrag i NATO.

[40] https://www.lawfaremedia.org/article/trump-can-t-withdraw-from-nato--but-he-could--quiet-quit.

Figur 5.2 Militære udgifter og estimerede atomvåbenlagre for udvalgte lande

Figur 5.2.a Militære udgifter for udvalgte lande, konstante (2022) USD, 1950-2023

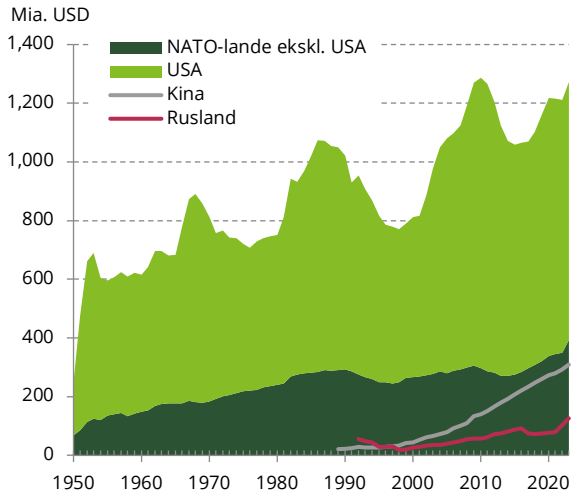

Figur 5.2.b Estimerede atomvåbenlagre, 2024

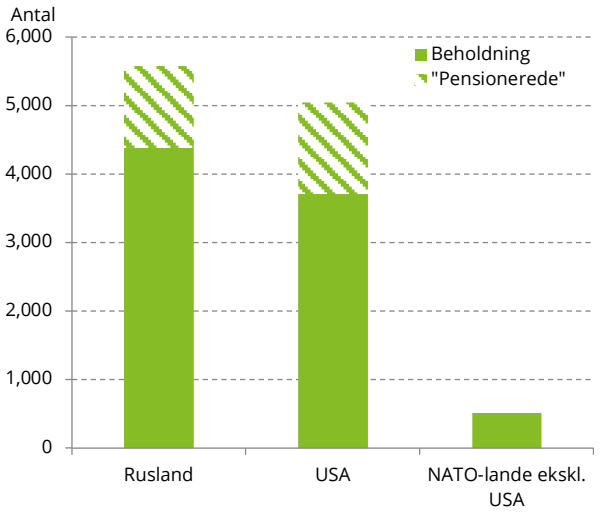

Anm.: Panel a viser militære udgifter i milliarder konstante (2022) USD for henholdsvis USA, resten af NATO-alliancen, Rusland og Kina. NATO-alliancen er udvidet over tid. I 1949 var der 12 medlemslande, og i 2023 var der 31. Opgørelsen er i hvert år baseret på de lande, der var medlem i det år. Vi har ikke data for Kina og Rusland før henholdsvis 1989 og 1992. Panel b viser den estimerede beholdning af atomsprænghoveder i henholdsvis USA, resten af NATO og Rusland i 2024. Kategorien *beholdning* dækker over sprænghoveder, som er en del af militære lagre til brug for missiler, fly, skibe og ubåde. Kategorien *pensionerede* dækker over sprænghoveder, som er trukket tilbage, men som stadig er relativt intakte og venter på at blive demonterede.

Kilde: Egne beregninger baseret på SIPRI Military Expenditure Database, https://www.sipri.org/databases/milex (panel a) og Federation of American Scientists https://fas.org/initiative/status-world-nuclear-forces/ (panel b).

Stor økonomi og høj ratio af militære udgifter til BNP

USA's store andel af de NATO-allieredes samlede militære udgifter skyldes ikke alene, at der er tale om den absolut største økonomi i alliancen. USA er også blandt de lande i alliancen, hvor den største andel af BNP anvendes til militærudgifter – i 2023 kun overgået af Polen, jf. figur 5.3. Således brugte USA 3,4 pct. af BNP på militære udgifter i 2023. Til sammenligning bruger resten af NATO-landene i gennemsnit 1,9 pct. (simpelt gennemsnit). Hvis man vægter med landenes samlede forsvarsudgifter i forhold til deres samlede BNP, bruger resten af NATO-landene 1,8 pct.

Figur 5.3 Militære udgifter som pct. af BNP for lande i NATO-alliancen, 2023

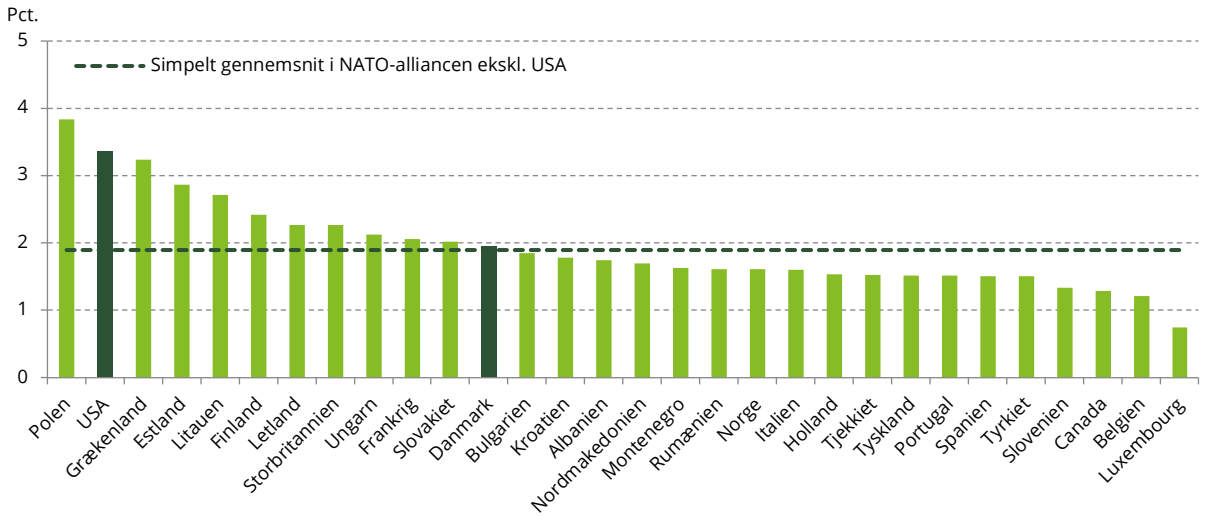

Anm.: Gennemsnittet er et simpelt (uvægtet) gennemsnit af landenes bidrag. Det vægtede gennemsnit er 1,8.
Kilde: SIPRI Military Expenditure Database, https://www.sipri.org/databases/milex.

Uden USA skal øvrige lande hæve militære udgifter markant

Eftersom USA står for over to tredjedele af NATO-landenes samlede militære udgifter, ville det i sagens natur kræve store stigninger i de øvrige NATO-landes forsvarsudgifter at lukke hullet, hvis USA skulle melde sig ud af alliancen. Alene det at opretholde den samlede ratio af militære udgifter til BNP i alliancen ville kræve, at landene ekskl. USA i gennemsnit øgede deres militære udgifter med 46 pct., fra ca. 1,8 til 2,6 pct. af BNP, jf. figur 5.4.[41] Alliancens samlede militære styrke ville i så fald stadig være større end fx Ruslands og Kinas tilsammen i 2023. Men den vil være under halvdelen af, hvad den faktisk var i 2023, inkl. USA's bidrag.

Figur 5.4 Gennemsnitlige militære udgifter i NATO ekskl. USA i forskellige scenarier

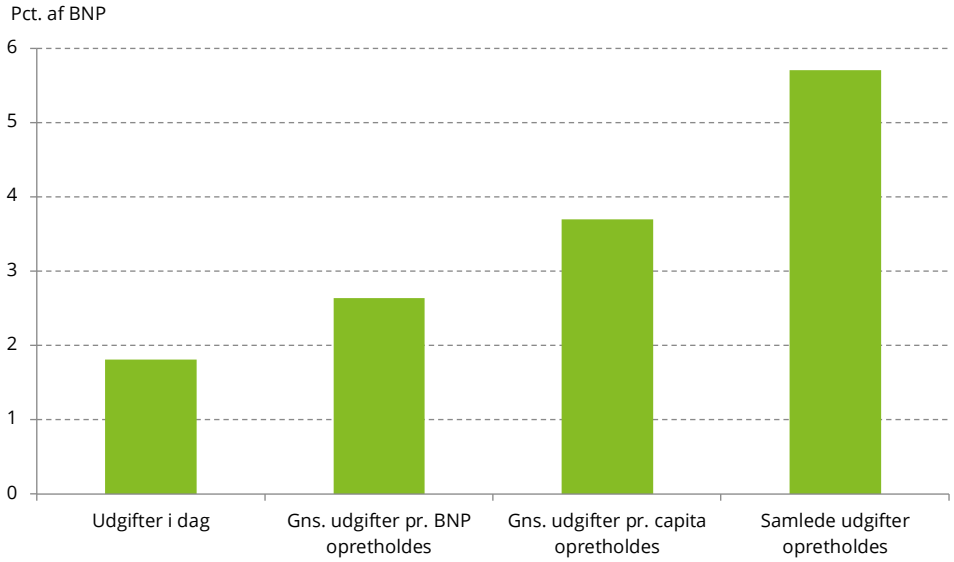

Anm.: Gennemsnittet er her et vægtet gennemsnit, svarende til landenes samlede forsvarsudgifter i forhold til deres samlede BNP.
Kilde: SIPRI Military Expenditure Database, https://www.sipri.org/databases/milex.

[41] Egne beregninger på baggrund af SIPRI Military Expenditure Database. Bemærk, at disse beregninger ikke tager højde for, at Sverige indtræder i NATO i 2024.

Realistisk scenarie: NATO-landene skal bruge 3,7 pct. af BNP

Ønsker NATO derimod at opretholde det eksisterende udgiftsniveau målt pr. capita, skal landene i gennemsnit hæve deres forsvarsudgifter til 3,7 pct. af BNP, jf. figur 5.4. Det virker umiddelbart som et realistisk scenarie, da formålet med en forsvarsalliance ultimativt er at forsvare medlemslandenes befolkninger.

For at lukke hele hullet, skal landene tredoble deres udgifter

Endelig foreligger muligheden, at NATO-landene ønsker at opretholde den samme styrke som før USA's udmelding. I dette tilfælde, hvor de samlede udgifter altså opretholdes, vil landene i gennemsnit skulle mere end tredoble deres forsvarsudgifter fra 1,8 til 5,7 pct. af BNP, jf. figur 5.4. Dette scenarie kan ses som en øvre grænse for, hvor meget forsvarsudgifterne bør stige som konsekvens af, at USA skulle melde sig ud af alliancen.

Et realistisk scenarie: Danmark skal bruge op til 4,0 pct. af BNP

Hvad de forskellige scenarier ville betyde for Danmark specifikt, afhænger i sagens natur af, hvordan de ekstra militære udgifter fordeles mellem landene i alliancen. En mulighed er, at de ekstra udgifter fordeles på en sådan måde, at forholdet mellem de forskellige landes udgifter til militæret forbliver uændret i forhold til i dag. Det er en realistisk fordeling, hvis forskelle i hvilken andel af deres BNP de enkelte lande bruger på militæret i dag afspejler en grundlæggende forskel i prioritering af militæret, som ikke ændrer sig over tid, og hvis økonomiernes relative størrelser samtidig ikke ændrer sig. I et sådant scenarie ville Danmark skulle øge militærudgifterne til 2,9 pct., hvis NATO-alliancens udgifter som andel af BNP skulle opretholdes, og til 4,0 pct., hvis alliancens udgifter pr. capita skulle opretholdes, jf. figur 5.5.

Figur 5.5 Militære udgifter som pct. af BNP, hvis øvrige NATO-lande skal opretholde udgifter på 2023-niveau uden USA

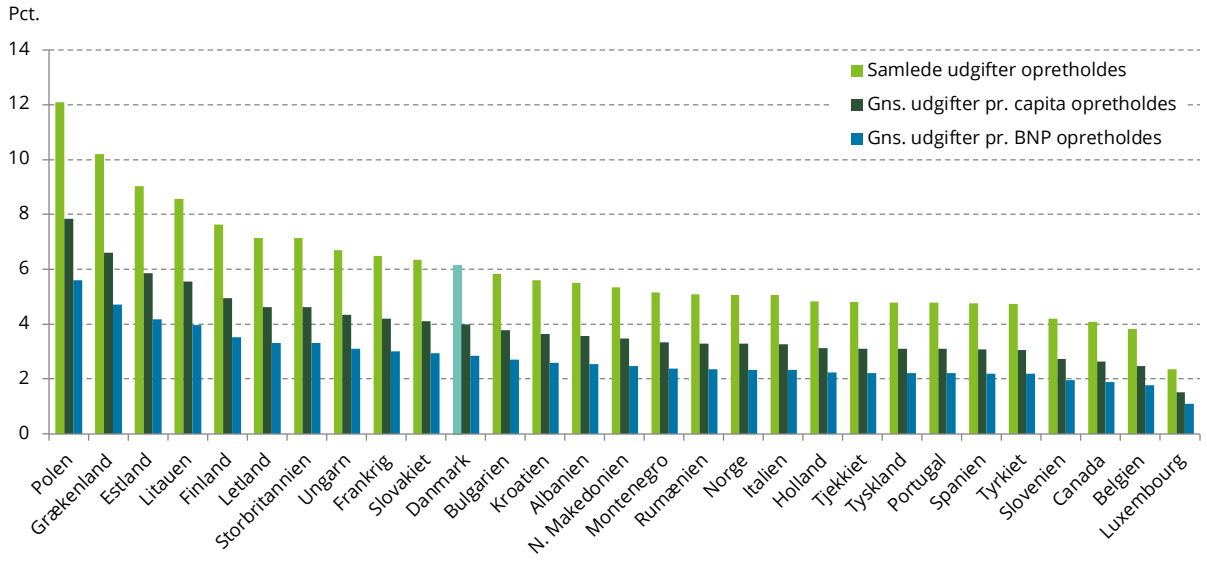

Anm.: Beregningen tager ikke højde for, at Sverige er indtrådt i NATO i 2024.
Kilde: Egne beregninger baseret på SIPRI Military Expenditure Database, https://www.sipri.org/databases/milex.

Yderste konsekvens: Danmark skal bruge 6,2 pct. af BNP

I yderste konsekvens, hvis NATO-alliancen som helhed ønsker at opretholde det eksisterende udgiftsniveau, vil Danmark skulle hæve sine forsvarsudgifter til 6,2 pct. af BNP ved en sådan fordeling, jf. figur 5.5.

Udvidelse vil lægge pres på de offentlige finanser

Uanset hvilket scenarie vi betragter, vil en udvidelse af det danske forsvarsbudget af denne størrelsesorden være historisk og lægge et stort pres på de offentlige finanser. Man skal helt tilbage til starten af 60'erne, hvor den kolde krig var på sit højeste, for at finde et tidspunkt, hvor militærudgifterne som andel af BNP var ca. 2,9 pct., jf. figur 5.6. Og i ingen af de år, vi har data for, har de danske militærudgifters andel af BNP udgjort mere end 3,3 pct. – dvs. 0,7 procentpoint mindre end det, der ville kræves af det danske bidrag for at opretholde NATO's udgifter pr. capita i 2023 uden USA.

Figur 5.6 Danmarks militære udgifter som pct. af BNP, 1950-2023

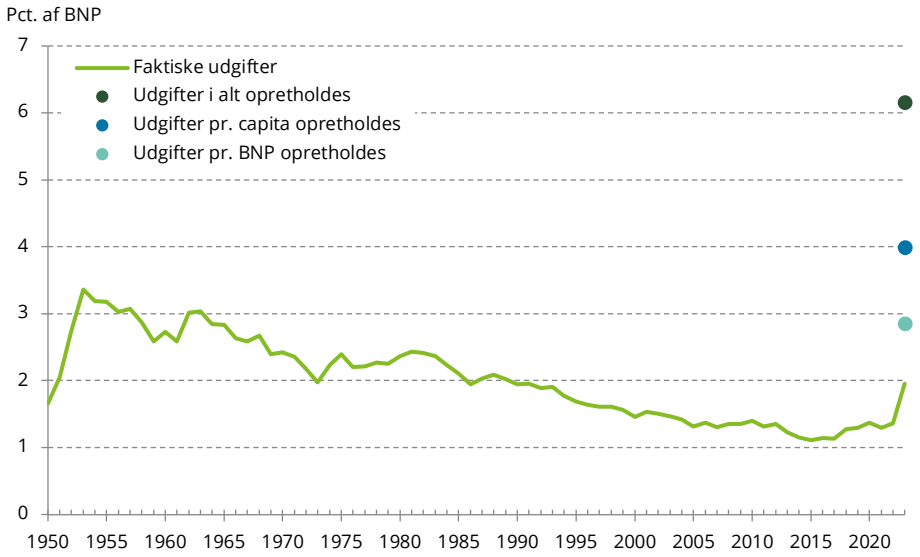

Anm.: De tre prikker angiver Danmarks forventede udgifter i de tre scenarier skitseret ovenfor.
Kilde: Egne beregninger baseret på SIPRI Military Expenditure Database, https://www.sipri.org/databases/milex.

5.2 Danskerne ønsker at arbejde mindre i fremtiden

Øget velstand veksles til lavere arbejdstid

Når velstanden stiger, vil mange gerne veksle en del af den øgede velstand til mere fritid. Denne historisk set stærke sammenhæng kan genfindes på tværs af den industrialiserede verden, om end med forskellig styrke, jf. Kraka (2023). Historisk set har danskerne vekslet ca. en fjerdedel af den øgede velstand til mere fritid, og dermed lavere arbejdstid.

Lavere arbejdstid reducerer offentlige indtægter

Lavere arbejdstid kan - ligesom køb af varer og tjenester - øge velfærden for den enkelte, hvilket er grunden til, at mange ønsker det. Men målt i kroner og øre reducerer en lavere arbejdstid den økonomiske velstand og påvirker også de offentlige finanser gennem reducerede skattebetalinger, da arbejdsudbuddet mindskes. I Finansministeriets officielle fremskrivning indregner man ikke effekterne af et eventuelt fremtidigt fald i arbejdstiden, da fremskrivningen hviler på et underliggende princip om intergenerationel lighed. Hvis man indregnede fremtidens fald i arbejdstid i dag, ville det også kræve, at nutidens generationer skulle betale for, at fremtidige generationer kunne holde mere fri. Det er dermed et sundt princip ikke at indregne det i fremskrivningen, men det kan alligevel give god mening at forholde sig til konsekvenserne af faldende arbejdstid i vurderingen af, hvor Danmark står i 2050.

Afskaffelse af store bededag: Upopulær og tvivl om effekten

Som forsøg på at øge arbejdsudbuddet og forbedre de offentlige finanser, afskaffede regeringspartierne samt Radikale Venstre i 2023 store bededag med virkning fra 2024. Forslaget var voldsomt upopulært blandt vælgerne, og der var også en ophedet debat blandt økonomer om, hvilken effekt forslaget egentlig kunne forventes at have på den faktiske arbejdstid. For forslaget ændrede ikke befolkningens underliggende ønsker for fritid, men kun de formelle rammer for, hvor mange dage man skulle arbejde.

Denne analyse: Forventninger og ønsker til arbejdstid

I denne analyse undersøger vi, om danskerne i dag arbejder så meget, som de ønsker, og hvilke ønsker de har til deres arbejdstid i fremtiden. For hvis danskerne ønsker at arbejde mindre i fremtiden, vil det påvirke Danmarks velstandsniveau såvel som de offentlige finanser. Til sidst følger vi op på debatten om store bededag ved at undersøge, hvordan danskerne selv siger, at de har tilpasset deres arbejdstid.

Danskerne ønsker at arbejde mindre

Generelt set ønsker danskerne at arbejde mindre, end de gør, selv når de tager højde for, at en lavere arbejdstid også giver en lavere indkomst, jf. figur 5.7.a. I gennemsnit ønsker danskerne at arbejde 2,2 timer mindre om ugen, end de faktisk gør. Det er i overensstemmelse med den historiske trend, hvor folk ønsker at veksle en del af velstandsstigningen i de seneste år til mere fritid. Der er forskelle på tværs af aldersfordelingen, hvor især de unge mellem 18-30 år angiver, at de ønsker at arbejde lige så meget, som de faktisk gør, hvorimod aldersgrupperne 31-55 år og de 56+-årige ønsker at arbejde mindre, end de gør. Forskellene mellem faktisk og ønsket arbejdstid er generelt signifikant forskellige, undtagen for de 18-30-årige. Faldet dækker over et ønske hos mange om at arbejde mindre, end de gør. Således er det kun 38 pct. af de adspurgte, der ønsker en arbejdstid, der ligger inden for en time af deres faktiske arbejdstid.

Svar passer med AKU-survey

Svarene for den faktiske arbejdstid passer fint med den såkaldte AKU-survey. Således har respondenterne i vores survey angivet, at de gennemsnitligt arbejder 33,5 timer om ugen. AKU-respondenterne angav i 2024 også, at de i gennemsnit arbejdede 33,5 timer i deres hovedjob.[42]

Figur 5.7 Danskernes arbejdstid – realiteter, forventninger og ønsker

Figur 5.7.a Danskerne ønsker at arbejde mindre, end de gør...

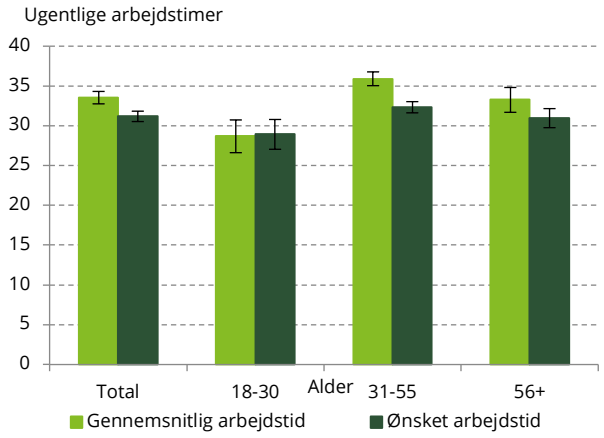

Figur 5.7.b ... og ønsker at arbejde mindre, end de forventer i fremtiden

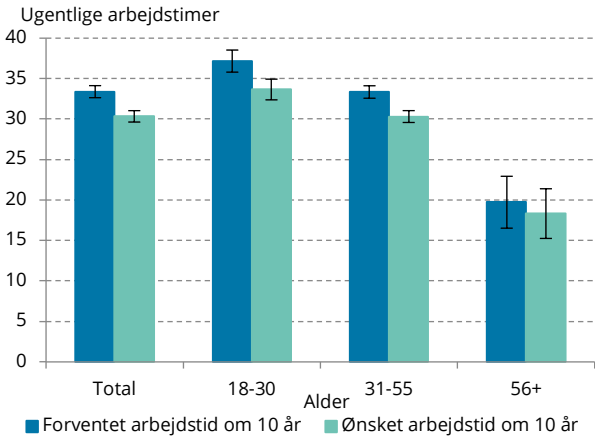

Anm.: De vertikale sorte streger angiver et 95 pct. konfidensinterval. Beregningerne er foretaget ud fra de i alt 1.338 respondenter, der angav, at de arbejdede i dag (figur 5.7.a), og i alt 1.286 respondenter, der angav, at de ønsker at arbejde om ti år (figur 5.7.b). Pensionister og studerende uden arbejde er ikke inkluderet i de to figurer. Spørgsmålene blev indledt med følgende tekst: "Vi vil nu spørge til, hvor meget du arbejder, hvor meget du ønsker at arbejde, og hvor meget du forventer at arbejde. Hvis du har betalt frokostpause, bør du tælle denne med som arbejdstid i spørgsmålene. Når vi spørger til din ønskede arbejdstid, bør du lægge til grund, at din samlede løn stiger/falder proportionalt med din arbejdstid. Når vi spørger til din arbejdstid om ti år, bør du lægge til grund, at lønningerne i samfundet forventes at være højere end i dag.".

Kilde: Survey udarbejdet i samarbejde med Epinion samt egne beregninger, se boks 6 i afsnit 4.1.

I fremtiden forventer danskerne at arbejde mere end ønsket

Billedet med en højere arbejdstid end den, som danskerne ønsker, gentages, når vi spørger til, hvordan respondenterne ser deres arbejdsliv om ti år, jf. figur 5.7.b. På tværs af alle aldersgrupperne har respondenterne angivet, at de ønsker at arbejde mindre om ti år, end de forventer at gøre. Ønsket om at arbejde mindre i fremtiden, end man gør i dag, ser derfor ud til at være til stede i den danske befolkning. Forskellene mellem forventet og ønsket arbejdstid er signifikant forskellige for alle de viste aldersgrupper. Det store fald i både forventet og ønsket arbejdstid i fremtiden for de 56+-årige sammenlignet med den faktiske og ønskede arbejdstid i dag skyldes formentlig, at en del i denne gruppe forventer helt eller delvist at trække sig tilbage fra arbejdsmarkedet inden for de næste ti år.

[42] Se Statistikbanken, tabel AKU420A. Formuleringen af survey-spørgsmålet følger formuleringen i Danmarks Statistiks såkaldte AKU-survey. Konkret har vi bedt respondenterne fuldføre følgende sætning "Inden for de seneste 4-12 arbejdsuger har jeg i gennemsnit arbejdet [indsæt tal] timer." I AKU-surveyen spørges der "Kan du give et bud på et gennemsnitligt antal timer du har arbejdet per uge, baseret på de seneste 4 – 12 uger?".

Reagerer danskerne på deres ønsker om lavere arbejdstid?

På baggrund af danskernes svar kan man stille spørgsmålet: Hvis folk både i dag og i fremtiden ønsker at arbejde mindre, hvorfor reagerer de så ikke på det med en lavere faktisk arbejdstid? Er det blot en drøm, som danskerne har, der aldrig bliver til virkelighed?

Mange arbejder ikke mere, selvom store bededag er afskaffet

Arbejdede folk mere pga. afskaffelsen af store bededag?

For at vurdere, om folk faktisk reagerer på deres ønsker om en lavere arbejdstid, har vi spurgt, hvordan folk reagerede på afskaffelsen af store bededag. Afskaffelsen af store bededag var som udgangspunkt en *forøgelse* af den årlige arbejdstid, fordi alle, der før havde holdt fri på store bededag, nu skulle arbejde. Hvis man skal forvente, at folk i fremtiden rent faktisk vil reagere på deres ønske om at arbejde mindre, må man også forvente, at mange *ikke* øgede deres arbejdstid, bare fordi de formelle rammer for arbejde og fritid blev ændret.

Afskaffelse af store bededag: Økonomer var uenige om effekt

I forbindelse med afskaffelsen var der en debat blandt økonomer om, hvilken effekt man kunne forvente. På den ene side argumenterede nogle økonomer for, at folks underliggende ønsker om afvejningen mellem arbejde og fritid ikke var ændret, og derfor måtte man forvente, at folk reagerede ved at forhandle sig til mere fritid i forbindelse med lønforhandlinger, eller simpelthen arbejde mindre uden en aftale med deres arbejdsgiver, fx ved at arbejde mindre over. På den anden side argumenterede særligt Finansministeriet for, at arbejdstiden ville blive væsentligt forøget. Det kan forklares ud fra bl.a. såkaldte *normdannende effekter*. Når bl.a. daginstitutioner og butikker er åbne, og når alle andre går på arbejde på, hvad der før var en helligdag, så bliver det naturligt for den enkelte også at gå på arbejde, jf. Finansministeriet (2023).

Centralt spørgsmål: Størrelsen på gennemslag

Begge mekanismer kan være til stede samtidig, og spørgsmålet er derfor, hvor stort *gennemslaget* fra afskaffelsen af en helligdag er på den faktiske merarbejdstid. Finansministeriet regnede med et gennemslag på 75 pct. i 2030, men andre økonomer argumenterede for, at det kunne være meget lavere, og endda at det kunne være mere rimeligt at regne med et gennemslag på 0 pct. på lang sigt. Fx udtalte overvismand Carl-Johan Dalgaard om afskaffelsen af store bededag: "jeg [har] svært ved at se, at det burde være noget, der kunne påvirke arbejdsudbuddet på den lange bane".[43]

Godt halvdelen af danskerne arbejder mere end før

28 pct. af danskerne angiver, at deres arbejdstid er uændret (kombinationen af kategorierne "uændret arbejdstid uden/efter aftale med min arbejdsplads"), enten gennem en aftale med deres arbejdsgiver (15 pct.) eller uden en aftale (13 pct.), jf. figur 5.8. Hertil kommer yderligere to pct., som arbejder mindre end før. Omvendt angiver 51 pct. af danskerne, at deres arbejdstid er øget som følge af afskaffelsen af store bededag.

Gennemslaget har været under 100 pct.

Hvis man tager danskernes egne svar for pålydende, har arbejdstidsforøgelsen i samfundet som følge af afskaffelsen af store bededag været mindre end 100 pct. Kun 45 pct. angiver, at deres arbejdstid er forøget 1:1.

Skøn for gennemslag: 60 pct.

Samtidig ser effekten for nuværende dog også ud til at være større end 0. Det ser altså heller ikke ud til at være tilfældet, at folks gennemsnitlige arbejdstid er uændret – i hvert fald på kort sigt. Det er ikke muligt at beregne det præcise gennemslag ud fra survey-spørgsmålet, men ud fra en række antagelser har vi beregnet et skøn for gennemslaget på ca. 60 pct.[44] Finansministeriets bud på et gennemslag på 75 pct. i 2030 ligger dermed i den høje ende ift. hvad danskerne svarer allerede i 2025, men er omvendt heller ikke helt udenfor skiven.

[43] https://nyheder.tv2.dk/business/2023-03-01-overvismand-ingen-langtidseffekt-ved-at-fjerne-store-bededag. I samme artikel udtaler Dalgaard også, at der godt kan være en effekt på kortere sigt.

[44] Skønnet er beregnet ud fra forudsætninger om et gennemslag på 100 pct. for dem, der arbejder én ekstra arbejdsdag eller mere og et gennemslag på 0 pct. for dem, der har uændret arbejdstid. Desuden er der regnet med et gennemslag på 50 pct. for dem, der har svaret at de arbejder mere, men mindre end 1:1 og -25 pct. for dem, der har svaret, at de arbejder mindre. Desuden er det antaget, at dem, der har svaret "ved ikke" fordeler sig som dem, der har svaret på spørgsmålet. Det giver et gennemslag på 59 pct., som vi grundet den store usikkerhed afrunder til 60 pct.

Figur 5.8 Danskernes reaktion på afskaffelsen af store bededag

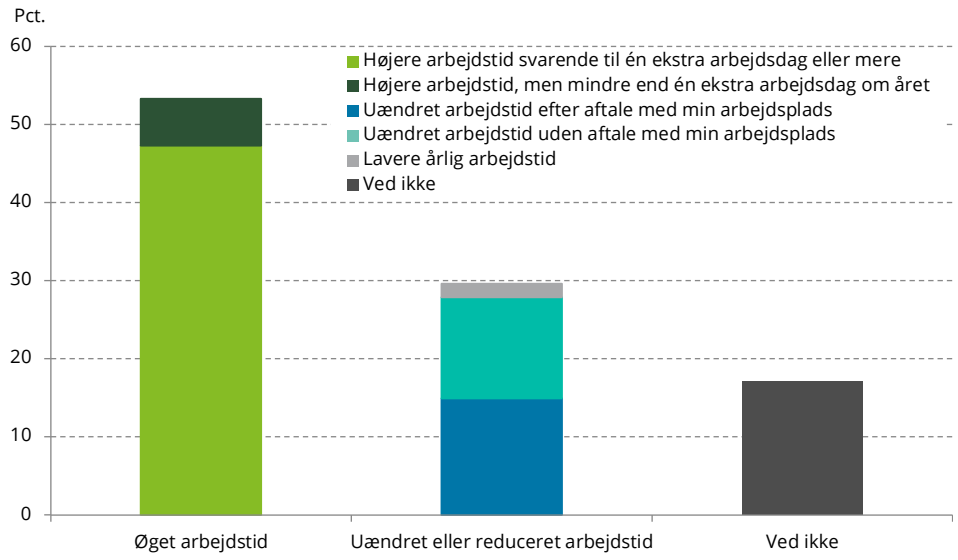

Anm.: Beregningerne er foretaget ud fra de i alt 1.179 respondenter, der har svaret på spørgsmålet, og som arbejder i dag. Survey-respondenter, der har angivet, at de var arbejdsløse, studerende eller pensionister, er ikke inkluderet.
Kilde: Survey udarbejdet i samarbejde med Epinion samt egne beregninger, se boks 6 i afsnit 4.1.

På lang sigt kan gennemslaget være mindre

Frem mod 2030 og på endnu længere sigt kan effekten vise sig at blive mindre endnu. Det kan fx være, at det ikke er muligt at få lov til at arbejde færre timer i ens nuværende job, og at en lavere arbejdstid dermed kræver, at man skifter job. Det kan også være, at det for mange arbejdsgivere er besværligt at tilrettelægge arbejdet, hvis nogle medarbejdere ikke er til stede i samme omfang som andre. Hvis det er tilfældet, vil lavere arbejdstid kræve en koordineret indsats på arbejdspladsen. Af bl.a. disse grunde kan ændringer i arbejdstid tage tid, førend de materialiserer sig, ikke mindst hvis det kræver, at det bliver taget op som et krav i kollektive aftaler på arbejdspladsen eller i overenskomstforhandlinger. Historisk set er netop overenskomstforhandlinger en af hovedmekanismerne, der har bidraget til en lavere arbejdstid, jf. Kraka (2023).

Regler og lovgivning har effekt – i hvert fald på kort sigt

Uanset hvordan danskerne præcis ender med at reagere på afskaffelsen af store bededag, illustrerer danskernes svar, at politikernes regler og lovgivning har en betydning for samfundets arbejdstid – i hvert fald på kort sigt. Men effekten er ikke 100 pct., og på længere sigt kan det være svært at kæmpe mod, hvad der ser ud til at være et dybtliggende ønske hos danskerne, nemlig at veksle en del af velstandsstigningen over tid til mere fritid.

Faldende arbejdstid kan udfordre offentlige finanser

Faldende arbejdstid kan øge velfærden for den enkelte, men kan også have konsekvenser for finansieringen af velfærdsstaten på det niveau, som danskerne forventer i fremtiden. Denne udfordring behandler vi i det følgende afsnit 5.3.

5.3 Sunde offentlige finanser kan komme i fare

Sunde offentlige finanser i Danmark

De offentlige finanser er sunde i Danmark. I de seneste år har der været store overskud på den offentlige saldo, som måler forskellen mellem statens indtægter og udgifter. Samtidig er det offentliges nettogæld negativ, dvs. den offentlige sektor har en formue, når man trækker gæld fra aktiver som fx statens indestående i Nationalbanken og værdien af aktier i selskaber som Ørsted, DSB og Københavns Lufthavne mv. Ser man længere frem i Finansministeriets prognose for de offentlige finanser, ser det også godt ud, jf. figur 5.9. Figuren viser den såkaldte "strukturelle saldo", som er den offentlige saldo, men renset for effekten af konjunktursituation og andre midlertidige

fænomener. I prognosen er der langsigtet holdbarhed. Hvis der ikke er holdbarhed, betyder det, at gælden på lang sigt vil eksplodere, så holdbarhed er en vigtig finanspolitisk egenskab.

Analysen viser alternative scenarier for offentlige finanser

Finansministeriets fremskrivning af den offentlige saldo lægger til grund, at man bruger hele det såkaldte finanspolitiske råderum frem mod 2030. Som vist i Knigge (2025a) betyder det, at man kan hæve forsvarsudgifterne til 3 pct. af BNP og samtidig sætte penge af til offentlig velfærd, i takt med at antallet af ældre borgere stiger, inden for dette råderum – altså uden at flytte på den strukturelle saldo i figur 5.9. I denne analyse viser vi, hvordan forskellige alternative scenarier for de offentlige finanser kan ændre udsigten for den strukturelle saldo. Scenarierne er udvalgt ud fra aktuelle politiske emner og blandt grundlæggende principper for Finansministeriets fremskrivning.

Scenarie med test af Finansministeriets forløbsantagelser

Øvelsen handler ikke om at sætte spørgsmålstegn ved Finansministeriets fremskrivning, som er lavet efter sunde principper, men om at vise, hvad det betyder for de offentlige finanser, hvis disse principper ikke viser sig at holde stik. Givet den store usikkerhed, som er indbygget i lange økonomiske fremskrivninger, kan man se det som en slags følsomhedstest af den fremskrevne udvikling.

Militærudgifter, lavere arbejdstid og pensionsindeksering

Således beregner vi en række risikoscenarier, der viser effekten af et yderligere ufinansieret løft af militærudgifterne på én pct. af BNP, faldende arbejdstid fra 2030 til 2050, svarende til den historiske sammenhæng mellem velstandsfremgang og arbejdstid, samt effekten af at lempe pensionsindekseringen efter 2040, svarende til den anbefaling, som Kommissionen om tilbagetrækning og nedslidning gav i maj 2022. Hvert scenarie er gennemgået i detaljer i afsnit 5.3.1, 5.3.2 og 5.3.3.

Vil føre til et samlet set klart uholdbart forløb

Hvis alle disse risikoscenarier udspilles på samme tid, vil det radikalt ændre udsigten for de offentlige finanser i fremtiden: Fra et scenarie, der samlet set er finanspolitisk holdbart med en udfordrende periode i 2030'erne og 2040'erne og derefter støt stigende overskud fra 2050'erne og frem, til et scenarie, som er et klart uholdbart forløb, hvor underskuddet vokser og vokser år for år, jf. figur 5.9. Et uholdbart forløb vil betyde, at den offentlige gæld på et tidspunkt vil eksplodere. Det vil kræve politisk handling inden da, og i sidste ende højere skatter, lavere velfærdsudgifter og/eller betydelige reformer. I figuren er de forskellige risikoforløb lagt ovenpå hinanden, så det enkelte tiltags marginale effekt skal ses ved forskellen til den saldoprofil, som er ovenfor.

Figur 5.9 Finansministeriets fremskrivning og alternative forløb for strukturel saldo

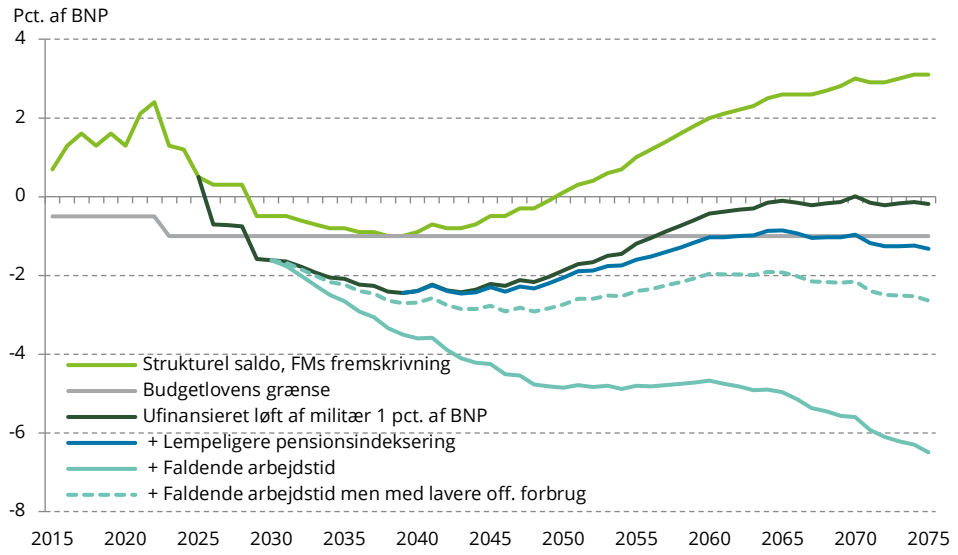

Anm.: Hvert forløb lægges til det foregående. Der regnes på løft af militærudgifter ud over, hvad der er råd til inden for det finanspolitiske råderum. Lempeligere pensionsindeksering svarer til forslaget fra Kommissionen om tilbagetrækning og nedslidning. Arbejdstid falder i takt med velstand, svarende til historisk gennemsnit fra 2030 til 2050. De enkelte forløb er beskrevet i detaljer i kapitlets underafsnit.

Kilde: Egne beregninger baseret på Finansministeriet og Kommissionen om tilbagetrækning og nedslidning.

Holdbarhed svækkes med op til 3,6 pct. af BNP

I Finansministeriets fremskrivning er holdbarhedsindikatoren beregnet til 1,2 pct. af BNP. Holdbarhedsindikatoren måler, hvor meget man i teorien kan lempe de offentlige finanser hvert år i al fremtid, uden at gælden eksploderer. Holdbarheden svarer altså til en lempelse på ca. 36 mia.kr. hvert år fremover. Indregnes alle de alternative risikoscenarier, svækkes indikatoren med 3,6 procentpoint og ender således i markant negativt territorium med -2,4 pct. af BNP, svarende til ca. -72 mia.kr. årligt.

Svækkelsen mildnes, hvis krav til offentlig velfærd sænkes

Den voldsomme svækkelse mildnes, hvis man forudsætter, at den lavere arbejdstid sænker folks forventninger til den offentlige velfærd, og at den akkompagneres af et lavere offentligt forbrug, svarende til at fastholde forbrugets andel af BNP. Det vil skære ca. en fjerdedel af realvæksten i offentligt forbrug væk frem mod 2050. Det vil i givet fald give en holdbarhedsindikator, som samlet set er på ca. -1 pct. af BNP, omtrent -30 mia.kr. årligt.

Ikke kun holdbarhed at tænke på – modvind 2030-2050

Den egentlige opstramning, som de viste risikoscenarier vil kræve frem mod 2040'erne, er dog større end deres opgjorte holdbarhedsindikator. Med de nuværende finanspolitiske regler i Danmark er det ikke tilladt at have et større strukturelt underskud end -1 pct. Som figuren viser, rammer det nuværende forløb netop -1 pct. i slutningen af 2030'erne. Dermed overskrider risikoscenarierne budgetloven i disse år. Det samlede risikoforløb inkl. lavere offentligt forbrug kræver således stadig en betydelig finanspolitisk opstramning frem mod 2040. Skal budgetloven overholdes, skal der foretages en opstramning på 1,4 pct. af BNP, ca. 42 mia.kr. om året.

Offentlige finanser kan ikke lempes overordnet før 2040

Faktisk er det med de nuværende udsigter slet ikke muligt at lempe de offentlige finanser før 2040, hvis budgetloven skal overholdes. Det betyder også, at selv gældsfinansiering af midlertidige tiltag vil kræve opstramninger i 2030'erne, selvom vi i de seneste år har både overskud og lav gæld. Men renterne skal betales i 2030'erne og vil sende den strukturelle saldo under -1 pct., medmindre der findes finansiering til at dække den.

Pensionsindeksering kan adskilles fra øvrige prioriteringer

Lempeligere indeksering af pensionsalderen udgør i den forbindelse et særligt tilfælde. Da ændringen først påvirker saldoen efter 2040, er det faktisk muligt at indføre en lempelse her i de kommende år, med effekt fra 2045, uden det kræver yderligere finansiering. Det er alene de fremtidige overskud, som en lempet pensionsindeksering vil gøre indhug i. Spørgsmålet om pensionsindeksering kan derfor adskilles fra øvrige økonomiske prioriteringsspørgsmål i de kommende år.

Det er også muligt med positive scenarier for saldo

Det er naturligvis ikke kun negative overraskelser, som kan ramme den offentlige saldo i fremtiden. I de seneste år har Finansministeriet opjusteret deres vurdering af dansk økonomi som følge af øget arbejdskraftindvandring og højere beskæftigelsesfrekvens for ældre og indvandrere, hvilket har ført til et løft af den strukturelle beskæftigelse. En forbedring af forholdet mellem beskæftigede og antallet af borgere i landet forbedrer de offentlige finanser. Sådanne bevægelser kan også ske i fremtiden, og der er altid betydelig usikkerhed i begge retninger i de økonomiske fremskrivninger.

Indvandring har mindre langsigtseffekt

Indvandring af arbejdskraft vil dog have en mindre effekt på de langsigtede offentlige finanser, end de har på vækst og beskæftigelse. Det skyldes dels, at øget indvandring vil give anledning til øget træk på offentlig velfærdsservice, og dels, at indvandrende arbejdskraft, som bliver permanent i Danmark, vil medbringe eller få børn og selv på længere sigt blive ældre, hvilket øger efterspørgslen efter offentlige velfærdsydelser. Balancen på længere sigt er derfor mere i retning af en neutral effekt på de offentlige finanser.

Lavere fertilitet kan forbedre offentlig saldo mange år frem

Også lavere fertilitet, som behandles i kapitel 4, vil forbedre den offentlige saldo i de kommende år, hvor et lavere børnetal vil sænke udgiftspresset. Da en gennemsnitsperson først i sidste halvdel af tyverne giver overskud på de offentlige finanser, vil den positive nettosaldoeffekt øges på den anden side af 2050. Herefter vil der fortsat være en saldoforberedende effekt fra de færre børn, men gradvist vil det blive modvirket af en forværrende effekt fra de færre i beskæftigelse i de følgende årtier. På meget lang sigt vil et lavere antal af både børn, beskæftigede og pensionerede få saldoeffekten til at nærme sig balance, og holdbarhedseffekten er omtrent nul.

Risikoscenarier uddybes enkeltvis i de næste afsnit

Graferne i figur 5.9 viser, at der med relativt få antagelser kan skabes nye scenarier, hvor de offentlige finanser i Danmark ikke ser sunde ud på lang sigt. I de følgende afsnit uddyber vi de enkelte scenarier hver for sig.

5.3.1 Ufinansieret løft af militærudgifterne

Danmark skal øge militærudgifter

Danmark skal øge sine udgifter til militæret betragteligt. Det første skridt blev allerede taget i 2022 med det nationale kompromis om dansk sikkerhedspolitik, hvor man satte sig et mål om gradvist at øge forsvarsudgifterne til to pct. af BNP frem mod 2033, finansieret hovedsageligt af en lempelse af budgetlovens grænse og saldomålsætningen.

Nuværende tiltag løfter over to pct. af BNP…

Efterfølgende blev målet om to pct. fremrykket til 2030, og der er i øvrigt givet en række donationer til forsvaret af Ukraine, som har bragt de danske forsvarsudgifter over to pct. af BNP allerede på nuværende tidspunkt. Senest har Folketinget lavet en aftale om en pulje penge, en såkaldt accelerationsfond, der skal afsætte yderligere 25 mia.kr. i 2025 og 2026 samt 10 mia.kr. årligt derefter.

… men man må forvente, at der skal mere til

Men givet de geopolitiske vinde, der blæser i øjeblikket, er det ret usandsynligt, at disse tiltag er nok, og derfor er forventningen, at der skal afsættes yderligere midler til forsvarsudgifter. Hvor meget er på nuværende tidspunkt uklart.

Råderum kan håndtere velfærd og tre pct. forsvar i 2030

Det er også uklart, hvor meget der politisk kan finansieres inden for de eksisterende økonomiske rammer. På grund af opjusteringer af Finansministeriets vurdering af dansk økonomi er der opstået et betragteligt finanspolitisk råderum. Som vist i Knigge (2025a) er råderummet stort nok til at lade velfærdsudgifterne følge det fulde demografiske træk og samtidig øge forsvarsudgifterne til tre pct. af BNP.

Men kravet kan vise sig at være fire pct.

Men som vist i afsnit 5.1 er det ikke urealistisk, at Danmark skal øge forsvarsudgifterne til fire pct. af BNP. For at løfte til fire pct. skal der altså finansieres yderligere én pct. af BNP. De penge kan i sidste ende kun komme fra velfærdsudgifter, højere skatter eller reformer, som forbedrer de offentlige finanser.

For at illustrere byrde, beregnes ufinansieret løft

For at illustrere byrden ved et ekstra løft af militærudgifterne, regner vi med et ufinansieret løft på én pct. af BNP. Derudover vises beregninger, hvor der er tale om et større, men kortvarigt løft. Som figur 5.10 viser, er der meget stor forskel på betydningen for de offentlige finanser i 2050 og derefter, alt efter om der er tale om et varigt løft af de militære udgifter eller et midlertidigt, større løft.

Èn pct. ufinansieret løft: Stort pres til 2060'erne

Hæves militærudgifterne permanent ufinansieret med én pct. af BNP fra 2026, vil det medføre et forløb, hvor saldoen i en lang årrække, fra 2029 til 2055, overskrider budgetlovens underskudsgrænse på -1 pct. af BNP. Holdbarhedsindikatoren vil forværres med ca. én pct. af BNP til 0,2 pct., og saldoen vil først i 2060'erne nærme sig balance igen. Dette viser, hvordan højere permanente militærudgifter påvirker økonomien. Det vil kræve finanspolitiske opstramninger i de år, hvor budgetloven ikke overholdes, og på lang sigt bruge så godt som alle muligheder for at lempe uden at skulle finde eksplicit finansiering.

Midlertidigt løft giver mindre langsigtet pres

Hæver man i stedet militærudgifterne ufinansieret med to pct. om året i ti år (i alt 600 mia.kr.), startende fra andet halvår 2025, får man en langt mindre effekt på holdbarheden. Når de midlertidige udgifter ophører i 2035, er det alene renteeffekten der skal dækkes. Derfor er finansieringsudfordringen på lang sigt tilsvarende mindre. Men beregninger viser også, at selv en midlertidig forøgelse af forsvarsudgifterne – også selvom de midlertidige udgifter holdes ude af den strukturelle saldo – stiller krav til opstramning af finanspolitikken. For renterne af de brugte penge indgår i den strukturelle saldo, og de er alene nok til at bringe saldoen under budgetlovens grænse i årene 2033-2048.

Figur 5.10 Strukturel saldo ved varigt løft eller store engangsudgifter til militæret

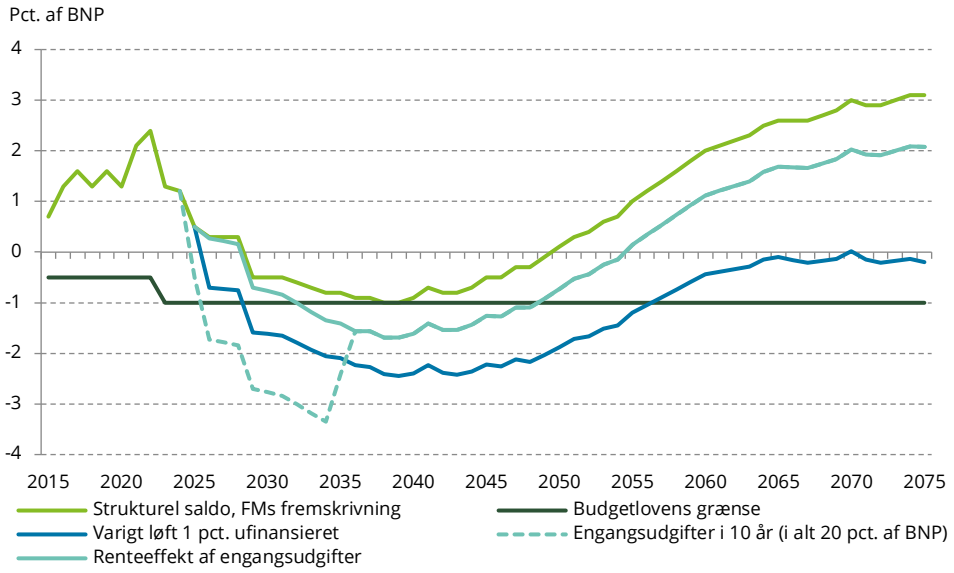

Anm.: Et varigt løft svækker den primære saldo med én pct. af BNP i alle år fra 2026 og frem. Engangsudgifter svækker den primære saldo med én pct. hvert halvår fra andet halvår 2025 til første halvår 2035, dvs. to pct. om året i ti år. Renteeffekterne vil altid indgå i den strukturelle saldo. Engangsudgifter kan eventuelt udelades, derfor en stiplet linje. Det er i begge scenarier forudsat, at der løftes ud over, hvad der ligger i det finanspolitiske råderum, hvor der er plads til at løfte forsvarsudgifterne til tre pct. af BNP, jf. Knigge (2025a).

Kilde: Egne beregninger baseret på Finansministeriet.

Uanset model skal udgifter finansieres før 2040

Beregninger viser, at uanset hvilken model der vælges, skal øgede udgifter til militæret finansieres allerede på den mellemlange bane, hvis man samtidig vil overholde budgetlovens grænse frem mod 2050. Det er derfor ikke muligt at sende regningen for nutidens investeringer i militæret særligt langt ud i fremtiden. Tabet ved at øge militærudgifterne bliver derfor ikke de langsigtede offentlige finanser, men mulighederne for andre politiske prioriteter i de kommende år.

5.3.2 Lavere arbejdstid i takt med øget velstand

Velstand og arbejdstid hænger sammen historisk

Historisk er arbejdstiden faldet, i takt med at velstanden er steget. Dette er en langvarig historisk tendens, som kan genfindes for mange lande med lidt forskellige grader af tæthed i sammenhængen, jf. Kraka (2023). For Danmark finder analysen, at sammenhængen svarer til, at arbejdstiden er faldet med 0,25 pct. for hver gang, timeproduktiviteten er vokset med én pct.

Danskerne ønsker at arbejde mindre i fremtiden

Danskerne ønsker allerede nu at arbejde mindre, jf. deres svar på den spørgeskemaundersøgelse, vi har gennemgået i afsnit 5.2. De angiver samtidig, at de ønsker at arbejde mindre i fremtiden, end de gør nu. Det indikerer, at den historiske tendens sandsynligvis vil fortsætte.

Følger økonomisk lærdom: Fritid er et gode, der "forbruges"

En faldende arbejdstid i takt med øget velstand er i tråd med helt grundlæggende økonomiske principper. Set fra et økonomisk synspunkt kan fritid opfattes som et gode, der "forbruges", og når velstanden stiger, vil man efterspørge flere goder – herunder altså også fritid – og dermed arbejde mindre. Alternativt kan man sige, at folk kan opretholde den samme materielle levestandard med en kortere arbejdstid, i takt med at produktivitet og løn vokser.

Konstant arbejdstid ligger til grund for fremskrivning

I Finansministeriets lange fremskrivning lægges til grund, at den gennemsnitlige arbejdstid er uændret. Dette skyldes ikke, at ministeriet nødvendigvis vurderer, at dette er det mest realistiske, men fordi en prioritering mellem velfærd, skat og fritid skal foretages af fremtidens befolkning. Hvis fremtidige generationer vil holde mere fri, må de selv skaffe finansieringen. Det er ikke op til nutidige generationer at finansiere.

Godt princip, men kan give et misvisende billede

Det er som udgangspunkt et godt princip, men det kan give et misvisende billede af fremtidens politiske prioriteringsopgaver. Da arbejdstiden ikke bestemmes direkte af politikerne, kan den falde uden om politiske afvejninger, hvorefter det er op til politikerne at beslutte, hvordan dette skal finansieres. For at vise betydningen af den faldende arbejdstid beregner vi, hvordan saldoen påvirkes, hvis arbejdstiden falder.

Lægges historien til grund, er arbejdstiden seks pct. lavere i 2050

Hvis den historiske sammenhæng mellem timeproduktivitet og arbejdstid slår igennem i perioden 2030 til 2050, vil den gennemsnitlige arbejdstid ikke ligge fladt, som forudsat i Finansministeriets lange fremskrivning, men falde gradvist med i alt 85 timer om året fra 2050 og frem, svarende til knap seks pct. af den gennemsnitlige årlige arbejdstid, jf. figur 5.11.

Figur 5.11 Arbejdstid, hvis historisk sammenhæng med timeproduktivitet anvendes 2030-2050

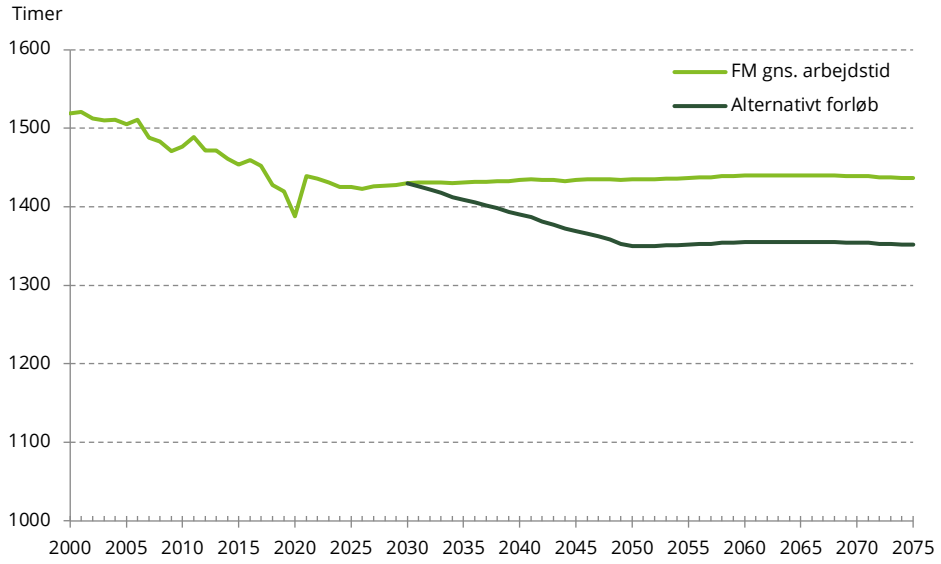

Anm.: I beregningen falder arbejdstiden ikke før 2030, da en eventuel lavere arbejdstid i disse år vil mindske det finanspolitiske råderum og dermed skal finansieres inden for dette.
Kilde: Egne beregninger baseret på Finansministeriet.

Vil svække den primære saldo med to pct. – dermed uholdbart

Som det kan ses på afstanden mellem den blå og mørkegrønne graf i figur 5.9, vil et fald i arbejdstiden i dette omfang have betydelig effekt på den strukturelle saldo. Som beskrevet i Knigge (2025b) vil det svække den primære saldo med to pct. af BNP i 2050 og frem, mens effekten på den strukturelle saldo, inkl. renter, blot vokser og vokser: Fra 2,8 pct. i 2050 til over fem pct. i 2075. I alt svækkes holdbarheden med ca. 1,8 pct. af BNP, og en faldende arbejdstid i en tyveårig periode fører således *isoleret set* til et uholdbart forløb for de offentlige finanser.

Vil kræve prioritering mellem velfærd, skat og arbejdstid

Et uholdbart saldoforløb kalder på politisk handling, og på den måde tvinges fremtiden på et tidspunkt til at tage stilling til prioriteringen mellem skat, velfærd og en eventuel faldende arbejdstid. For at illustrere dette har vi beregnet effekten på den strukturelle saldo, hvis det offentlige forbrug nedsættes i samme omfang, som arbejdstiden falder – og som BNP dermed også antages at falde. Dette svarer til, at man i fremtiden fortsat vil holde forholdet mellem BNP og offentligt forbrug konstant for en uændret demografi, som det er forudsat i Finansministeriets lange fremskrivninger. Fortolkningen kan være, at borgere og politikere i fællesskab indser, at man ikke kan fastholde den samme vækst i offentligt forbrug, samtidig med at arbejdstiden falder.

Sænkes offentligt forbrug, kan en stor del af faldet finansieres

Hvis det offentlige forbrug reduceres i et sådant omfang, vil det kunne finansiere ca. tre fjerdedele af saldoforværringen som følge af den faldende arbejdstid, jf. figur 5.9. I 2050 vil offentligt forbrug være reduceret med 1,5 pct. af BNP – ca. 45 mia.kr. i forhold til grundforløbet. Det svarer til ca. en fjerdedel af den samlede vækst i det offentlige forbrug, som ligger i grundforløbets fremskrivning,

eller en nedsættelse af den årlige realvækst med ca. 0,25 procentpoint fra godt 0,9 pct. årligt til knap 0,7 pct. årligt.

Uklart om dette vil være tilgangen – i sidste ende politik

Om det netop er denne tilgang, fremtidens generationer vil vælge, er naturligvis usikkert. Hverken det demografiske pres fra en aldrende og voksende befolkning eller velstanden målt ved timeproduktiviteten er påvirket af en lavere arbejdstid, så det er ikke givet, at ønskerne til den offentlige velfærd vil blive reduceret i samme omfang som BNP. Der er ingen økonomisk mekanisme, der binder offentligt forbrug til at følge det fulde demografiske træk. I sidste ende er det offentlige forbrugs størrelse alene en politiske beslutning.

5.3.3 Lempeligere pensionsindeksering i tråd med kommissionsanbefaling

Kommission pegede på problemer i nuværende model

Som Kommissionen om tilbagetrækning og nedslidning påpegede i deres rapport fra maj 2022 "Fremtidssikring af et stærkt pensionssystem", er der en række uhensigtsmæssigheder ved den nuværende mekanisme til levetidsindeksering af pensionsalderen. Mekanismen er i forvejen en stramning af de nuværende pensionsvilkår, fordi man sigter efter et antal på pension, som er lavere end det, der er gældende i øjeblikket. Derudover er det tvivlsomt, om den nuværende indekseringsmekanismes princip om, at øget levetid skal veksles til øget arbejdstid 1:1, afspejler borgernes prioriteringer. Man vil forvente, at folk vil ønske at fordele den øgede levetid mellem arbejdstid og otium, frem for at holde antallet af år på pension konstant. Endelig er systemet sat op, så det øger pensionsalderen mere, end levetiden for pensionister stiger, fordi systemet tillægger den faldende dødelighed mellem 60 år og den faktiske pensionsalder til den levetidsforøgelse, der skal veksles til en højere pensionsalder. Kommissionen anbefalede derfor en alternativ model, som retter uhensigtsmæssighederne i den nuværende levetidsindeksering, og dermed i praksis lemper indekseringsmekanismen.

15 års varsel: Ændringer i 2045 skal snart aftales

Levetidsindekseringen er indrettet sådan, at forhøjelser af pensionsalderen gøres med 15 års varsel. I 2025 bliver det vedtaget, at pensionsalderen i 2040 hæves til 70 år. Hvis man vil indføre kommissionens anbefalede model, som lemper indekseringen efter 2040, skal man altså i god tid inden 2030 have lavet en ny politisk aftale, således at man fra 2045 kan lempe denne indeksering, og pensionsalderen ikke vokser helt i samme omfang som forudsat i Finansministeriets lange fremskrivning.

Anbefalet model svækker offentlige finanser fra 2040'erne

Følger man kommissionens anbefalede model, vil det gradvist svække den strukturelle saldo fra 2040'erne i forhold til de forudsætninger, der er for de nuværende beregninger, jf. figur 5.12. Effekten starter lidt før 2045 på grund af efterlønsordningen og andre ordninger, der er hægtet op på et antal år til folkepensionsalderen, og bliver påvirket, når man flytter folkepensionsalderen i 2045. Ved at løfte pensionsalderen mindre i 2045, kan lidt flere være på disse ordninger i årene op til, hvilket påvirker saldoen før den egentlige forskel i pensionsalder mellem de to indekseringsmekanismer.

Effekt stigende efter 2040 – holdbarhed ned med 0,8 pct.

Samlet set svækker forslaget den finanspolitiske holdbarhed med 0,8 pct. af BNP. Saldoeffekten er stigende i tid, også ud over renteeffekten, fordi lempelsen af de planlagte løft i pensionsalderen bliver større og større. I 2050 er pensionsalderen løftet et halvt år mindre, mens den i 2075 forudsættes at være løftet to år mindre end den nuværende plan – 72½ år i stedet for 74½ år.

Skal finansieres med fremtidens overskud

Lempelsen af pensionsindeksering kan således indføres uden at anvise finansiering. Fordi effekten først indfases efter 2040, hvor de offentlige finanser har kurs mod overskud, og fordi effekten øges, i takt med at der ellers var udsigt til meget store overskud, kan lempelsen *isoleret set* gennemføres med et konstant skatteniveau og med en fortsat vækst i velfærdsudgifterne, svarende til det neutrale fremskrivningsprincip. Men i kombination med andre effekter vil det kunne bidrage til at udhule den finanspolitiske holdbarhed, som vi så i figur 5.9.

Figur 5.12 Effekt på strukturel saldo ved kommissionens anbefaling for levetidsindeksering

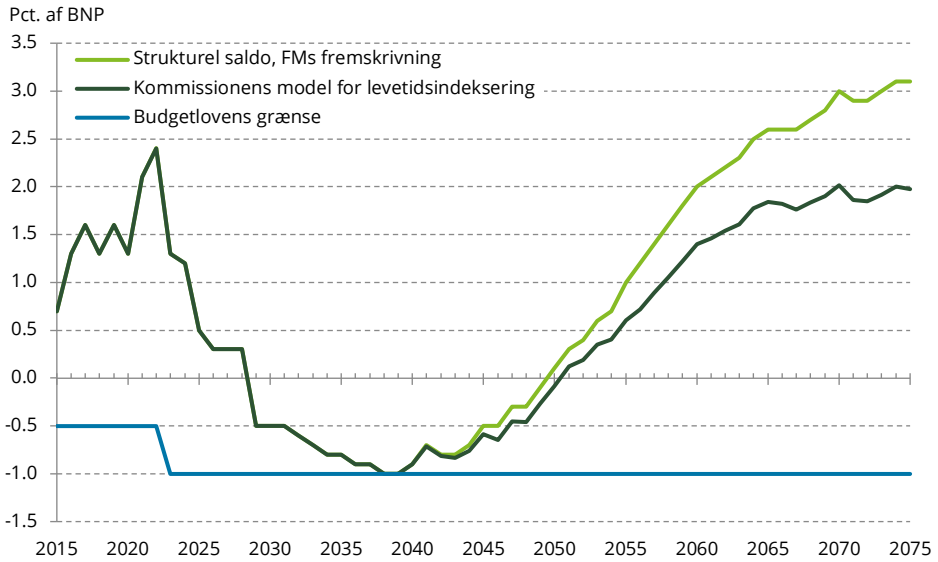

Anm.: Lempelse af pensionsindekseringen svarende til den model, som Kommissionen om tilbagetrækning og nedslidning anbefalede. Beregningen af saldoeffekten er uddybet i Knigge (2025b).

Kilde: Egne beregninger baseret på Finansministeriet og Kommissionen om tilbagetrækning og nedslidning.

6. Klima

Fokus er flyttet væk fra klimakrisen trods stigende udledninger

Klimaudfordringen omtales ofte som menneskehedens største udfordring. Drivhusgasudledningerne fortsætter med at stige globalt, og klimaforandringerne bliver stadig mere synlige – fra hedebølger og skovbrande til ødelæggende oversvømmelser og ændringer i økosystemer. Alligevel har de seneste års geopolitiske ustabilitet flyttet offentlighedens og mediernes opmærksomhed væk fra klimakrisen.

Stort behov for internationalt klimasamarbejde

Samtidig har USA under Trump-administrationen trukket sig fra Parisaftalen og sat spørgsmålstegn ved klimavidenskaben, hvilket er med til at underminere det internationale samarbejde, der er helt afgørende for at imødegå klimaudfordringen. I en tid, hvor de globale klimaaftaler er under pres, er der derfor et større behov end før, for at et land som Danmark påtager sig rollen som grønt foregangsland. Danmark kan fortsat spille en nøglerolle ved at vise vejen frem gennem konkret og klog klimapolitik, der kan inspirere andre lande til at følge trop.

Danmark står med et godt klimapolitisk udgangspunkt

Danmark står i dag et stærkt sted i forhold til den grønne omstilling, særligt takket være en lang række politiske beslutninger fra 90'erne og frem, bl.a. indførelsen af CO_2-afgifter, udfasningen af kul i energiproduktionen og ambitiøse nationale klimamål i forbindelse med Kyoto-aftalen.[45] Disse beslutninger har gjort det muligt at reducere de danske drivhusgasudledninger markant siden 1990, jf. figur 6.1. Dette fundament muliggør bl.a., at nutidens politikere med klimalovens 70 pct.-målsætning kan sætte et meget ambitiøst mål, der kan inspirere andre lande, og samtidig kan politikerne have en forventning om rent faktisk at nå det.

Figur 6.1 Årlige drivhusgasudledninger i Danmark siden 1990

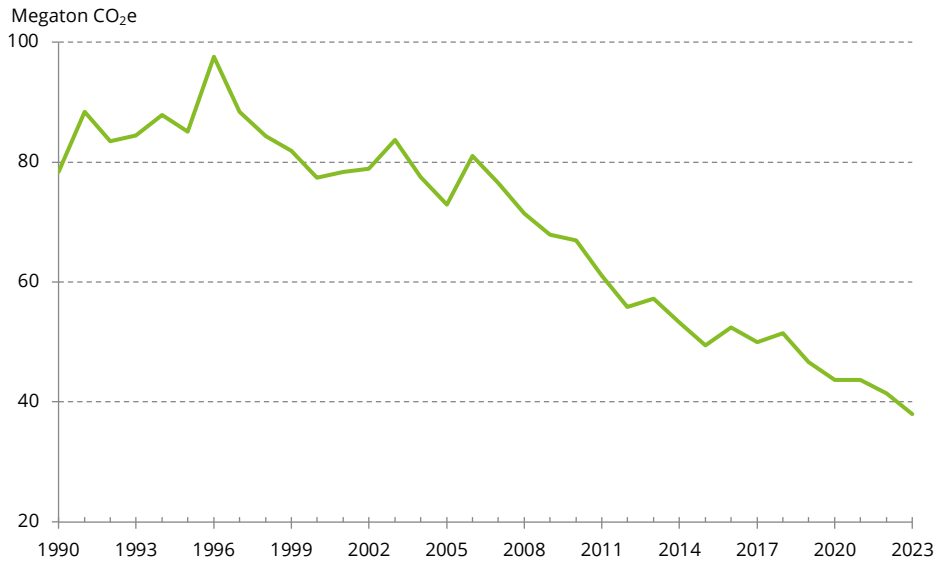

Kilde: Klima-, Energi- og Forsyningsministeriet (2024a).

I afsnit 6.1 viser vi, at der er opbakning til klimapolitikken

Danmark har altså historisk set ført en ambitiøs klimapolitik og indtaget rollen som grønt foregangsland. Men er danskerne villige til fortsat at være et grønt foregangsland, hvis resten af verden

[45] https://www.ft.dk/samling/20042/almdel/epu/bilag/53/155967.pdf.

ikke følger med? Svaret er ja: I afsnit 6.1 viser vi, at ca. halvdelen af danskerne mener, at Danmark fortsat bør indføre politik, der sikrer opfyldelse af 2050-målene, selv hvis resten af verden ikke sænker udledningerne markant. Danskernes opbakning til at gøre en markant indsats for klimaet er altså robust. Det tyder på, at der er opbakning til, at Danmark fastholder sin position som grønt foregangsland, der kan inspirere resten af verden, selv i en situation hvor de globale udledninger fortsætter med at stige i de kommende år.

I afsnit 6.2 fremskriver vi Danmarks udledninger til 2050

I afsnit 6.2 ser vi på, hvor meget ny politik og teknologi der egentlig er behov for, hvis Danmark skal nå regeringens målsætning om at være nettoklimapositive i 2050, og hvor potentialet er størst. Analysen viser, at der stadig er behov for markante klimapolitiske beslutninger i de kommende år, og at pilen igen peger mod landbruget, som fremadrettet vil stå for en stadig større del af de resterende danske drivhusgasudledninger.

I afsnit 6.3 spørger vi, hvad der er vigtigst i klimapolitikken

Endelig viser afsnit 6.3, at danskerne går meget op i en retfærdig klimapolitik, der på den ene side sikrer, at forureneren betaler for sin forurening, men på den anden side også tager hensyn til erhvervslivet og forbrugerpriserne. Direkte adspurgt svarer flest (24 pct.), at den nylige grønne trepartsaftale ramte balancen godt, hvilket tegner godt for yderligere fremtidig klimaregulering af landbruget. Undersøgelsen viser dog også, at danskernes betalingsvillighed for at tage hensyn til landbrugserhvervet er markant lavere end deres betalingsvillighed for en lang række andre tiltag, der er knyttet til den aktuelle geopolitiske situation. Som konsekvens kan politikerne blive nødt til at træffe nogle svære klimapolitiske beslutninger, i takt med at udgifter til især forsvar stiger.

6.1 Danskernes opbakning til klimapolitikken er robust

Danskernes opbakning er afgørende for klimamål

For at Danmark kan sætte ambitiøse klimamål, er det helt afgørende, at danskerne bakker op om klimapolitikken. Indfrielsen af de danske klimamål kræver både, at danske politikere vedtager ny politik, og at den politik, der allerede er vedtaget i Folketinget, bliver implementeret. Begge dele kan være upopulære og dyre, så hvis danskerne ikke bakker op om en aktiv klimapolitik, kan tilslutningen på Christiansborg også falde over tid.

I en ny spørgeskemaundersøgelse foretaget af Epinion for Kraka-Deloitte har vi således spurgt et repræsentativt udsnit af den danske befolkning om deres holdninger til klimamålene, jf. boks 6 i afsnit 4.1. Vi har bl.a. spurgt danskerne, om de mener, at Danmark skal leve op til ambitionen i klimaloven om at være et foregangsland i klimapolitikken, der inspirerer og påvirker resten af verden. Resultaterne viser, at der er en generel tilslutning til, at Danmark påtager sig denne rolle. Således er 44 pct. enige eller meget enige i, at Danmark bør være foregangsland i klimaindsatsen. Derimod er 25 pct. uenige eller meget uenige i udsagnet, jf. figur 6.2.a.

Figur 6.2 Danskernes opbakning til klimapolitikken

Figur 6.2.a Andel, der mener, at Danmark bør være et grønt foregangsland

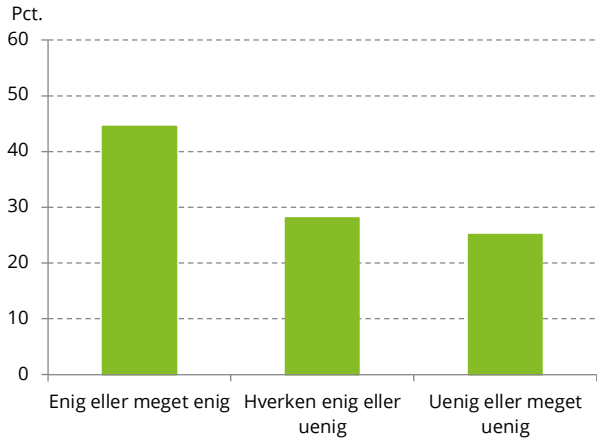

Figur 6.2.b Andel, der mener, at Danmark bør opfylde klimamålene for 2050

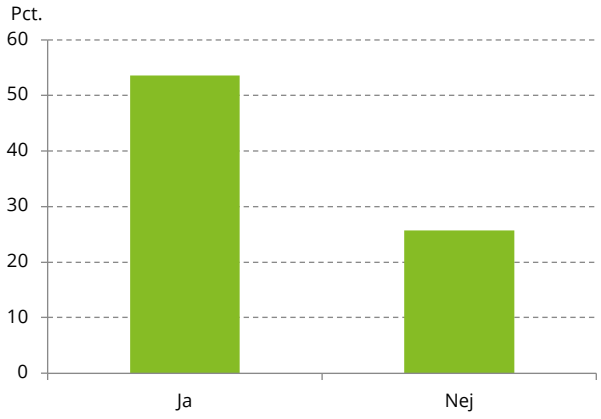

Anm.: Figur 6.2.a: Vi har spurgt: "Med klimaloven er det besluttet, at "Danmark skal være et foregangsland i den internationale klimaindsats", der kan "inspirere og påvirke resten af verden". Hvor enig eller uenig er du i, at Danmark bør have denne rolle?".
Figur 6.2.b: Vi har spurgt: "Regeringen har et mål om at reducere Danmarks CO_2-udledninger med 110 pct. i 2050 i forhold til 1990. Det betyder, at Danmark skal optage mere CO_2, end vi udleder (fx gennem skovrejsning eller CO_2-fangst). For at dette mål kan realiseres, skal udledningerne i Danmark reduceres yderligere frem mod 2050. Mener du, at Danmark bør opfylde regeringens 2050-målsætning?". Søjlerne summerer ikke til 100 pct., fordi "ved ikke"-svar er udeladt. 2.164 respondenter har svaret på hvert spørgsmål.
Kilde: Spørgeskemaundersøgelse udført af Epinion for Kraka-Deloitte samt egne beregninger.

Generel tilslutning til klimamålene

Vi har også spurgt danskerne, om de støtter regeringens mål om at reducere Danmarks drivhusgasudledninger med 110 pct. i 2050 i forhold til 1990. Her viser resultaterne også en betydelig tilslutning til klimamålene, idet 54 pct. mener, at Danmark bør opfylde 2050-målsætningen, mens kun 26 pct. er imod, jf. figur 6.2.b.

Mulig bekymring: Tilslutning afhængig af global udvikling

Resultaterne fra spørgeskemaundersøgelsen tyder på en gennemgående tendens til, at ca. halvdelen af befolkningen bakker op om den danske klimapolitik, mens ca. en fjerdedel er imod. En mulig bekymring er, at denne tilslutning kan være afhængig af, hvordan de globale udledninger udvikler sig i fremtiden. For mens Danmarks drivhusgasudledninger er faldet siden 1990, er verdens samlede udledninger steget, jf. figur 6.3, hvilket kan give danskerne en opfattelse af, at den danske klimaindsats er uden betydning.

Verdens udledninger er steget, mens Danmarks er faldet

Verden udledte i 1990 samlet set ca. 38 gigaton drivhusgasser i atmosfæren. I 2019 var det steget til 59 gigaton. Det er en stigning på 54 pct. I samme periode faldt Danmarks udledninger med 40 pct. Når man kigger ud i fremtiden, forventes udviklingen at fortsætte. I 2030 vil Danmark have reduceret sine udledninger med 70 pct., hvilket svarer til klimalovens mål. Hvis man i resten af verden derimod fortsætter med den nuværende klimapolitik, kan man forvente, at udledningerne i 2030 er på ca. samme niveau som i 2019. Dermed vil udledningerne på verdensplan være 45 pct. højere i 2030, end de var i 1990.[46]

[46] Fremskrivningerne af verdens drivhusgasudledninger er forbundet med stor usikkerhed, hvilket medfører databrud mellem de historiske data og fremskrivningen. For at kunne lave den mest korrekte sammenligning af data, sammenholder vi således data for 1990 med 2019 (historisk) og data for 2030 med 2019 (fremskrivning). Se også Blicher & Viknes (2025) for en uddybende beskrivelse af IPCC's fremskrivninger.

Figur 6.3 Udvikling i drivhusgasudledninger for Danmark og verden

Figur 6.3.a Verden

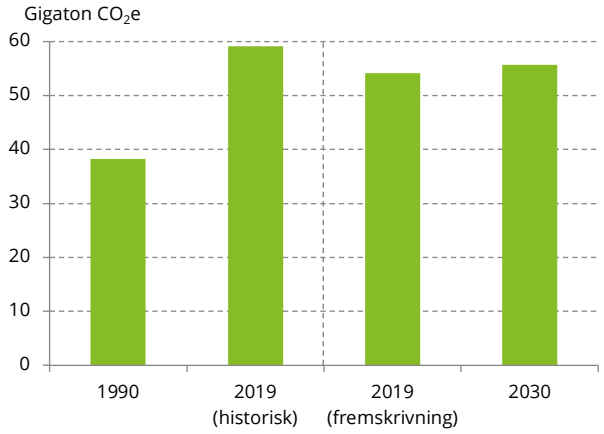

Figur 6.3.b Danmark

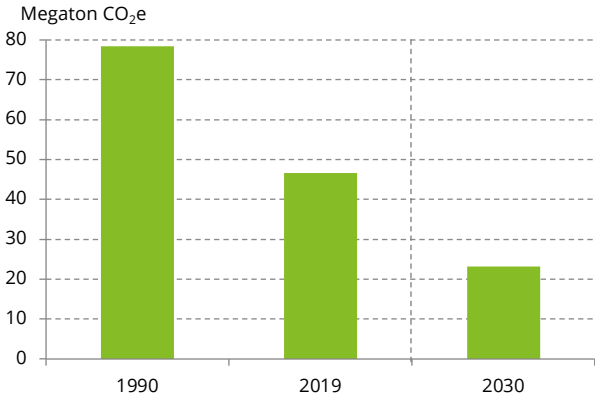

Anm.: 2019 er det seneste dataår for historiske tal fra IPCC. Der er et betydeligt databrud mellem de historiske data for verden og fremskrivningen, hvorfor 2019 er vist for begge. Data for verden i 2019 (fremskrivning) og 2030 angiver medianen for scenarier, der antager en forlængelse af politikken implementeret til og med 2020. Se Blicher og Viknes (2025) for uddybende beskrivelse af IPCC's fremskrivninger.

Kilde: Egne beregninger på baggrund af IIASA (datagrundlag til IPCC (2022)) og Klima-, Energi- og Forsyningsministeriet (2024b).

Indfrielse af Parisaftalen kræver store reduktioner

Den forventede udvikling i verdens samlede udledninger er langt fra den klimpolitik, der er behov for, hvis de globale temperaturstigninger skal begrænses til to grader i overensstemmelse med Parisaftalen. Figur 6.4 viser spændet mellem verdens nuværende klimaindsats, og den klimaindsats der er nødvendig for at begrænse temperaturstigningerne. Figuren viser, at verdens udledninger vil fortsætte med at stige frem mod 2050, hvis verdens lande ikke ændrer deres klimapolitik (den blå linje). Det vil sandsynligvis medføre temperaturstigninger på over tre grader (IPCC, 2022). Den grønne linje viser derimod et scenarie, hvor verdens udledninger udvikler sig på en måde, der begrænser temperaturstigningerne til to grader frem til år 2100.

IMF: Klimapolitik er kun effektiv, hvis alle lande er med

Hvis verdens samlede udledninger fortsætter med at stige, kan det tænkes at reducere tilslutningen til den danske klimaindsats. Det kan både skyldes, at indsatsen i så fald vil være mindre effektiv, og at det ikke indfrier et retfærdighedsønske om, at alle lande bidrager til klimaindsatsen. En analyse fra den Internationale Valutafond (IMF) understøtter netop den første af disse to scenarier. Analysen viser nemlig, at et flertal mener, at klimapolitik kun er effektiv, hvis de fleste andre lande også reducerer deres udledninger (Dabla-Norris m.fl., 2023).[47] Dermed tyder resultaterne fra IMF's analyse på, at hvis verdens udledninger fortsætter som vist i figur 6.4, kan det reducere støtten til en aktiv klimapolitik, fordi klimapolitikken bliver opfattet som mindre effektiv.

[47] Analysen baserer sig på nationalt repræsentative spørgeskemaundersøgelser fra 28 lande.

Figur 6.4 Verdens samlede drivhusgasudledninger 1990-2050

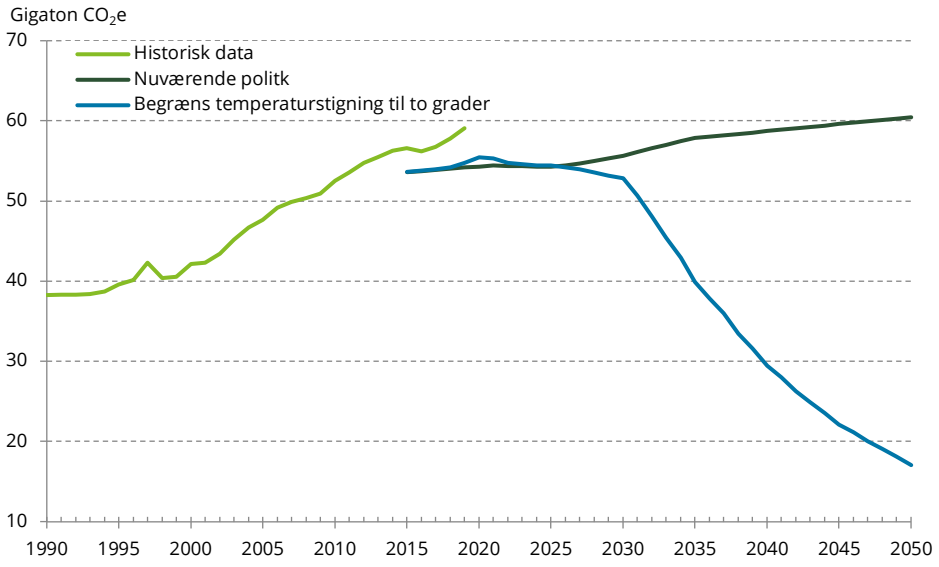

Anm.: IPCC's historiske data er baseret på nyere data i forhold til fremskrivningerne, hvorfor alle scenarier begynder før. "Nuværende politik" angiver medianen for scenarier, der antager en forlængelse af politikken implementeret til og med 2020. "Begræns temperaturstigning til to grader" viser medianen for scenarier, der opfylder de nationale klimahandlingsplaner (NDC'er) frem til 2030, og herefter med mere end 67 pct. sandsynlighed vil begrænse opvarmningen til to grader, eller med mere end 50 pct. sandsynlighed bringer opvarmningen tilbage til halvanden grad. Se Blicher og Viknes (2025) for uddybende beskrivelse af IPCC's fremskrivninger.

Kilde: Egne beregninger på baggrund af IIASA (datagrundlag til IPCC, 2022).

Vi undersøger, om globale udledninger påvirker støtte i Danmark

Med afsæt i denne hypotese har vi undersøgt, hvilken indvirkning de fremtidige globale udledninger har på tilslutningen til klimapolitikken i Danmark. Vi har spurgt danskerne, om de støtter regeringens 2050-mål afhængigt af, hvordan udledningen af drivhusgasser udvikler sig i resten af verden. Det har vi gjort ved, at halvdelen af respondenterne i spørgeskemaet er blevet spurgt, om de mener, at Danmark skal opfylde regeringens 2050-mål, hvis resten af verdens udledninger udvikler sig som i scenariet "nuværende politik" (den blå kurve i figur 6.4). Den anden halvdel er blevet stillet samme spørgsmål under forudsætning af, at resten af verdens udledninger udvikler sig som i scenariet "begræns temperaturstigning til to grader" (den grønne kurve i figur 6.4). Metoden er nærmere beskrevet i boks 8.

Boks 8 Sådan har vi spurgt danskerne

Respondenterne er tilfældigt blevet stillet over for to forskellige scenarier omkring udviklingen af verdens samlede udledninger frem til 2050, baseret på figur 6.4. Vi har herefter bedt dem tage stilling til, om de på baggrund af denne information støtter 2050-målet.

Helt konkret blev 1.086 af respondenterne spurgt: "Forestil dig nu, at du befinder dig i 2030. Danmarks udledning af drivhusgasser er faldet med 70 pct. siden 1990. I samme periode er verdens samlede udledninger steget. Fremskrivninger viser, at verdens samlede udledninger vil stige svagt frem til 2050. Det betyder, at den globale opvarmning sandsynligvis vil blive over 3 grader. Synes du i denne situation, at Danmark bør indføre politik, der sikrer, at vi når regeringens mål om at opfange flere drivhusgasser, end vi udleder i 2050?".

De resterende 1.078 blev spurgt: "Forestil dig nu, at du befinder dig i 2030. Danmarks udledning af drivhusgasser er faldet med 70 pct. siden 1990. I samme periode er verdens samlede udledninger steget. Fremskrivninger viser, at verdens samlede udledninger vil falde med knap 70 pct. fra 2030 til 2050. Det betyder, at den globale opvarmning sandsynligvis begrænses til to grader. Synes du i denne situation, at Danmark bør indføre politik, der sikrer, at vi når regeringens mål om at opfange flere drivhusgasser, end vi udleder i 2050?".

Danskernes støtte til klimamål afhænger ikke af verden

Vores analyse tyder på, at danskernes tilslutning til regeringens 2050-mål ikke er afhængig af, hvordan verdens samlede udledninger udvikler sig. Uanset hvordan vi stiller spørgsmålet, bakker ca. halvdelen af befolkningen op om 2050-målsætningen, mens ca. 30 pct. er imod, jf. figur 6.5. Der er få procentpoint forskel på svarene fra de to grupper. Denne forskel er dog ikke statistisk signifikant. Det tyder således ikke på, at danskernes tilslutning til klimamålene skulle være lavere, hvis resten af verden ikke reducerer sine udledninger.

Figur 6.5 Opbakning til 2050-målet afhængig af resten af verdens udledninger af drivhusgasser

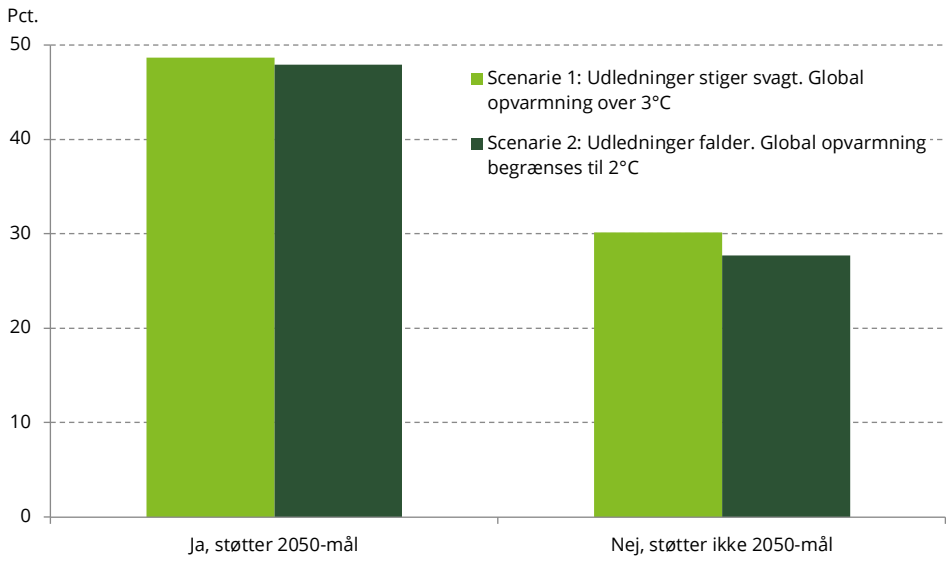

Anm.: Se boks 8 for en uddybende beskrivelse af undersøgelsen. Søjlerne summerer ikke altid til 100 pct., fordi "ved ikke"-svar er udeladt. Figuren er baseret på 2.164 respondenter.
Kilde: Spørgeskemaundersøgelse udført af Epinion for Kraka-Deloitte samt egne beregninger.

Resultat støttes af studie med Kina og USA

Det måske lidt overraskende resultat er i overensstemmelse med resultaterne fra tidligere undersøgelser i andre lande. Beiser-McGrath og Bernauer (2019) finder fx, at opbakningen til klimaindsatsen i USA og Kina heller ikke er sårbar over for manglende forpligtelser fra andre lande. Resultaterne i studiet baserer sig på spørgeskemaundersøgelser fra netop Kina og USA, hvor respondenterne tilfældigt blev givet forskellige oplysninger omkring udledninger i andre lande. Svarene i undersøgelsen tyder på, at befolkningens støtte til klimapolitik ikke er afhængig af andre landes reduktioner. Forfatterne konkluderer, at resultatet reflekterer en tiltagende global norm, hvor det at reducere klimaforandringer "er det rigtige at gøre". Vores undersøgelse indikerer, at samme globale norm er gældende i Danmark.

6.2 Danmarks drivhusgasudledninger i 2050

Der skal vedtages mere klimapolitik frem mod 2050

Danmark har med regeringsgrundlaget et erklæret mål om at reducere sine drivhusgasudledninger med 110 pct. i 2050 i forhold til 1990-niveauet. Det indebærer, at Danmark i 2050 skal suge mere CO_2 ud af atmosfæren, end der udledes, fx via CO_2-fangst eller optag fra skove. Det vil kræve, at der fortsat vedtages og implementeres yderligere klimapolitik, som kan få betydning for dansk erhvervsliv og størrelsesforholdet mellem forskellige brancher.

Vi fremskriver Danmarks CO_2e-udledninger til 2050 …

I denne analyse undersøger vi omfanget af opgaven ved at se på, hvor mange reduktioner der skal opnås gennem ny teknologi og/eller ny politik, samt hvilke brancher der ser ud til at være på rette spor, og hvilke der fortsat står over for en stor omstilling. Det gør vi med udgangspunkt i et såkaldt "frozen policy"-scenarie, der indregner vedtaget politik og kendte tekniske substitutionsmuligheder. Udledningerne fra dette scenarie sammenholdes med, hvad der er nødvendigt for at nå 2050-målet. Fremskrivningsprincipperne er beskrevet nærmere i boks 9.

… baseret på nogle simple antagelser

Fremskrivningen i denne analyse er et alternativ til den officielle "Klimastatus og -fremskrivning" (herefter Klimafremskrivningen), som Klima-, Energi- og Forsyningsministeriet udgiver hvert år. Vores fremskrivning i denne analyse hviler på nogle mere simple principper end Klimafremskrivningen, jf. boks 9, men har den fordel, at den går frem til 2050, hvorimod Klimafremskrivningen kun går frem til 2035 på det tidspunkt, hvor rapporten gik i trykken.

Boks 9 Fremskrivning af drivhusgasudledninger i GrønREFORM-modellen

Scenariet i denne analyse er baseret på GrønREFORM-modellens fremskrivning af danske drivhusgasudledninger, som er kalibreret til Klima-, Energi- og Forsyningsministeriets Klimastatus og -fremskrivning 2024 (Klimafremskrivningen)[48] frem mod 2035. Herfra "slippes modellen fri", hvilket for uændret politik og teknologi primært indebærer, at udledningerne stiger som følge af økonomisk vækst. Vi har suppleret med GrønREFORMs modellering af den grønne trepartsaftale og vores egen fremskrivning af transportsektorens og kvotesektorens udledninger samt en korrektion af bl.a. skovenes CO_2-optag (LULUCF), jf. Jørgensen og Steffensen (2025). Ændringerne indebærer et markant fald i udledningerne fra transportsektoren fra 2035 til 2050, og at kvotesektorens udledninger udfases helt i perioden fra 2039 til 2045, mens LULUCF-udledningerne holdes konstant fra 2040 frem for at stige.

I fremskrivningen i GrønREFORM indgår derudover nogle korrektioner, hvor afvigelser fra Klimafremskrivningen lægges ind i et korrektionsled. Det dækker primært over negative udledninger fra CCS[49] og en håndholdt nedjustering af udledningerne fra metanlækage fra affaldssektoren, som GrønREFORM ikke medregner. De samlede udledninger i GrønREFORM fratrukket korrektionen svarer til udledningerne i Klimafremskrivningen til og med 2035 (begge ekskl. grøn trepart, jf. ovenfor). Fra 2035 og frem har vi lagt til grund, at potentialet for CCS (og dermed korrektionen) falder, i takt med at punktudledningerne forsvinder. I sidste del af analysen uddybes potentialet for at opnå negative udledninger via CCS på såkaldte biogene kilder (bl.a. affald og biomasse).

En sådan fremskrivning er i sagens natur behæftet med meget stor usikkerhed – både fordi verden kan ændre sig meget på 25 år, og fordi de underliggende forudsætninger er behæftet med betydelig usikkerhed. Dermed kan en lignende fremskrivning baseret på andre forudsætninger om fx mængden af CCS, udskiftningshastigheden af bilparken, den konkrete udfasning af CO_2-kvoter, det fremtidige kulstofoptag i de danske skove samt landbrugets grønne omstilling (herunder antallet af husdyr) nå frem til et andet resultat.

Danmark står til at reducere med 91 pct. i 2050 i forhold til 1990

Fremskrivningen viser, at Danmark med den nuværende vedtagne politik, inkl. grøn trepart og EU's nye kvotesystem, står til at reducere sine udledninger til 7 mio. ton CO_2 i 2050, jf. figur 6.6. Det svarer til en reduktion på ca. 91 pct. i forhold til 1990-niveauet. Hvis fremskrivningen står til troende, er den nuværende teknologi og politik altså i stand til at sikre en meget markant reduktion af de danske drivhusgasudledninger via en tilsvarende markant omstilling af det danske samfund.

Stort fald i udledninger

I figur 6.6 er udledningerne delt op i de "almindelige" udledninger fra produktion og forbrug samt såkaldte LULUCF[50]-udledninger, der primært stammer fra dyrkning af lavbundsjorde og CO_2-optag fra skovene. Her fremgår det, at det historiske fald primært skyldes et stort fald i udledningerne, mens ændringer i LULUCF spiller en mindre rolle. Fra 2027 til 2040 går LULUCF-udledningerne dog fra at være positive til negative, hvilket skyldes, at den grønne trepartsaftale giver tilskyndelse til både at tage kulstofrige lavbundsjorde ud af drift og til at plante skov.

[48] Klima-, Energi- og Forsyningsministeriet (2024a).
[49] Carbon Capture and Storage (CO_2-fangst).
[50] Land Use, Land-Use Chance and Forestry.

Figur 6.6 Danmarks drivhusgasudledninger frem mod 2050

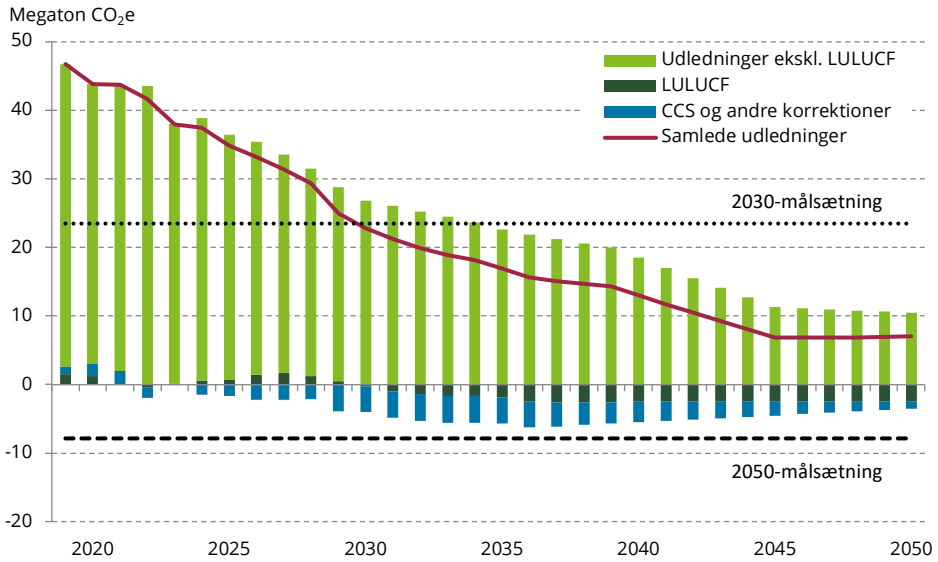

Anm.: Korrektioner indeholder CCS, klimafremskrivningens håndholdte reduktion af metanlækage samt mindre uoverensstemmelser mellem GrønREFORM og Klimafremskrivningen.
Kilde: Egne beregninger baseret på GrønREFORM.

Der mangler 15 mio. ton i 2050

Selvom en reduktion på 91 pct. i 2050 i forhold til 1990 i sig selv er en imponerende bedrift, er der stadig en betydelig manko på 19 procentpoint, svarende til godt 15 mio. ton CO_2, hvis Danmark skal nå sit mål i 2050 om at være klimapositive og reducere udledningerne med 110 pct. i forhold til 1990. Og det er endda i en fremskrivning, der hviler på princippet om, at alle kvoteomfattede udledninger vil være forsvundet til den tid, uden at tage stilling til hvilke teknologiske virkemidler eller adfærdsændringer der skal bringe udledningerne ned. En fremskrivning, der tager udgangspunkt i de tekniske muligheder, kan nå frem til et mere pessimistisk resultat. Der er således en risiko for, at mankoen bliver endnu større, hvormed der skal findes endnu flere reduktioner frem mod 2050. I resten af analysen ser vi derfor på, hvordan udledningerne fordeler sig, og hvor der kan være et yderligere potentiale for billige reduktioner.

Fordeling af drivhusgasudledninger

Husholdningernes udledninger er forsvundet i 2050

Husholdningernes udledninger, der altovervejende stammer fra benzin- og dieselbiler samt en smule fra individuel opvarmning, udgjorde ca. 6,5 mio. ton i 2024. Fremskrivningen viser dog, at de stort set er forsvundet i 2050, jf. figur 6.77.a. Det skyldes, at der i 2050 næsten kun er grønne energikilder i vores kollektive forsyning, og at EU har vedtaget et forbud mod salg af nye fossile biler fra 2035. Udfordringen frem mod 2050 bliver dermed primært at reducere udledningerne fra produktionen, som her er opdelt i henholdsvis energi- og ikke-energirelaterede. De ikke-energirelaterede udledninger dækker primært over landbrugets biologiske processer (inkl. LULUCF) og mineralogiske processer fra især cementproduktion og udgør en stigende andel af de samlede udledninger.

Figur 6.7 Fordeling af udledninger på sektor og branche, 2019-2050

Figur 6.7.a Fordelt på sektorer

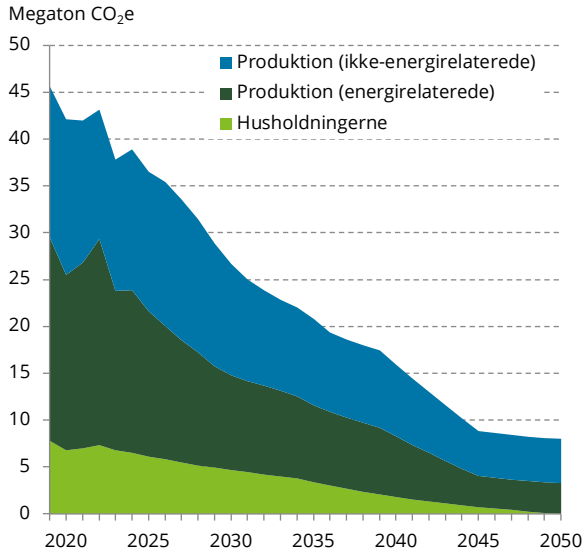

Figur 6.7.b Fordelt på brancher

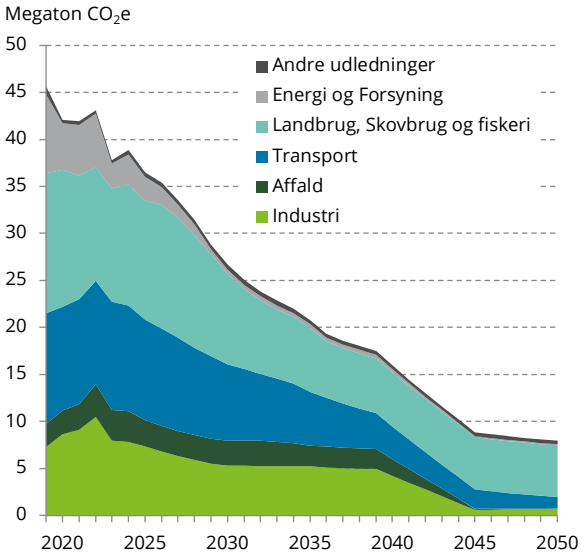

Anm.: LULUCF indgår i de ikke-energirelaterede udledninger i venstre figur og i landbrugets udledninger i højre figur. De samlede udledninger er højere her end i ovenstående figur, fordi kategorien "CCS og andre korrektioner" ikke indgår her. Andre udledninger dækker over udledninger, der ikke er fordelt på sektorer.

Kilde: Egne beregninger baseret på GrønREFORM.

Landbruget udleder meget CO_2e både nu og i fremtiden

Derfor er det måske heller ikke overraskende, at landbrugets udledninger ifølge fremskrivningen fylder meget i hele forløbet, og fra midt 2040'erne bliver det den dominerende branche i udledningsbilledet, jf. figur 6.7.b. I takt med at industriens udledninger i høj grad håndteres af EU's kvotesystem, og transportens udledninger reduceres som følge af elbilernes indtog mv., er det i stigende grad kun landbrugets udledninger, der mangler at blive håndteret. Samme billede bekræftes ved at se på formålet med udledningerne. Mens udledningerne til opvarmning, proces og transport falder markant frem mod 2050, er der stadig mange ikke energi-relaterede udledninger tilbage, som således primært stammer fra landbruget, jf. Jørgensen og Steffensen (2025).

Hvor skal de sidste reduktioner komme fra?

Oplagt at kigge på landbruget, når der skal laves ny politik

Som indledningsvis beskrevet, finder denne fremskrivning en reduktionsmanko på ca. 15 mio. ton i 2050. Og selvom der altid vil være usikkerhed om den nøjagtige størrelsesorden, står det klart, at der er behov for at gennemføre yderligere klimapolitik og/eller implementere ny teknologi for at nå 2050-målet. Her peger denne analyse på, at landbruget er det oplagte sted at starte, i og med at erhvervet står for en stadig større del af de tilbageværende udledninger, jo længere vi kigger frem i tiden.

Det bliver også nødvendigt at have negative udledninger

Der er dog også en grænse for, hvor langt landbrugets udledninger kan komme ned, da der formentlig altid vil være udledninger forbundet med at dyrke jorden og holde husdyr. Derfor – og for at kunne blive klimapositive – er Danmark også nødt til at have markant flere såkaldte negative udledninger i 2050, hvor CO_2 bliver optaget og lagret permanent. Et muligt instrument til det formål er at arbejde for at få tilskud til negative udledninger ind i EU's kvotesystem, så incitamentet til permanent lagring af CO_2 sidestilles med incitamentet til at reducere CO_2-udledninger for de kvoteomfattede virksomheder. Samme incitament findes i dag i den danske CO_2-beskatning, hvor virksomheder kan få tilskud ("negativ afgift") til permanent at fjerne CO_2 fra atmosfæren ved hjælp af CCS. Med den grønne trepartsaftale indførte man ligeledes et tilskud til skovrejsning netop med henblik på at opnå permanent stigende kulstoflagring i skovene.

CCS på biogene kilder kan netop give negative udledninger

I dag stammer de negative udledninger primært fra netop skovenes optag af CO_2. I fremtiden må man dog forvente, at CCS på såkaldte biogene kilder vil kunne bidrage med mere. CCS på biogene

kilder indebærer, at man fanger og lagrer CO_2'en fra afbrænding af CO_2-neutral biomasse som fx træ, biogas eller biologisk affald. Dermed ender man med netto at have opfanget og lagret CO_2. Energistyrelsen (2023) vurderer, at potentialet for CCS på biogene kilder er mellem fire og otte mio. ton i 2040. Det må forventes at falde en smule frem mod 2050, i takt med at udledningerne falder. Et realistisk bud kunne derfor være et potentiale på mellem tre og syv mio. ton. I den efterfølgende beregning lægger vi et potentiale på fem mio. ton i 2050 til grund.

Pyrolyse kan sandsynligvis give to mio. ton i 2050.

En anden kilde til negative udledninger er såkaldt pyrolyse, hvor rester af landbrugets biomasse (fx gylle eller halm) forkulles, og kullet lagres i jorden. I landbrugsaftalen[51] fra 2021 vurderede man reduktionspotentialet til to mio. ton CO_2 i 2030, men siden er det blevet nedjusteret markant, både i de efterfølgende klimafremskrivninger og i forbindelse med den grønne trepartsaftale.[52] Derfor er det også svært at spå om, hvor meget pyrolyse egentlig kan bidrage med i 2050. Klimarådet (2024) vurderer dog med en vis forsigtighed, at teknologien kan bidrage med ca. to mio. ton i 2050, hvilket vi lægger os op ad her.

Figur 6.8 Reduktionsbehov og tekniske potentialer i 2050

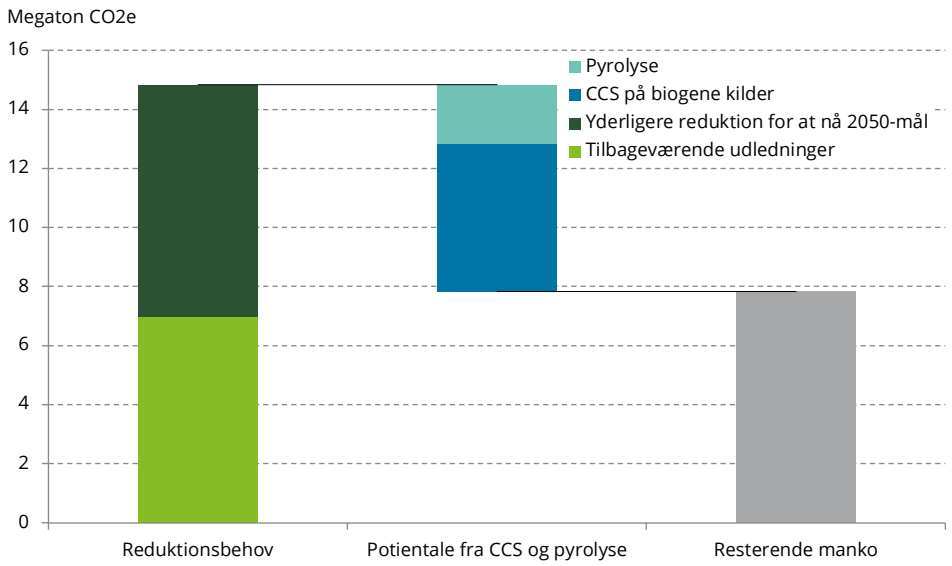

Anm.: Kategorien "Yderligere reduktion for at nå 2050-mål" angiver, hvor mange ton CO_2 der kræves for at gå fra CO_2-neutral (100 pct. reduktion) til klimapositiv (110 pct. reduktion).
Kilde: Egne beregninger på baggrund af GrønREFORM, Energistyrelsen (2023) og Klimarådet (2024).

Ny teknologi eller skov skal give de sidste otte mio. ton

Tilbage står således et reduktionsbehov på otte mio. ton CO_2 i 2050, jf. figur 6.8. Hvis omstillingen skal være nogenlunde omkostningseffektiv, skal mankoen formentlig hentes bl.a. via en større reduktion af især landbrugets udledninger, men måske også dele af transportens udledninger, kombineret med større optag i de danske skove. Endelig kan der være et behov for at fange og lagre en vis mængde CO_2 direkte fra luften via såkaldt DACCS[53]. Det risikerer dog at blive et meget dyrt virkemiddel, hvorfor politikerne bør afsøge muligheden for at hente så mange reduktioner som muligt fra de øvrige kilder.

[51] https://fm.dk/media/a2iphsxf/aftale-om-groen-omstilling-af-dansk-landbrug_a.pdf.
[52] I den grønne trepartsaftale vurderes pyrolyse at kunne bidrage med 0,3 mio. ton frem mod 2030.
[53] Direct Air Carbon Capture and Storage.

6.3 Danskerne: God balance i klimapolitikken – men opbakningen kan smuldre

Fortsat opbakning til klimapolitikken er vigtig for at nå målene

Når der fremadrettet bliver behov for at træffe flere klimapolitiske beslutninger, er det helt afgørende fortsat at gøre det på en måde, der har danskernes opbakning. I afsnit 6.1 viste vi, at udlandets klimapolitik har begrænset effekt på danskernes opbakning. Men opbakningen til klimapolitikken kan afhænge af flere faktorer, herunder om den opfattes som fair, og hvor store privatøkonomiske omkostninger den kommer med.

Klimapolitik skal tilgodese effektivitet og fordelingshensyn...

Et af de helt store stridspunkter i klimapolitikken er afvejningen mellem omkostningseffektivitet og fordelingshensyn. Kraka-Deloitte har flere gange argumenteret for, at den grønne omstilling primært bør drives af en ensartet CO_2e-afgift, fordi det sikrer, at Danmark når sine klimamål på en omkostningseffektiv måde. Med klimalovens såkaldte "guidende principper" er det dog politisk besluttet, at hensyn til den eksisterende erhvervsstruktur, beskæftigelse og lækage også skal spille ind, hvilket i praksis betyder, at klimapolitikken drives af en kombination af afgifter og tilskud samt anden regulering.

...fx med afgifter og tilskud som i aftalen om en grøn trepart

Et tydeligt eksempel er den nylige grønne trepartsaftale om omstilling af landbruget. Aftalen indeholder på den ene side en CO_2e-afgift på landbruget, som isoleret set vil mindske erhvervets klimabelastning, men også mindske produktionen og dermed beskæftigelsen. På den anden side indeholder aftalen en lang række tilskud, som også skal reducere klimabelastningen og samtidig holde hånden under bl.a. jordpriser og beskæftigelsen i erhvervet. Tilskuddene kommer dog med en direkte udgift for staten. Kraka-Deloitte (2024) viser således, at udgiften løber op i knap 53 mia.kr. frem mod 2045, svarende til 440 kr. om året pr. dansker.

Vi undersøger, hvad der er vigtigst for danskerne

Balancen mellem omkostningseffektivitet og øvrige hensyn er et politisk spørgsmål, hvor der ikke findes et rigtigt eller forkert svar. I denne analyse undersøger vi derfor, hvad danskerne egentlig mener, er de vigtigste hensyn i klimapolitikken, og om den grønne trepart rammer balancen rigtigt, samt hvor meget danskerne er villige til at betale for at bevare landbrugsproduktion på et vist niveau. Analysen er baseret på den tidligere omtalte spørgeskemaundersøgelse, som Epinion har udført for Kraka-Deloitte i forbindelse med denne rapport, jf. boks 6 i afsnit 4.1. I undersøgelsen spørger vi et repræsentativt udsnit af den danske befolkning om deres holdninger til bl.a. klimapolitikken.

Danskernes holdning til klimapolitikken

Danskerne går ind for forureneren betaler-princippet ...

Vi har bedt respondenterne prioritere syv forskellige hensyn i klimapolitikken. Her svarer 35 pct., at det vigtigste hensyn er det såkaldte forureneren betaler-princip, som indebærer, at de virksomheder, der forurener mest, også betaler mest, jf. figur 6.9. Forureneren betaler-princippet vil i klimapolitikken være mest foreneligt med en CO_2-afgift, hvor virksomhederne betaler for at udlede drivhusgasser. Figuren viser kun, hvor mange respondenter der har prioriteret hvert hensyn henholdsvis højest og lavest. Hele fordelingen af prioriteringerne fremgår af Jørgensen og Hansen (2025).

... og bekymrer sig om stigende forbrugerpriser, ...

Klimapolitikken kan også have betydning for folks privatøkonomi, og konsekvenserne er noget, der optager danskerne. Således rangerer 22 pct. af de adspurgte hensynet til, at forbrugerpriserne ikke må stige som følge af klimapolitikken, højest, hvilket samlet set placerer det som det næstvigtigste hensyn.

... men går ikke meget op i hensynet til statsfinanserne, ...

I den anden ende af skalaen svarer blot tre pct. af danskerne, at hensynet til statskassen er det vigtigste, og 39 pct. siger endda, at det er det mindst vigtige hensyn. Hensynet til vækst og velstand rangerer også forholdsvis lavt. Blot 12 pct. af respondenterne har det som det vigtigste hensyn, mens en omtrent tilsvarende andel mener, at det er det mindst vigtige. Det kunne tyde på, at danskernes stærke opbakning til forureneren betaler-princippet i højere grad handler om en oplevelse af retfærdighed end om at sikre en omkostningseffektiv omstilling.

... selvom pengene i sidste ende kommer fra samme sted

At danskerne bekymrer sig mere om forbrugerpriserne end om statsfinanserne kan på overfladen virke en smule paradoksalt, da omkostningen i sidste ende falder tilbage på almindelige borgere i begge tilfælde. En stor regning for statsfinanserne vil nemlig skulle finansieres gennem højere skatter end ellers, eller lavere udgifter på andre offentlige udgiftsområder, som også vil kunne mærkes af borgerne. En mulig forklaring er, at fordelingseffekterne kan være forskellige. Det er fx sandsynligt, at stigende fødevarepriser vil gå mere ud over personer med lave indkomster, mens offentlige udgifter finansieret via skattebetalinger rammer mere gennemsnitligt i befolkningen. En anden mulig forklaring er, at det simpelthen er meget nemmere at gennemskue de privatøkonomiske konsekvenser af stigende forbrugerpriser, mens det ikke er oplagt for den enkelte, hvad konsekvenserne af øgede statslige udgifter er.

Figur 6.9 Danskernes vigtigste prioriteter i klimapolitikken

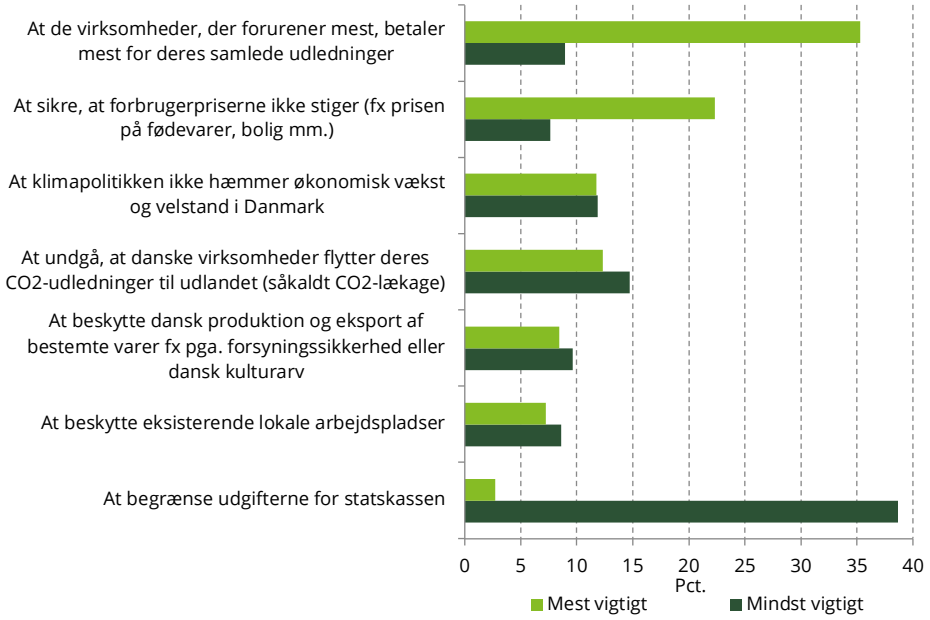

Anm.: I figuren har vi spurgt danskerne: "Når politikerne indretter klimapolitikken, herunder fx CO_2-afgiften, er der en række forskellige hensyn, de kan tage. Hvilke af følgende hensyn, mener du, er vigtigst? Rangér dem på en skala fra 1 (mest vigtig) til 7 (mindst vigtig)." 2.164 respondenter har svaret på spørgsmålet.
Kilde: Spørgeskemaundersøgelse udført af Epinion for Kraka-Deloitte samt egne beregninger.

Ny, stor international undersøgelse finder lignende resultater

Danskernes svar stemmer godt overens med resultaterne fra en ny, stor international spørgeskemaundersøgelse udført af Dechezleprêtre m.fl. (2025). De finder, at på tværs af en lang række velstående lande, er der især tre faktorer, der er vigtige for, om folk bakker op om et klimapolitisk tiltag: at politikken opfattes som effektiv til at reducere udledninger, at tiltaget opfattes som retfærdigt, herunder at det ikke rammer socialt skævt, og at tiltaget ikke påvirker deres privatøkonomi for meget. Alle tre udsagn er forenelige med, at både princippet om, at forureneren betaler, og hensynet til, at forbrugerpriserne ikke stiger, vægtes højt.

Danskerne synes, at der er god balance i den grønne trepart

Vi har også spurgt, hvad respondenterne mener om balancen i den grønne trepartsaftale, der som sagt både involverer CO_2-afgifter på landbrugsproduktionen, statslige udgifter til jordopkøb og tilskud til erhvervets grønne omstilling. Her svarer flest (24 pct.), at aftalen har en god balance mellem afgifter, opkøb og tilskud, mens kun knap 15 pct. svarer, at aftalen baserer sig for lidt på henholdsvis afgifter, opkøb og tilskud, jf. figur 6.10. Det tyder på, at balancen i aftalen er afstemt meget godt i forhold til befolkningens forventninger.

Relativt mange er dog også imod eller i tvivl om aftalen

Der er dog også godt 20 pct., der svarer, at de ikke mener, at landbruget skal omstilles gennem tilskud og afgifter. Det stemmer godt overens med, at vi i afsnit 6.1 viste, at der er ca. 25 pct., der ikke mener, at Danmark bør leve op til 2050-klimamålet, eller at Danmark bør være et grønt foregangsland. Endelig har 25 pct. af de adspurgte svaret "ved ikke", hvilket indikerer, at spørgsmålet

kan have være svært at forholde sig til, eller at folk simpelthen er i tvivl om, hvad de skal mene om aftalen.

Figur 6.10 Danskernes holdning til balancen mellem afgifter, opkøb af jord og tilskud i den grønne trepartsaftale

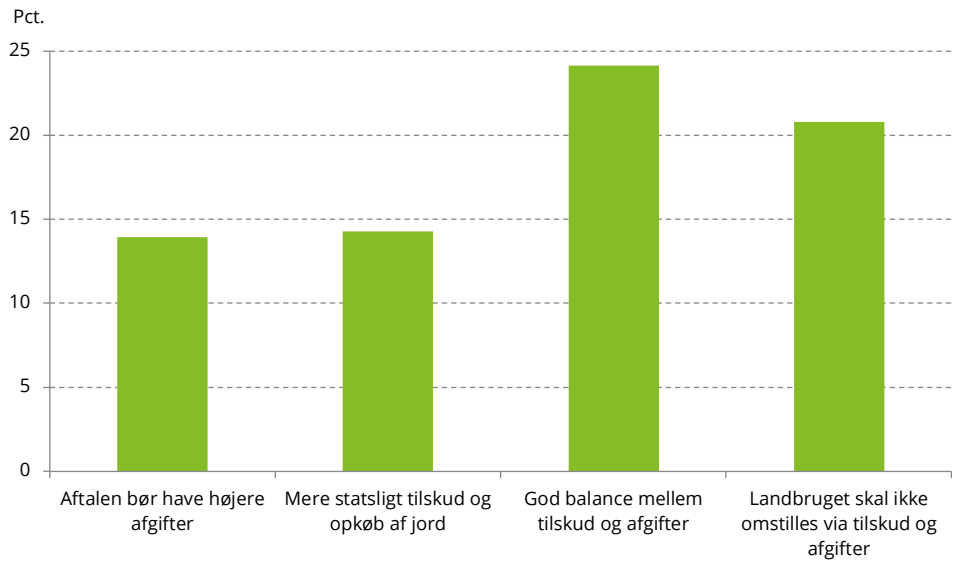

Anm.: I figuren har vi spurgt danskerne: "Folketinget vedtog for nylig den såkaldte grønne trepartsaftale. Aftalen indfører både en klimaafgift på landbruget, pulje til opkøb af jord og en række tilskud til skovrejsning og grønne teknologier. Samlet set koster opkøb af jord og tilskud staten ca. 56 mia.kr. frem mod 2045. Klimaafgiften forventes at reducere landbrugets udledning af drivhusgasser med 1,7 mio. ton i 2035. Opkøb af landbrugsjord og tilskud forventes at reducere udledningerne med 1,6 mio. ton i 2035. Hvordan mener du, at balancen mellem afgifter, opkøb af jord og tilskud er i aftalen?". Søjlerne summerer ikke til 100 pct., fordi "ved ikke"-svar er udeladt. 2.164 respondenter har svaret på spørgsmålet.
Kilde: Spørgeskemaundersøgelse udført af Epinion for Kraka-Deloitte samt egne beregninger.

Spørgsmålet deler befolkningen

Ser man på sammenhængen mellem respondenternes baggrundskarakteristika og holdningen til den grønne trepartsaftale, fremgår det bl.a., at der er markant større opbakning til en omstilling af landbruget blandt de unge. Der er også større opbakning i end uden for hovedstaden og større opbakning hos kvinder end hos mænd. Det fremgår af Jørgensen og Hansen (2025). Her kan man også se, at personer, der bekymrer sig om prisstigninger, generelt er modstandere af landbrugets grønne omstilling.

Betalingsvillighed

Vi spørger danskerne, hvad de vil betale for rabat til landbruget

Endelig har vi spurgt respondenterne, hvor meget de er villige til at betale for, at landbruget får en rabat på deres CO_2-afgift af hensyn til lokale arbejdspladser og dansk fødevareeksport. På den baggrund beregner vi den gennemsnitlige betalingsvillighed. Formuleringen af spørgsmålet og udregningen af betalingsvillighed følger samme metode som Kraka-Deloitte (2024).

Betalingsvilligheden stemmer med den grønne trepart ...

Danskernes betalingsvillighed for at give landbruget en rabat kan opgøres til mellem 22 og 65 kr. om måneden. Om det er højt eller lavt, afhænger i sagens natur af øjnene, der ser, og hvad man sammenligner med. På den ene side kan de månedlige omkostninger til den grønne trepartsaftale opgøres til ca. 37 kr. pr. måned pr. dansker frem mod 2045. Set i det lys stemmer udgifterne i den grønne trepartsaftale nogenlunde overens med danskernes betalingsvillighed.

... men er meget lavere end på andre områder

På den anden side kan bl.a. stigende forsvarsudgifter betyde, at der fremadrettet vil være større behov for at prioritere pengene mellem forskellige politiske områder. Her indikerer danskerne klart, at en afgiftsrabat til landbruget ikke bør prioriteres højt, jf. figur 6.11. Analysen sammenligner betalingsvilligheden for at give landbruget en klimarabat med betalingsvilligheden for en lang række emner relateret til forsyningssikkerhed og geopolitik, som Kraka-Deloitte (2024)

Figur 6.11 Danskernes betalingsvillighed for forskellige tiltag

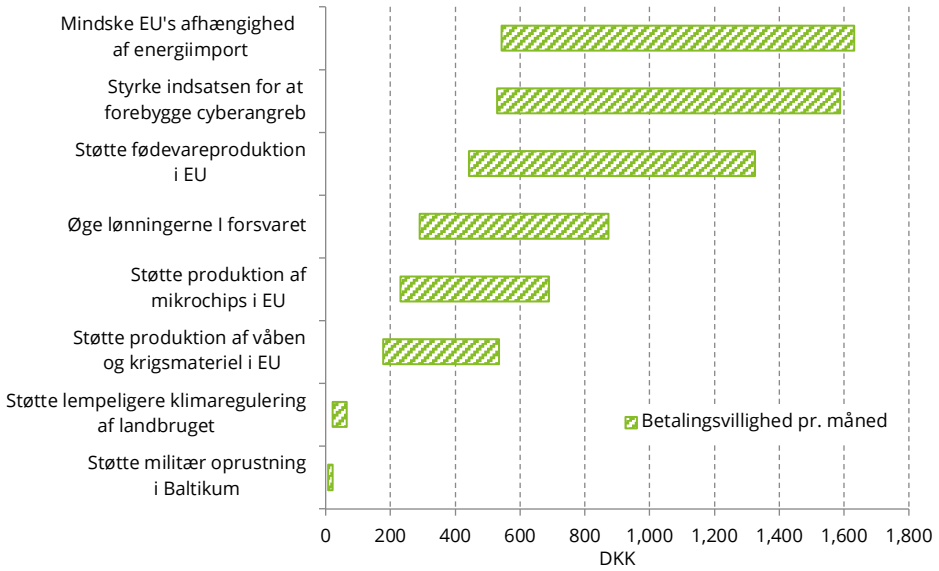

Anm.: Betalingsvilligheden for lempeligere klimaregulering af landbruget. Betalingsvilligheden er beregnet ud fra respondenternes svar på spørgsmålet: "*Forestil dig et scenarie, hvor alle danske brancher skal betale klima-afgifter på samme niveau og efter de samme regler. Nu forslår regeringen at indføre et fradrag for landbruget af hensyn til lokale arbejdspladser og dansk fødevareeksport. Fradraget betyder, at en del af landbrugets CO_2-afgifter bliver betalt tilbage til landmændene, hvilket øger statens udgifter med, hvad der svarer til [X] DKK kr. om måneden for gennemsnitsdanskeren frem mod 2050. Ville du støtte forslaget?*", hvor beløbet (X) varierede blandt forskellige respondenter. Baseret på besvarelser fra 2005 respondenter, hvilket er en smule lavere end de øvrige spørgsmål, da en teknisk fejl betød, at 159 personer ikke blev stillet dette spørgsmål. De øvrige spørgsmål er stillet i en tidligere spørgeskemaundersøgelse ifm. Kraka-Deloitte (2024).

Kilde: Kraka-Deloitte (2024), spørgeskemaundersøgelse udført af Epinion for Kraka-Deloitte samt egne beregninger.

Danskerne bakker op om en fair klimapolitik ...

Samlet set peger analysen på, at danskerne ønsker en tydelig sammenhæng mellem forurening og betaling i klimapolitikken, men samtidig lægger vægt på hensynet til borgeres privatøkonomi og erhvervslivets vilkår. Denne balance har været afgørende for at få vedtaget den grønne trepartsaftale, der tilsyneladende stemmer godt overens med befolkningens forventninger. Balancen i og opbakningen til klimapolitikken bliver kun endnu vigtigere fremadrettet, når landbruget uundgåeligt vil stå for skud igen, hvis Danmark skal nå sine klimamål for 2050.

... men opbakningen kan ikke bare tages for givet

Analysen indikerer dog også, at de sidste års geopolitiske begivenheder har betydet, at danskernes betalingsvillighed er markant større på andre spørgsmål end landbrugserhvervets vilkår. Derfor risikerer opbakning til en klimapolitik baseret på høje statslige udgifter at smuldre, når politiske prioriteringer mellem klima og andre samfundsområder skærpes, og der skal træffes svære valg om, hvor ressourcerne bedst bruges. Det er derfor helt afgørende, at politikerne også fremadrettet lytter til befolkningens ønsker og tør at træffe svære men nødvendige klimapolitiske beslutninger.

7. Litteratur

Kapitel 2

Balassa, B. (1965). *Trade Liberalization and Revealed Comparative Advantage*. The Manchester School of Economic and Social Studies, 33, 99-123.

Børne-og Undervisningsministeriet (2023). *Ny bred aftale skal begrænse skærme i dagtilbud*. https://www.uvm.dk/aktuelt/nyheder/uvm/2023/nov/231101-ny-bred-aftale-skal-begraense-skaerme-i-dagtilbud

De Økonomiske Råd (DØRS). (2024). *Produktivitet - Kapitel III. Betydningen af merchanting and processing for økonomien*. https://dors.dk/vismandsrapporter/produktivitet-2024/kapitel-iii-betydningen-merchanting-processing-oekonomien

Dey-Chowdhury. (2007). *International comparisons of productivity: the current and constant PPP approach.*

EU-Kommissionen. (2024). *Report on the Future of European Competitiveness: Prepared by the High-Level Group on Competitiveness, Chaired by Mario Draghi*. https://commission.europa.eu/topics/eu-competitiveness/draghi-report_en

Epinion for Ældre Sagen (2024). *Undersøgelse om befolkningens holdninger til velfærdsteknologi i den kommunale ældrepleje*. https://www.aeldresagen.dk/maerkesager-og-resultater/viden-og-tal/analyser-og-undersoegelser/2024-befolkningens-holdning-til-velfaerdsteknologi

Klejnstrup, N. R. og Gotfredsen, A. (2024). *Stort potentiale for automatisering af danske jobs*. Baggrundsnotat. Tænketanken Kraka. https://kraka.dk/wp-content/uploads/stort_potentiale_for_automatisering_af_danske_jobs.pdf

Knigge, N. S. og Hansen, C. B. (2025). *Vækstpotentialet i danske styrkepositioner er sårbart*. Baggrundsnotat. Tænketanken Kraka.

Kraka-Deloitte (2022). *Den offentlige sektor – velfærdsstatens juvel?* Small Great Nation-rapport. https://sgnation.dk/rapporter/rapport-11-Den-offentlige-sektor-velfaerdsstatens-juvel

Kraka-Deloitte (2024), *Fra hype til håb – hvordan kan AI generere et rigere Danmark?* Small Great Nation-rapport. https://kraka.dk/fra-hype-til-haab-hvordan-kan-ai-generere-et-rigere-danmark/

Nationalbanken (2025). *Dansk produktivitet og konkurrenceevne i en globaliseret verden. https://www.nationalbanken.dk/da/viden-og-nyheder/publikationer-og-taler/analyse/2025/dansk-produktivitet-og-konkurrenceevne-i-en-globaliseret-verden*

OECD (2023). *OECD Economic Outlook, Volume 2023 Issue 2, No. 114*. https://www.oecd.org/content/dam/oecd/en/publications/reports/2023/11/oecd-economic-outlook-volume-2023-issue-2_6c587ffd/7a5f73ce-en.pdf

OECD (2024). *OECD Compendium of Productivity Indicators*.

OECD (2025). Tabel: *Consumer price indices (SPIs, HICPs), COICOP 1999* og *Annual Purchasing Power Parities and exchange rates.*

Produktivitetskommissionen (2014). *Slutrapport, Det handler om velstand og velfærd*. https://web.archive.org/web/20140331153149/http://produktivitetskommissionen.dk/media/164482/Slutrapport.pdf

Kapitel 3

Danmarks Evalueringsinstitut (EVA) (2023). *Fagligt stærke studerende har overvejet, men fravalgt læreruddannelsen*. https://eva.dk/videregaaende-uddannelse/studievalg/valg-og-fravalg-af-professionsbacheloruddannelser/fagligt-staerke-studerende-har-overvejet-men-fravalgt-laereruddannelsen

Deloitte (2022). *Deloitte Global 2022 Gen Z and Millennial Survey*. https://www.deloitte.com/global/en/issues/work/genzmillennialsurvey-2022.html

Deloitte (2024). *Deloitte Global 2024 Gen Z and Millennial Survey*. https://www.deloitte.com/global/en/issues/work/content/genz-millennialsurvey.html

De Økonomiske Råd (DØRS) (2021). *Dansk Økonomi, forår 2021 - Kapitel III: Tilbagetrækningsaftalen.* https://dors.dk/vismandsrapporter/dansk-oekonomi-foraar-2021/kapitel-iii-tilbagetraekningsaftalen

Helliwell, J. F., Layard, R., Sachs, J. D., De Neve, J. E., Aknin, L. B., & Wang, S. (Eds.). (2025). *World Happiness Report 2025*. University of Oxford: Wellbeing Research Centre.

Jann, B. (2008). *The Blinder–Oaxaca Decomposition for Linear Regression Models.* The Stata Journal, 8(4), 453-479. https://doi.org/10.1177/1536867X0800800401

Jørgensen, A. L. og Hansen, C. B. (2025). *Kvinder uddanner sig mere end mænd – alligevel bryder de ikke glasloftet*. Baggrundsnotat. Kraka-Deloitte.

Knigge, N. S. (2023). *Udenlandsk arbejdskraft har bidraget med 40 pct. af væksten siden 2008*. Analysenotat. Tænketanken Kraka. https://kraka.dk/udenlandsk-arbejdskraft-har-bidraget-med-40-pct-af-vaeksten-siden-2008/

Kraka-Deloitte (2019). *Mission possible? Velfærdsstaten mod 2040*. Small Great Nation-rapport. https://kraka.dk/small-great-nation-mission-possible-velfaerdsstaten-mod-2040/

Kraka-Deloitte (2023). *De smukke unge mennesker – fra skole, skærm og stress til fremtidens håb.* Small Great Nation-rapport. https://sgnation.dk/rapporter/de-smukke-unge-mennesker-fra-skole-skaerm-og-stress-til-fremtidens-hab

Kraka-Deloitte (2024). *Fjern barriererne og slip Danmarks talentreserve fri.* Small Great Nation-rapport. https://kraka.dk/fjern-barriererne-og-slip-danmarks-talentreserve-fri/

Lederne (2024). *Generationsanalysen 2024 – Forventninger til fremtidens arbejdsliv*. https://www.lederne.dk/politik-og-presse/politik-og-analyser/generationsanalysen2024

Lønstrukturkomiteen (2022). *Sammenligning af timeløn for offentlige og private grupper*. Baggrundsrapport. https://www.loenstrukturkomiteen.dk/media/kuybvjox/baggrundsrapport-vedr-sammenligning-af-timeloen-for-offentlige-og-private-grupper.pdf

Rockwool Fonden (2025). *Læreres sygefravær afhænger i høj grad af skolelederens talent for ledelse.* https://rockwoolfonden.dk/udgivelser/laereres-sygefravaer-afhaenger-i-hoej-grad-af-skolelederens-talent-for-ledelse/

Salmon, R. og Andersen, H. H. (2025). *Indvandring har stor betydning for størrelsen på fremtidens arbejdsstyrke.* Baggrundsnotat. Kraka-Deloitte.

Salmon, R., Jørgensen, A. L. og Andersen, H. H. (2025). *Trods reform vil lærernes faglige udgangspunkt fortsætte med at falde.* Baggrundsnotat. Kraka-Deloitte.

Wilken, T., Knigge, N. S., Christensen, I. N. og Mønster, J. L. (2024). *Udvidelse af EU: 20.000 flere udenlandske beskæftigede i Danmark*. Analysenotat. Tænketanken Kraka. https://kraka.dk/udvidelse-af-eu-kan-give-20-000-flere-udenlandske-beskaeftigede-i-danmark/

Kapitel 4

Bergsvik, J., Fauske, A., & Hart, R. K. (2021). *Can policies stall the fertility fall? A systematic review of the (quasi-) experimental literature*. Population and Development Review, *47*(4), 913-964.

Bongaarts, J. (2001). *Fertility and reproductive preferences in post-transitional societies.* Population and Development Review, 27, 260-281.

de Silva, T. and Tenreyro S. (2017). *Population Control Policies and Fertility Convergence.* Journal of Economic Perspectives, 31 (4): 205–28.

De Økonomiske Råd (DØRS) (2019). *Dansk Økonomi, efterår 2019.* https://dors.dk/vismandsrapporter/dansk-oekonomi-efteraar-2019

Hansen, M. F. (2024). *Befolkningsfremskrivning 2024: Lavere fertilitet og færre børn.* Baggrundsnotat. DREAM.https://dreamgruppen.dk/Media/638530258309950472/befolknings-fremskrivning_2024.pdf

Human Fertility Database. Max Planck Institute for Demographic Research (Germany) and Vienna Institute of Demography (Austria). Available at www.humanfertility.org

Hyndman, R. J., and Ullah, S. (2007). *Robust forecasting of mortality and fertility rates: a functional data approach.* Computational Statistics & Data Analysis, 5, 4942-4956.

Joffe, M. (1997). *Time to pregnancy: a measure of reproductive function in either sex*. Asclepios Project. Occup Environ Med.

Kraka-Deloitte (2022*). Den offentlige sektor – velfærdsstatens juvel*? Small Great Nation-rapport. https://sgnation.dk/rapporter/rapport-11-Den-offentlige-sektor-velfaerdsstatens-juvel

Lee, R. (2003). *The Demographic Transition: Three Centuries of Fundamental Change.* Journal of Economic Perspectives, 17 (4): 167–190.

Salmon, R. og Andersen, H. H. (2025). *Lavere fertilitet kan skabe rekrutteringsudfordringer for ældreplejen i fremtiden*. Baggrundsnotat. Kraka-Deloitte.

Salmon, R. og Søgaard, V. (2025). *Danmark har ikke set det sidste fald i fertilitetsprognoserne.* Baggrundsnotat. Kraka-Deloitte.

Testa, M. R. (2013). *Family Sizes in Europe: Evidence from the 2011 Eurobarometer Survey*.

Vollset, S. E., Goren, E., Yuan, C. W., Cao, J., Smith, A. E., Hsiao, T., Bisignano, C., Azhar, G. S., Castro, E., Chalek, J., Dolgert, A. J., Frank, T., Fukutaki, K., Hay, S. I., Lozano, R., Mokdad, A. H., Nandakumar, V., Pierce, M., Pletcher, M., Robalik, T., Steuben, K. M., Wunrow, H. Y., Zlavog, B. S., Murray, C. J. L. (2020). *Fertility, mortality, migration, and population scenarios for 195 countries and territories from 2017 to 2100: a forecasting analysis for the Global Burden of Disease Study.* Lancet. 2020 Oct 17;396(10258):1285-1306.

Kapitel 5

Arbejdskraftsundersøgelse (AKU). Danmarks Statistik. Statistikbanken, tabel AKU420A. https://sdg.statistikbank.dk/statbank5a/SelectVarVal/Define.asp?MainTable=AKU420A&PLanguage=0&PXSId=0&wsid=cfsearch

Barfoed, C. K., TV 2. *Overvismand: Ingen langtidseffekt ved at fjerne store bededag.* Marts 2023. https://nyheder.tv2.dk/business/2023-03-01-overvismand-ingen-langtidseffekt-ved-at-fjerne-store-bededag

Finansministeriet (2023). *Finansministeriets vurdering af effekten ved afskaffelse af en helligdag*. https://fm.dk/nyheder/nyhedsarkiv/2023/januar/finansministeriet-fastholder-effekt-af-afskaffelse-af-helligdag/

Knigge, N. S. (2025a*). Råderum til forsvarsudgifter på 3 pct. og fuldt demografisk træk i velfærden*. Analysenotat. Tænketanken-Kraka. https://kraka.dk/raaderum-til-forsvarsudgifter-paa-3-pct-og-fuldt-demografisk-traek-i-velfaerden/

Knigge, N. S. (2025b). *Sunde offentlige finanser kan komme i fare.* Baggrundsnotat. Kraka-Deloitte.

Kommission om tilbagetrækning og nedslidning (2022). *Fremtidssikring af et stærkt pensionssystem*. https://bm.dk/media/20703/fremtidssikring-af-et-staerkt-pensionssystem.pdf

Whitta-Jacobsen, H. J., Beck, U. (2023). *Tæt historisk sammenhæng mellem øget velstand og mere fritid*. Analysenotat. Tænketanken Kraka. https://kraka.dk/taet-historisk-sammenhaeng-mellem-oeget-velstand-og-mere-fri tid/

Kapitel 6

Beiser-McGrath, L.F., og Bernauer, T. (2019). Commitment-Failures Are Unlikely to Undermine Public Support for the Paris Agreement. Nature Climate Change 9, s. 248-252.

Blicher, S. P. og Viknes, V. (2025). *Danskernes opbakning til klimapolitikken*. Baggrundsnotat. Kraka-Deloitte.

Dabla-Norris, E., Khalid, S., Magistretti, G., og Sollaci, A. (2023). *Public Support for Climate Change Mitigation Policies: A Cross Country Survey*. Working Paper No. 2023/223. International Monetary Fund.

Dechezleprêtre, A., Fabre, A., Kruse, T., Planterose, B., Sanchez Chico, A., & Stantcheva, S. (2025). "Fighting Climate Change: International Attitudes toward Climate Policies". *American Economic Review*, 115(4), s. 1258–1300.

Energistyrelsen (2023). *Punktkilder til CO_2 – potentialer for CCS og CCU. https://ens.dk/sites/ens.dk/files/CCS/analyse - punktkilder til co2 - potentialer for ccs og ccu 2022-opdatering.pdf*.

IPCC (2022). *Climate Change 2022: Mitigation of Climate Change.* Contribution of Working Group III to the Sixth Assessment Report of the Intergovernmental Panel on Climate Change.

Jørgensen, A. L. og Steffensen, C. (2025). *Danmarks drivhusgasudledninger i 2050*. Baggrundsnotat. Kraka-Deloitte.

Jørgensen, A. L. og Hansen, C. B. (2025). *Danskerne: God balance i klimapolitikken – men opbakningen kan smuldre*. Baggrundsnotat. Kraka-Deloitte.

Klima-, Energi- og Forsyningsministeriet (2024a). *Klimastatus og -fremskrivning 2024*. https://www.kefm.dk/Media/638701203106373154/Klimastatus%20og%20-fremskrivning%202024%20-%20Del%201.pdf.

Klima-, Energi- og Forsyningsministeriet (2024b). *Redegørelse om klimaeffekter*. https://www.kefm.dk/Media/638690881591010822/Redeg%C3%B8relse%20om%20klimaeffekter%202024.pdf.

Klimarådet (2024). *Danmarks klimamål I 2050. https://klimaraadet.dk/da/analyse/danmarks-klimamaal-i-2050*.

Beck, U. og Hækkerup, A. S. (2024). *Direkte udgifter i den grønne trepartsaftale.* Analysenotat. Tænketanken Kraka. https://kraka.dk/direkte-udgifter-i-den-groenne-trepartsaftale/.

Kraka-Deloitte (2024). *Rystet eller rustet? Dansk økonomi i en slowbaliseret virkelighed.* Small Great Nation Rapport. https://sgnation.dk/rapporter/rystet_eller_rustet.

Deloitte.

Deloitte er en førende global leverandør af revision og erklæringsopgaver, konsulentydelser, finansiel rådgivning, risikostyring, skatterådgivning og dertil knyttede ydelser. Vores netværk af medlemsfirmaer og tilknyttede virksomheder findes i over 150 lande og territorier (samlet betegnet "Deloitte-organisationen") og servicerer fire ud af fem virksomheder fra listen over verdens største selskaber, Fortune Global 500®. Læs mere på www.deloitte.com om, hvordan Deloittes mere end 450.000 medarbejdere gør en forskel.

Denne publikation indeholder udelukkende generelle oplysninger. Indholdet er ikke udtryk for professionel rådgivning, og ingen af Deloitte Touche Tohmatsu Limited ("DTTL"), dets netværk af medlemsfirmaer eller disses tilknyttede virksomheder (samlet betegnet "Deloitte-organisationen") kan holdes ansvarlig herfor. Inden du træffer beslutninger på baggrund af indholdet, bør du derfor kontakte en rådgiver med de fornødne faglige kompetencer. Der afgives ingen erklæringer, garantier eller tilsagn (hverken direkte eller indirekte) vedrørende nøjagtigheden eller fuldstændigheden af oplysningerne i denne publikation, og ingen af DTTL, dets medlemsfirmaer, tilknyttede virksomheder, medarbejdere eller repræsentanter er ansvarlige for tab eller krav af nogen art, som direkte eller indirekte følger af, at personer støtter ret på denne publikation. DTTL og ethvert af dets medlemsfirmaer og deres tilknyttede virksomheder er selvstændige og uafhængige juridiske enheder.

©2025. For information, kontakt Deloitte Global.